

teológia

A TARTALOMBÓL

A KERESZTÉNY CSALÁD JÖVŐJE

A család a Bibliában — A házasság fölbonthatatlansága — A keresztény család: az üdvösség közössége — A keresztény család a medicina pastoralis tükrében — Szeretet és hűség ígérete — Az 1500 éves Szent Benedek-jubileum — Közös gondunk: a család — Otthonunk a világban — Önértelmezés és kibontakozás a házasságban — Családi beszélgetések — A házasság-gondozás kérdései — Generációk — Tökéleteségre törekvés a családban — Keresztény jövő jelen nélkül?

Boda László — Csanád Béla — Cselényi István Gábor — Donáth László — Fekete Gyula — Kéri Jolán — Kipke Tamás — Kiss László — Paleta Éva — Roth, Gottfried — Széll Margit — Tarjányi Béla írásai.

XIV. évf. 1980. 2. sz.

teológia

NEGYEDÉVI FOLYÓIRAT

XIV. ÉVFOLYAM 2. SZÁM

1980. JÚNIUS

TANULMÁNYOK

TARJANYI BÉLA: A család a Bibliában	— — — — —	66
BODA LASZLO: A házasság felbonthatatlanságának jogi és teológiai értelmezése	— — — — —	72
CSANÁD BÉLA: A keresztyén család az üdvösség közössége	— — —	78
ROTH, GOTTFRIED: A keresztyén család jövője a medicina pastorális tükrében	— — — — —	84

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE FEKETE GYULA ÍRÓVAL

Közös Gondunk: a család (SZ. M.)	— — — — —	88
----------------------------------	-----------	----

TAVLATOK

A család: a szeretet és a hűség ígérete (Széll Margit)	— — — —	94
--	---------	----

KORKÉP

Szent Benedek üzenete — életprogram Európának	— — — — —	101
Szent Benedek Regulájából	— — — — —	—
Hogy otthon legyünk a világban (Donáth László)	— — — — —	104
Családi beszélgetések (Kipke Tamás)	— — — — —	107
Önértelmezés és kibontakozás a házasságban (Kiss László)	— — —	112

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

A családban nem lehetséges? (Sz. A.)	— — — — —	118
A házasság-gondozás égető kérdései (Cselényi István Gábor)	— — —	119
Generációk (Paleta Éva)	— — — — —	124
Keresztyén jövő — jelen nélkül? (Kéri Jolán)	— — — — —	126

„A keresztény család a keresztény életnek olyan iskolája, amelyet semmiféle más iskola nem pótolhat.”

XXIII. János pápa

Nem volt és bizonyára nem is lesz olyan korszaka az egyház történetének, melyben ne lenne szükséges a keresztény családról újra és újra mindazt elmondani, ami annak életében egyrészt örök és változatlan, másrészt pedig, ami az idők szava szerint megkövetelt változásoknak van alávetve. Az utóbbiakkal — világnézeti különbségre való tekintet nélkül — gyakran foglalkozik a hazai és külföldi szakirodalom, s a napi sajtó egyaránt. Természetesen mindaz, ami az élettel, napjaink keresztény életével és „modern” törekvéseivel szerves kapcsolatban van, érdekli a teológiát is. Azon természetesen senki sem csodálkozhat, hogy a hittudomány elsősorban a kinyilatkoztatás világánál vizsgálódik és az „örök élet mércéjével” mér, így tekint az élet jelenségeire, problémáira.

Az örök és változó értékek, a természetes és természetfölötti világ összefonódását, összevetését és egybekapcsolását tartottuk szemünk előtt, amikor jelen számunk anyagát megterveztük és összeállítottuk. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a család egyrészt természetes emberi közösség, a közösségi életnek, a társadalomnak mintegy magva, másrészt a keresztény üdvösségrendnek is szociális alapsejtje. Ennek szemmel tartásából pedig azt a jelentős következtetést vonhatjuk le, hogy mindazok, akik a keresztény családi élet keretein belül saját és egymás üdvösségének elnyerésén fáradoznak, illetőleg azt igyekeznek elősegíteni, — egyszersmind arra is kötelezettek, hogy konkrét családi adottságaikat a természetes értékmegvalósítás, az emberi közösség szolgálatába is állítsák. E szituáció tehát feladatként rejti magában a család tagjainak egymáshoz és környezetükhöz való rendezett viszonyát, és ennek a kapcsolatnak az üdvösség felé irányuló és irányító szerepét is. Ezt az adottságot és az ebből folyó feladatokat a keresztény család — ha jövőjét tervezi, ha a holnapot készíti elő — egészében és tagjaiban is köteles szem előtt tartani, az örök igazságok és értékek fényében újra és újra felülvizsgálni, továbbá tehetsége szerint alakítani. Kétségtelen, hogy e felülvizsgálat során az örök igazságok, a kinyilatkoztatott tanítás és a földi realitások között minden időben bizonyos feszültség támadhat. E feszültség azonban az eszmény és valóság közötti távolságból fakadó „üdvös” feszültség, mely mindig új lendületet és erőt adhat az akadályok leküzdéséhez, a problémák megoldásához. — A hívő ember jól tudja, hogy sohasem dicsekedhet csak saját erejében és bölcsességében, hogy az Isten kegyelmében válik lassan — a családi közösség melegágyában érlelődve — nagykorú kereszténnyé. E nagykorúvá válás során pedig egyre inkább Krisztus gondolatai, érzületvilága lesz saját gondolatainak, érzelmi világának és tetteinek is irányítójává.

A Szentírás lapjain egyszerű, de jól látható vonásokkal rajzolódik ki a Szent Család képe. Jézus, Mária és József „hármassága” a tökéletes szentség harmóniájáról tanúskodik. Ezt a „szent család” meghatározást azonban — bár a kijelentés merésznek tűnik, mivel a szó nemes értelmében kihívó és egyben a felelősség súlyát is rakja az ember vállára — minden valóban keresztény családról elmondhatjuk. Nem csupán azért, mivel komoly igyekezettel kívánja mintázni a Jézus földi jelenlétével megszentelt család életét, hanem azért is, mivel Istennek teremtő közreműködésével indul el útjára és öhozzá igyekszik hozza tagjaiban és egészében egyaránt. Más szóval: minden keresztény családnak ebből a Teremtőjéhez fűződő természetes és természetfölötti kapcsolatából forrász valódi „szentsége”.

A keresztény család a teremtői közreműködés erejében indul útjára, e kapcsolatból eredeztetni nemcsak létét, de értelmét is, hogy az életszolgálat, hűség és szeretet erejében járja a reménység útját. Az utat a teljes és tökéletes Élet, az abszolút Jövő felé.

Sz. A.

TANULMÁNYOK

Tarjányi Béla

A CSALÁD A BIBLIÁBAN

Előljáróban

(Egy nyelvi adat.) Sem a héber, sem a görög nyelv nem ismeri a „család” szót. Amikor a héber és görög szövegek a családról beszélnek, a „ház” (bét; oikos, oikia) szót használják, — átvitt értelemben. Ezt teszi a Szentírás is. Néhány példa az Újszövetségből: „Amikor házába léptek, csókoljátok meg azt (= a házat)” (Mt 10,12). „Hitt egész házával együtt” (Jn 4,54). „Megkereszteltem Sztefanász házáát” (1Kor 1,16). — A mondat és a szöveggörnyezet értelméből állapíthatjuk meg, hogy adott esetben a „ház” szó épületet vagy családot jelent-e.

(Egy mózesi törvény.) „Ha valaki feleséget vesz, de aztán nem talál tetszésre nála az asszony, mert valami szégyenletes dolgot fedez föl rajta: válólevelet ír neki, kezébe adja és elbocsátja házából. Az elhagyja házáat s hozzá megy egy másik emberhez...” (MTörv 24,1). — A válás megengedett. Válás után mindkét fél újra házasodhat (= „folytatólagos többnejűség”). A válásról egyedül a férj határoz. A válás feltétele nincs közelebbről meghatározva („szégyenletes dolog a nőnél”).

(Egy riport: Malájföld, 1961.) „...Elkezdtek a beszélgetést. Azt akartam megtudni, hogyan parancsolnak az asszonyok. — Miért? — érdeklődött Hawa, azonnal abbahagyva a gyékényfonást. — Európában nem a nők parancsolnak? — Nem — feleltem. — Európában a férfiak parancsolnak. — Nem értem — csodálkozott Hawa. Alázatos, elhanyagolt külsejű öregasszony volt. — Ez egész másképp van — magyaráztam. — Nálunk a férfi a család feje, és a férfi adja a vezetéknevét a feleségének és a gyerekeknek. — Azt jelenti, hogy az asszony veszi fel a férj nevét, ahelyett, hogy a férj venné fel az asszonyét, és amikor megszületik egy lány, akkor nem az anyja, hanem az apja nevét viseli? — kérdezte Hawa. — Bizony — feleltem. — Ó! — kiáltott fel elképedve Hawa. — De azért a férj az, aki engedelmeskedik, nem? — Nem — világosítottam fel. — Általában nem. Többé-kevésbé ez a szokás.

Mohammed Reza (a tolmács) lefordította, és ekkor hangos nevetés robbant ki a konyhában. A matriarchák úgy nevettek, mintha az év legjobb viccét hallották volna; ki a hasát fogta, ki a térdét csapkodta, megfeketedett fogcsonkjait mutogatva még a dédanya is nevetett...”¹

A) A család a páttriárkák korában

a) **A család összetétele.** A Biblia tanúsága szerint a páttriárkák korában a család keretei sokkal tágabbak voltak, mint a későbbi korokban (és manapság: apa, anya, gyerekek). **Tagjai a következők:** apa (családfő, sejk), elsőszülött fiú, többi fiúk, fiúgyermek és unokák; az apa fő- és mellékfeleségei, a felnőtt fiúk feleségei, leánygyermek; szolgák; (álatok). Ez az együttes alkotta az ún. **n a g y c s a l á d o t**.

A nagycsalád az akkori nomád életmód szükségszerű terméke. A felnőtt fiúgyermek, ha meg is házasodik, nem vonulhat el feleségével és húsz birkájával a pusztába, hogy önálló életet kezdjen. A sivatag szélén kóborló ellenséges csoportok között a fennmaradás alapvető feltétele az együttmaradás, elsősorban a felnőtt férfiak összefogása, hogy megvédjék a család többi tagjait és mindenekelőtt a nyáját, mely a megélhetés egyedüli forrása. Együtt marad tehát a nagycsalád, és együtt (közös) marad a nyáj is. A nyáját az apa halála után sem osztják szét: az elsőszülött fiú örökli, akinek a személyében új családfő lép mindannyiuk élére.

b) **A családtagok viszonya egymáshoz.** A családban a jogi helyzet alapvetően egyenlőtlen. A családfő teljhatalommal rendelkezik. Feleségeit veszi és — ha úgy tetszik, — eladja, eltaszítja magától. Fiúgyermekait kitagadhatja, elűzheti, egyiket a másik előtt előnyben részesítheti. A lánygyermek az apa vagyonát növelik: amikor férjhez mennek, a férj által

fizetett vételár gyarapítja az apa vagyonát. Az elsőszülött fiú előjogokkal rendelkezik: ő a családfői hatalom várományosa, aki apja örökébe lépve nemcsak a nyáj legnagyobb részét, hanem a család többi tagjait is birtokolja (még apja feleségeit is). A nők teljesen alá vannak rendelve a férfiaknak: szinte jogok nélkül, egészen kiszolgáltatottan élnek. Gyermek születésével, a nyáj gondozásával, az ételek elkészítésével szolgálják a férfiakat.

A férfiak kiváltságos helyzete nem szükségszerű, hiszen vannak népek, ahol ugyanezt a szerepet a nők játsszák (matriachátus). Elképzelhető, hogy a zsidó nép őseinél azért alakultak így a jogviszonyok, mert létfontosságú volt a család védelme. Kipusztult (vagy beolvadt) az olyan család, amely nem volt képes önmagát és nyáját megvédeni az ellenségtől. A családon belül viszont a férfi bizonyult alkalmasabbnak a védelemre, hiszen a nő gyakran maga is védelemre szorul (terhesség, szoptatás). A férfiak azután — a szabadabb mozgási lehetőség és a fizikai erőfölény segítségével — megszerezték maguknak a többi előjogokat is: a vezetést és irányítást, a tulajdonjogot.

c) A nagycsaládnak a környezethez való viszonya igen laza és alkalmoszerű. Aránylag szorosan kapcsolódik az ún. nemzetséghez, a rokon nagycsaládok közösségéhez. A család nem növekedhet ugyanis korlátlanul. Sok embernek sok állata van szükségére a megélhetéshez, sok állatnak sok legelőre, — ez pedig elég szűkösen található azon a vidéken. A nagycsalád így egy bizonyos ponton túl kénytelen két vagy több részre (családra) oszlan. Így vált el egymástól például Ábrahám és Lót családja, mert „vita támadt a pásztorok között a legelő végett” (Ter 13,7). Természetesen nem szakad el minden kötelék az egyes családok között: szükség esetén egymás segítségére sietnek, mint Ábrahám, amikor elhurcolják Lót családját (Ter 14,13—16). — Rokon nemzetségek törzset alkotnak, a törzsek pedig törzsszövetséget, majd egységes népet képeznek.

d) A nagycsalád vallási életében az apának (családfő) van döntő szerepe. Az ő istene a család istene. A család nevében ő végez minden vallási tevékenységet. Vallási tekintetben őt követi mindenki a kis közösségben. Így amikor Ábrahám szövetséget köt Istennel, ez a szövetség kiterjed családjának minden tagjára: „Fogta fiát, Izmaelt, s minden szolgáját, aki házában született, s akit pénzen vásárolt, mindenkit, aki a férfinemhez tartozott, s még aznap körülmételte őket” (Ter 17,23). Vallási téren is érvényesül tehát az, ami az élet minden más területén: egyedül a családfő a teljes jogú személy (ha szabad így mondani: csak ő lehet Isten partnere); a fiúk öröklik majd ezt a jogot, — a nőket pedig semmibe veszik (pl a szövetség jelét a nők nem kapják meg).

B) A család Jézus korában

Míg a család felépítése, társadalmi és vallási szerepe erre az időre külsőleg alapvetően megváltozott, a család belső életében minden ugyanúgy maradt, mint a pátriárkák korában.

a) A család felépítése teljesen a mai képet mutatja: apa, anya, gyerekek. Megszűnt a nagycsalád, gyakorlatilag múlté az (egyidejű) többnejűség. — A változás oka a letelepült életmód: a városkultúra és a megélhetés új forrásai. Az emberek kőből épített házakban (vagy földbe vájt kunyhókban) laknak: csak a király építhet akkora házat, hogy helyet adjon 20—50—100 tagú családnak. A szegény ember házában nem lakhat együtt számos fia feleségestől, családostól. Aki megházasodik, elmegy, új lakóhelyet épít, önálló családot alapít. A gyorsan szaporodó birkanyáj is a múlté már. Az átlagember (kézműves, hivatalnok, földműves) képtelen kenyeret adni több feleségnek, sok gyermeknek. Annak azonban nincs akadálya, hogy a férj egyik feleség helyett másikat vegyen házába. Megmarad tehát a folyamatos többnejűség lehetősége, és ezzel együtt az asszony kiszolgáltatottsága.

b) A családtagok egymáshoz való viszonya tekintetében tehát minden marad a régiben, sőt talán még tovább romlik a helyzet. A férfi pénzért veszi a feleségét, pénzért adja lányát a kérének. Házasársi hűséget csak az asszonytól követelnek, mert ő a férj tulajdona. Asszony nem lehet tanú a törvény előtt, nem vásárolhat rabszolgát, nem vehet részt a nyilvános ügyek intézésében. Ő végzi a nehéz munkát, gondozza a gyerekeket és főz, de ha vendég van a háznál, be sem teheti a lábát oda, ahol a férfi a vendéggel étkezik, még csak fel sem szolgálhat. Férfi nem köszön az asszonynak (Talmud, bab Qid 70ab), asszonnyal nem beszélget, még saját feleségével sem. (uo., bErub 53b; Ab 1,5): a férfinak számot kell adnia az ítéleten minden fölösleges szóért, amit asszonnyal váltott (Ab 1,5).

A hátrányos megkülönböztetés a vallási életben erősebben érződik, mint valaha. Asszonyok a templomban és zsinagógákban elkülönítve, szótlannal és tétlenül lehetnek csak jelen. Talán szélsőséges, de nagyon jellemző a Talmud egyik kitétele: „Inkább a tűz égesse el a Törvényt, minthogy asszonyok kezébe kerüljön” (pal.Sota 3,4.19a7). Őket a Törvény sem úgy kötelezi, mint a férfiakat. Minden tilalmat be kell tartaniuk, de az előírások rájuk nem kö-

telezők: nem kell a zarándoklatokon részt venniük, evés előtt imádkozniuk (asztali imádságnál „az asszonyok, még ha százan vannak is, nem számítanak,” Berakót 45b), a Semát sem kell mondaniuk, imaszíjuk természetesen szintén nincs. — A férfiak kifejezetten lenézik az asszonyokat,² butának, varázslónak, babonásoknak tartják, akikben csak a testiség uralkodik és így a férfi tisztaságát, becsületességét veszélyeztetik. Az asszony oktalan („aki lányát a Törvényre tanítja, babonára oktatja”, Sota 3,4), hűtlen, megbízhatatlan. Életének egyedüli értelme az, hogy az apának fiúgyermeket szül. Ha nincsenek gyermekei, eltaszítják, ha lányai vannak, átkozódnak: „Boldog, akinek gyermekei fiúk, jaj annak, akié lányok!” (bQid 82b). A férfi naponta hálát ad, hogy nem asszonynak született (még ma is!; Tos.Ber 7,18).

A gyermekek az apa kizárólagos tulajdonát képezik. (Vö. Mt 18,25; az apa adósságáért a gyermekek is eladják) A lánygyermek az apa szegénye, s ha felnő, vagyonát növelő „ingóság”. — A fiúgyermeket az apa természetesen azzal a szeretettel veszi körül, amely megilleti nevének — és férfi-előjogainak — jövődő hordozóit.

c) *A család viszonya a környezethez* — ugyancsak alaposan átrendeződött — külsőleg, de lényegében itt is megmaradt az apa (férfi) döntő szerepe. A törzsi hovatartozás sokat veszített jelentőségéből, bár szigorúan számon tartják, és bizonyos esetekben figyelembe is veszik (pl. népszámlálás). A törzsek szerinti tagozódásnak azonban már inkább csak elméleti és öntudati jelentősége van. A gyakorlatban a lakosság teljesen összekeveredett (vö. József Názáretben, Zabulon földjén). A család lakóhelyét és a környezettel való kapcsolatát az apa foglalkozása és vagyoni, társadalmi helyzete határozza meg. Ez minősíti a család minden tagját. Így egyesek szemében Jézus mindig csak „az ács fia” marad (Mt 13,55).

d) *A család vallási életében is az apa szerepe a döntő.* Ő mondja az asztali áldást, ő imádkozza a Semát, ő zarándokol az ünnepekre. Bemutatja a húsvéti áldozatot (ha van elegendő férfi), tanulmányozza a Törvényt, részt vesz a zsinagógai istentiszteleten felolvas, magyarázza az Írást. Fiát körülmetélve a szövetség népébe iktatja, megtanítja a Sema imádkozására, oktatja a vallási hagyományokra. Az apa vallási téren hozott döntéseit, elhatározásait családjának minden tagja követi. Asszony, gyermek egyéni állásfoglalása szóba sem jöhet.

C) Jézus tanítása a családról

Jézus az Isten uralmának örömhírét hirdette: a családról nem adott rendszeres tanítást. Élete és tanítása azonban sok olyan részletet tartalmaz, ahol szóval és tettel bírálja és helyesbíti a korabeli zsidóságnak a családról alkotott felfogását. Az alábbiakban megkíséreljük rendszerbe foglalni ezt a tanítást.

a) *A család összetétele.* Jézus szerint a házasságkötés új és független családi közösség alapítását jelenti, ahol a nagyapának nincs többé döntő szava, mint régen, a nagycsaládban („a férfi elhagyja apját és anyját, és feleségéhez ragaszkodik...” Mk 10,7). Az új család összetétele: apa, anya, gyerekek, ahol a család tagjai csak egymáshoz tartoznak („ragaszkodnak”), csak egymástól tuggenek. — Jézus szerint az anya (feleség) helyzete nem esetileges többé, nem bizonytalan. Nem lehet függvénye a férj önkényének. Ezért szembefordul a hagyományos (mózesi) felfogással, mely lehetőséget ad a válásra és újraházasodásra. Tanítja, hogy a férj soha sem bocsájthatja el feleségét, hogy újra házassájon (Mk 10,10—12; Lk 16,18). Mégpedig azért nem, mert a házasságkötés alkalmával maga Isten teszi eggyé, „egy testté” a házasteleket, mint a teremtéskor Adámot és Évát (Mt 19,4—5; Mk 10,6—8). „Amit tehát Isten egybekötött, ember szét ne válassza!” (Mt 19,6; Mk 10,9) Itt azonban meg kell állnunk kisse, mert Máté evangéliuma szerint — Márkkal és Lukáccsal szemben — Jézus az asszony hűtlensége esetében megengedi a válást (Mt 5,31; 19,9).

Máté szövegének megértéséhez tudnunk kell, hogy ő lényegében zsidó álláspontot képvisel. A zsidók ugyanis rendkívül büszkék voltak erre a (mózesi) válás-törvényre. Isten különleges kegyének, Izrael előjogának tartották.³ Csak azt vitatták, hogy mi az a „szégyenletes dolog” (MTörv 24,1), amely miatt a férj elkülneti feleségét. Sammaj rabbi iskolája szerint válásra csak a feleség hűtlensége (házasságtörése) adhat okot. Hillel viszont azt tanította, hogy elég az is, ha az asszony odaégeti vagy elsózta az ételt. Sőt később Aqiba rabbi szerint az is kimeríti a „szégyenletes dolog” fogalmát, ha a férj nála szebb nőt talál (Gittin 9,10; Keth 7,6k; Sifre Deut 269 a 24,1-hez). — Amikor tehát Máté Jézus szavait így fogalmazza meg: „Aki elbocsájítja feleségét, ha csak nem paráznság esetén, házasságot tör” (Mt 19,9; vö. 5,31) — tulajdonképpen megmarad a zsidó felfogásnál, csak éppen annak szigorúbb változatát (Sammáj) képviseli. Az ő megfogalmazásában végeredményben nem egészen logikus Jézus gondolatmenete. Szerinte ezeket mondja Jézus: 1. A házasteleket Isten egyesítette, ezért nem lehet elválniuk (Mt 19,4—6); 2. Mózes a zsidók megátalkodott-

ságá miatt engedte meg a válást (8.v.); 3. kezdettől (= Isten terveiben) azonban nem így volt (8.v.); és végül 4. a feleség hűtlensége esetében a válás megengedett dolog (9.v.). — Más szóval: Jézus háromféle érveléssel bizonyítja, hogy a válás tilos, végén pedig megengedi, mint Mózes! (Ugyanez a következetlenség látható a Mt 5,31-ben is). — Valószínű, hogy Máté evangéliumába éppen az idézett mózesi helyből került be ez a kitétel, mint az ott szereplő „szégyenletes dolog”-nak — a szigorúbb rabbik értelmezését tükröző — fordítása. Ez egyébként már csak azért is elképzelhető, mert Máté evangéliuma zsidókeresztények számára készült (akik közül talán többen is a — Mózes által törvényesített — második feleségükkel éltek).

b) *A családtagok egymás közötti viszonyáról* Jézus kifejezetten nem beszél, viszont lépten-nyomon átlépi a nőkkel és gyermekekkel szemben tapasztalható megkülönböztetés korabeli szabályait. Nyilvános helyen beszélget egy samaritánus (!) asszonnyal. Tanítványai meg is lepődnek rajta (Jn 4,27). Máriával, Mártával állandó, jó barátságban van (Jn 11,5), gyakran meglátogatja őket. Máriát tanítja (Lk 10,39), Márta pedig felszolgál neki (Lk 10,40; Jn 12,2) éppúgy, mint Péter anyósa (Mk 1,31). Nők, asszonyok akár meg is érinthetik őt (vérfolyásos asszony, Mk 5,27). Mária megkeni (Jn 12,3), a bűnös asszony csókolgatja lábát (Lk 7,38). A nők hétköznapijai éppoly fontosak számára, mint a férfiaké (az elveszett drachma, Lk 15,8—10; a szülő asszony Jn 16,21). Észreveszi a szegény asszony két fillérjét, és többre becsüli a gazdagok értékes adományánál (Mk 12,41—44). Nőket, sőt kislányt éppúgy meggyógyít, mint férfiakat (Jairus leánya, Mk 5,35—43). Kortársai hűséget csak az asszonytól követeltek meg a házasságban, ő azonban az asszony bűnével szembeállítja a váló férfiak vétkeit, és megvédi az asszonyt (Jn 8,1—11). Jézus számára nem létezik többé a megalázó kettős erkölcs, mely az asszonytól hűséget követel, a férfinak pedig szabad kezét ad. Ebből a szempontból tanulságos a „rosszhírű nő” esete is (Lk 7,36—50). Az akkori társadalom (éppúgy, mint a mai!) megbélyegezte és kiközösítette a prostituáltakat, míg partnereik, a férfiak a társadalom köztisztelőiben álló tagjai voltak. Jézus nem utasítja el a „bűnös” nő kezeledését, sőt rámutat arra, hogy alkalmasint az ilyenekben több jóság és szeretet van, mint pl. Simonban, Izrael tanítójában. Ezért szerinte „a vámosok és cédák” megelőzik a „becsületesekeket” az Isten országában (Mt 21,31). — Jézus nem ismeri tehát a férfi és a nő értékbeli különbségét. Férfiakkal együtt asszonyokat is kíséretébe, tanítványai közé fogad (Lk 8,2).

A gyermekek Jézus számára éppoly fontosak, mint a felnőttek. A gyermekek ellen elkövetett bűnért a felnőttek halállal kell lakolnia (Mt 18,6), hiszen „angyalok az égben szüntelenül látják a mennyei Atyát” (Mt 18,10). A korabeli társadalomban „elveszettek” űk, de az Emberfia azért jött, hogy megmentse, ami elveszett (Mt 18,11). Minden apa elé példaképpül állítja az irgalmas szívű atya képét, aki a tékozló fiút a legnagyobb örömmel és szeretettel fogadja vissza (Lk 15,11—32). Ő maga meggyógyítja a beteg gyermekeket, feltámasztja az ifjú halottakat. Az egészségeseket pedig magához hívja és megáldja őket (Lk 10,14). Felismeri és kiemeli a gyermekek sajátos értékeit, sőt példaképpül állítja tanítványai elé: „Ha nem lesztek olyanok, mint a gyerekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18,2—3).

Hoay mennyire másként gondolkodik a gyermekekről, mint kortársai, talán akkor fejezi ki legjobban, amikor ezeket mondja tanítványainak: „Aki befogad egy ilyen gyereket az én nevemben, engem fogad be. Aki pedig engem befogad, nem engem fogad be, hanem azt, aki küldött engem” (Mk 9,37).

Jézus tehát szavaival és tetteivel kifejezésre juttatja, hogy *férfi és nő, felnőtt és gyermek Isten előtt teljesen azonos értékű*, ezért az emberek nem tehetnek hátrányos megkülönböztetéseket egyik vagy másik rovására. Ennek az alapvetően új felfogásnak kell alakítani, áthatni a keresztény családok életét.

c) *A család és az Isten országa.* A nyilvános működés idején nincsenek még olyan családok, amelyek testületileg csatlakoznának a tanítványok köréhez. Jézus zsidó családokkal találkozik működése során. Ezek a családok gyakran akadályozzák a családtagokat Krisztus követésében, esetenként azonban segítik a Jézussal való találkozást.

1. Amikor Jézus az Isten országa örömhírét hirdeti, a családok, a családi kötöttségek többnyire inkább a k a d á l y t jelentenek az emberek számára, hogy Jézushoz csatlakozzanak. Ilyen esetben Jézus szembefordul a családdal, és szembefordítja családjukkal az őt követőket is. Az egyénnek alapvető szabadságot tulajdonít a családdal szemben, amikor Isten ügyéről van szó. Ezt a szabadságot még neki magának is biztosítani kell saját hozzátartozóival kapcsolatban. Már gyermekkorában visszaautasítja szülei feddését: „Nem tudjátok, hogy Atyám házában kell lennem?” (Lk 2,49) Nem engedi, hogy anyja „beleszóljon” abba, ami csak rá és az Atyára tartozik („Mi közöd hozzám?”, Jn 2,4). Anyja és testvérei szeretnének beszélni vele, de ő azokkal marad, „akik teljesítik az Atya akaratát” (Mt 12,49—50).

Természetes, hogy az ember saját családját, hozzátartozóit mindenkinél jobban szereti. Jézus mégis a „nagyobb szeretet” igényével lép fel: „Aki apját vagy anyját jobban szereti, mint engem, nem méltó hozzám” (Mt 10,37—38). „Aki hozzám jön és nem szereti kevésbé⁵ saját apját anyját, feleségét, gyermekeit, fivéreit, nővéreit — sőt saját életét is — nem lehet az én tanítványom” (Lk 14,26). Jézus a legmélyebb emberi kötelességnél is erősebb ragaszkodást, a legnagyobb testvéri, hitvesi, gyermeki szeretetnél is nagyobb szeretetet vár tanítványaitól. — Sőt, az embernek el kell hagynia saját családját, hogy Jézus tanítványa lehessen (Mt 10,29—30). Ez az elhagyás nem okvetlenül fizikai értelemben vendő, hiszen maga Jézus sem hagyta el anyját (még a kereszten is gondoskodott róla, Jn 19, 26—27), sőt Péter később is magával viszi „asszony-testvérét”, éppúgy, mint a többi apostol és az Úr testvérei is (1Kor 9,5). Az „elhagyás” nem fizikai távollét, nem is cserbenhagyás, hanem az, hogy Jézust jobban szeretjük, mint saját családunkat, a hozzánk legközelebb állókat.

Természetesen előfordulhat, hogy a család érdeke és Isten ügye összeütközésbe kerül. Ilyenkor az Istent kell választani, még akkor is, ha ezért „halálra adja a testvér a testvért, az apa a gyermekét, a gyermek pedig szülei ellen támad...” (Mt 10—21—22). Elkerülhetetlen, hogy ez bekövetkezzék. Ezért Jézus eaveszen azt mondja: „Nem békét jöttem hozni, hanem kardot. Azért jöttem, hogy szembeállítsam az embert apjával, a leányt anyjával... Az embernek tulajdon családja lesz az ellensége” (Mt 10,34—36). Ha törésre kerül a dolog, Jézus mellett kell dönteni. Nyilván azért, mert az Isten országa értékesebb mindennél, — és az ember ezzel használ leg többet családjának is.

2. Jézus valószínűleg azért beszélt annyit és olyan keményen a családdal való szembe fordulásról, a család elhagyásáról, mert nyilvános működése idején a családi kötıtségek inkább visszatartották tanítványait az ő követésétől, mint segítették. Találkozunk azonban az evangéliumokban olyan esetekkel is, ahol családi kapcsolat (egy családtag) révén jut el valaki Jézushoz. András hívja Pétert, Fülöp pedig Natanaelt (Jn 1,41—45). Lázár Mária kérésére gyógyul meg (Jn 11), Jairus leánya apja közbenjárása révén. Itt az apa hitében osztozik az egész család (Mk 5,35—43). — Bár a Jézussal való találkozás, a benne való hit evéni döntés eredménye, szerencsés esetben a rokonok és családtagok közvetítők lehetnek. Ilyen a családi kapcsolat szerepe pozitív, Isten országa épülését szolgálja. — A nyilvános működés ideje még inkább az „elhagyás” időszaka, mint a tagjait Jézus felé segítő családok kora. De később is, minden korban feladat marad az elhagyás abban az értelemben, hogy Jézust (Istent) „jobban szeressük”, és szükség esetén szereteteinknél is előbbre helyezzük.

D) A család az apostolok korában

A keresztény kor első évtizedeiben egyre nagyobb tömegek csatlakoznak a Krisztus-hívők közösségéhez. Köztük szép számmal vannak egész családok is, amint erről az újszövetségi iratok tanúsítanak. Jeruzsálemben a kenyeret családoknál (= „házanként”) törik meg (ApCsel 2,46). Matér Kornéliusz családja (uo. 10.fej.), a börtönőr családja (16,31—34), Szeftanasz (1Kor 16,15), Kriszpusz (ApCsel 18,8) és Onesziforusz családja (2Tim 1,16).

a) *A család egysége.* A házasság felbonthatatlanságáról Pál apostol is beszél. Ezt a törvényt kifejezetten Jézusnak tulajdonítja: „nem én parancsolom, hanem az Úr” (1Kor 7,10—11). Tanítja, hogy a törvény feltétlen, és mindkét felet egyaránt hűségre kötelezi. Apostoli tekintélye alapján („én mondom, nem az Úr”) azonban tesz egy meglepő és eavesdülálló engedelményt: a nem hívő fél elhagyhatja kereszténnyé lett házastársát (1Kor 7,15).⁶ „Ilyen esetben a testvér vagy nővér nincs lekötve” — mondja, vagyis szabaddd válik és újra házasodhat. — Pál méltatlannak tartaná ugyanis, ha a megtérés kegyelme a házastársak között a békétlenség állandó forrása lenne. A megtérés szerinte természetesen fontosabb; így inkább a házasságot kell felbontani.

b) *A családtagok egymáshoz való viszonya.* — A férfi és nő kapcsolatáról gyakran esik szó az apostoli levelekben. Ezen a téren azonban meglepő kettősséggel találkozunk. Jézus tanításához hasonlóan ezek a szövegek is lépten-nyomon tanúsítják azt az alapvető, elvi álláspontot, hogy a férfi és a nő teljesen egyenlő. A házasságban mindkét fél egyenlő jogokkal rendelkezik (1Kor 7,3—4), hívő asszony éppúgy megszentelti nem hívő házastársát, mint a hívő férj (uo. 7,14). „Sem férfi nincs asszony nélkül, sem asszony nincs férfi nélkül, mert bár az asszony a férfiből lett, a férfit az asszony szüli, így végül is minden Istentől van” (11,11—12). Krisztus mindenkit eggyé és egyenlővé tett: „Krisztust öltöttétek magatokra. Nincs többé zsidó vagy görög, ... férfi vagy nő, mert mindannyian eggyé lettek Krisztus Jézusban” (Gal 3,27—28).

A teljes és lényegi egyenlőséget hirdető részletek mellett találkozunk azonban — főként

Pál írásaiban — olyan megnyilatkozásokkal is, amelyek a nő alárendeltségéről beszélnek. „A teremtésben Ádám volt az első, Éva utána következett” (1Tim 2,13). „Nem a férfit teremtették az asszonyért, hanem az asszonyt a férfiert” (1Kor 11,9), „a férfiből (11,8), ezért a férfi „feje az asszonynak” (1Kor 11,3; Ef 5,23), az asszony pedig „alá van vetve a férfinak” (Róm 7,2; 1Pt 3,1.5). Meg is érdemi, mert ő volt az oka az első bűnnek: „Ádámot nem vezették félre, de az asszony hagyta, hogy félrevezessék, s bűnbe esett” (1Tim 2,14). Az asszony a férfi számára azóta is a kísértés, a bűn forrása, ezért „jobb, ha az ember asszonnyal nem érintkezik” (1Kor 7,1).

A nők rovására tett megkülönböztetésnek a keresztény istentiszteleten is meg kell mutatkoznia Pál szerint: „Az asszonyok hallgassanak az összejöveteleken. Nincsen megengedve, hogy beszéljenek, nekik engedelmeskedniük kell, ahogy a Törvény is mondja (!). Ha tudni akarnak valamit, kérdezzék meg otthon a férjüktől, mert szegyetlenes dolog (aishron), ha asszony beszél az összejövetelen (en ekklesia)” (1Kor 14,34—35).

A nők alárendeltségére vonatkozó kijelentéseket és intézkedéseket *nem tekinthetjük általános érvényű keresztény igazságoknak, minden korban és helyzetben érvényes rendelkezéseknek*: 1. Ugyanezek a szerzők más helyeken a teljes egyenlőséget hirdetik, ld. fent. 2. A megkülönböztetés nem Jézus tanításával, hanem a korabeli hagyományos zsidó felfogással áll összhangban. Pál kifejezetten is hivatkozik a zsidó Törvényre (1Kor 14,34), jóllehet a Törvény érvényét veszítette (vö. Róm 7,4).

3. Az ősegyház életében és igehirdető gyakorlatában nem érvényesül ez a megkülönböztetés. Szafira nem férje bűne miatt bűnhődik, hanem azért, mert ő is csalt és hazudott (ApCsel 5,1—10). Lidia nem csak megtér egész családjával, hanem otthon is ad Pálnak és kísérének (ApCsel 16,40). Pál számos keresztény nőről és asszonyról emlékezik meg szeretettel (Júlia, Olimpia: Róm 16,15; Klaudia: 2Tim 4,21), sőt gyakran arra is utal, hogy azok részt vettek az evangélium terjesztésében: Dorkász „sok jót tett” (ApCsel 9,36—42); Főbe „a kencreai egyház szolgálatában áll, sokaknak volt támasza, nekem magamnak is” (Róm 16,1); Mária „sokat fáradt értetek” (Róm 16,7); Juniát „az apostolok körében nagyra becsülik” (16,7); Triféna „az Úrét fárads” (16,12); Nimfa házában jön össze a laodiceai keresztény közösség (kol 4,15); Fülöp diákonus lánya próféta (ApCsel 21,9). Priszcilla — férjével együtt — „munkatársa” Pálnak (Róm 16,3): szállást ad neki (ApCsel 18,3; 1Kor 16,19), kíséri az apostolt missziós útján (ApCsel 18,18), sőt magyarázza Isten tanítását Apollónak, a korintusi térítőnek (ApCsel 18,26). Figyelemre méltó az is, hogy Priszcillát az apostoli írások (hat esetből) négyszer férje előtt említik.

A keresztény gyakorlat nem ismer tehát megkülönböztetést. A nők alárendeltségére vonatkozó kijelentések részben gyakorlati visszaélések hatására születhettek (vö. 1Kor 14,36), részben pedig a szerzők egyéni álláspontját⁷ vagy a korabeli felfogást tükrözik, amelyet az apostolok is csak nehezen és fokozatosan tudtak levetkőzni.

A gyermekekről ritkán esik szó az újszövetségi iratokban, de ez a kevés teljesen összhangban áll Jézus felfogásával, aki a gyermeket Isten előtt teljes értékű személynek tekintette. Természetesen a szülő nevelni tartozik gyermekét (1Tim 5,10), a gyermek pedig mindenben engedelmeskedni (Kol 3,20; „az Úrban”, Ef 6,1). De a gyermek nem tulajdon többé, nincs kiszolgáltatva az apa kénye-kedvének. A szülőknek éppúgy szeretniük kell őket, mint egymást (Tit 2,4). Az apáknak Pál két helyen is a szívükre köti, hogy „ne gerjesztek haragra gyermekeiket” (Ef 6,4; Kol 3,6). Közelebről nem mondja meg, mire gondol, annyi azonban nyilvánvaló, hogy az apai önkény és a szülői hatalommal való visszaélés ellen beszél. A gyermekek „szentsége” (Krisztushoz való tartozása) éppoly fontos, mint a szülőké (1Kor 7,14).

c) *A család részvétele a keresztény közösség életében.* — A családi ház és közösség kezdetől fogva fontos szerepet játszik az evangélium hirdetése, a keresztény hit terjesztése során. Jézus rendszeresen időz barátai, tanítványai házában, családi körben (Péterknél Kafarnaumban, Lázáréknál Betániában). Családi körben tanít, gyógyít (Mk 1,29; 2,2; Lk 10,39; Jn 12,8), magánháznál fogasztja el a húsvéti vacsorát (Lk 22,7—13). Amikor tanítványait missziós útra indítja, családokhoz küldi őket (Mt 10,12—13; Mk 6,10; Lk 9,4; 10,5,7).

Jézus halála után a keresztények a kenyértörést családoknál végzik (ApCsel 2,46). Egy ideig eljárnak ugyan a templomba (uo.), Pál is a zsinagógában kezd tanítani, de ezekről a helyekről hamarosan kiszorulnak. Az igehirdetés, az istentisztelet (kenyértörés) így többnyire családoknál zajlik: Kornéliusz házában (ApCsel 10,24—11—18: igehirdetés, agapé, keressztség); Filippiben a börtönőrnél (ApCsel 16,25—34: igehirdetés, étkezés.), Ticiusz Jusztusznál (ApCsel 18,7—11: igehirdetés másfél évig), Priszcilláéknál (ApCsel 18,25), egy harmadik emeleti lakásban (ApCsel 20,6—12: igehirdetés, kenyértörés), Nimfa családja körében (Kol 4,15: a laodiceai keresztények összejövetelének helye).

Ezek a példák jól mutatják, hogy a *családi ház és közösség volt a keresztény igehirdetés*

és közösségi élet első otthona. Szállást adott az igehirdetőnek, helyet az igehirdetéshez és közös imához, liturgiához. A kenyértörés nem volt idegen a családi környezetben: a szentmise őse, a húsvéti vacsora kezdettől fogva családi ünnep (ahol a nők is jelen lehetnek). — A család ezenkívül — természetes kapcsolatok révén — elősegítette a keresztény hit terjedését (vö. ApCsel 10,24).

* * *

Mióta ember él a földön, folyik a harc férfi és nő között az elsőbbségért. Néha a nők, többnyire a férfiak kerekednek felül. Kezdetben azonban nem így volt: Isten a férfit és a nőt egyenlőnek teremtette („csont az én csontomból, hús az én húsemból”, Ter 2,23). Az ő tervei szerint két egyenlő fél egyesül egy testté a házasságban. Az egyenlőtlenséget és a válást a bűn (Ter 3,16) és a megátalkodottság (Mk 10,5) hozta létre. Isten azért küldte Fiát a világba, hogy benne és általa „helyreállítsa a fejtetőre állt világot” (anakephalaiósathai, Ef 1,10): A családot is megtisztítsa a bűn rombolásától és visszaadja annak eredeti szilárdságát, harmóniáját.

„A Mennyek országa köztetek van” — mondja Jézus (Lk 17,21). Ő az új Ádám, aki visszaállította a paradicsomi, tehát a bűnbeesés előtti állapotot.⁸ Ezért a keresztényeknek is az a feladatuk, hogy ezt az állapotot helyreállítsák, mint ahogy Jézus tette. Törekedniük kell tehát arra, hogy megszüntessék a bűnbeesés következményeit, amely az emberi kapcsolatokra, köztük a családra is rányomta bélyegét.

Jegyzetek

1.. Oriana Fallaci, *A haszontalan nem*, Budapest, 1968. Kozmosz. — 2. Természetesen voltak kivételek, de az általánosabb ez volt. — 3. A rabbinista hagyományok szerint Jahve ezt mondta: „A válást megadtam Izraelben; a népek között azonban nem adtam válást” (pal Qid 1,58c). — 4. Szó szerint „keményszívűség”. A szemita gondolkodásban a szív a gondolkodás székhelye. Így a „keményszívűség” kifejezés értetlenséget, megátalkodottságot jelent. — 5. A héberben nem léteznek a „jobban szeretni — kevésbé szeretni” kifejezések. Ehelyett a „szeretni — gyűlölni” szópárt használják. Lukács szövegében a „gyűlölni” görög megfelelője áll (misein). A szemita eredetű kifejezés bizonyítja a mondás régiségét, eredetiségét. — 6. Ez az ún. páli kiváltság: az egyetlen eset, amikor az egyház érvényes házasságot felbont. — 7. A törvénytudók számára elő volt írva a házasság. Pál mégsem házasodott meg, bár egyébként a hagyományok buzgó követője volt. Házassággal kapcsolatos fenntartásai tehát még zsidó előéletéből származnak. — 8. Vö. *Teológia*, 1978/2. 75—80. o.

Felhasznált irodalom:

H. L. Strack—P. Billerbeck: *Kommentar zum N. T. aus Midrasch und Talmud*, München, 1922. C. H. Beck. — J. Leiboldt—W. Grundmann, *Umwelt des Urchristentums*, Berlin, 1961. Ev. Verlag. — R. de Vaux, *Das A. T. und seine Lebensordnungen*, Herder, 1960. — gúné (A. Oepke), oikos, oikia (Michel) címszavak a Kittel, *Theol. Wörterbuch zum N. T.*-ből.

Boda László

A HÁZASSÁG FELBONTHATATLANSÁGÁNAK JOGI ÉS TEOLÓGIAI ÉRTELMEZÉSE

A külföldi szakirodalom könyvek és tanulmányok sokaságában foglalkozik a keresztény házasság legégetőbb problémáival, különösen azokkal, amelyek a lelkipásztori gyakorlatot erőteljesen érintik. Ilyen kérdés a keresztény házasság szentségi jellege és fölbonthatatlan volta, melynek hagyományos jogi értelmezése elmeredett és sokakban lelkiismereti válságot idéz elő. A magyar nyelvű teológiai irodalom főként tanulmányokban foglalkozik a kérdéssel. A *Teológia* folyóirata kb. 10 év távlatában igazolja, hogy többször is kitérve erre az égető kérdésre, szinkronban törekszik lenni a címben jelzett probléma terjedelmesebb és sokrétűbb nyugati reflexióival.¹ — A jelen tanulmány az erkölcszociológia mai tudatszintjének lassan már beérő néhány felismerését szeretné összegezni és továbbvinni, figyelembevéve az értelmezéstan (hermeneutika) egyre tisztábban feltáruló módszertani szempontjait.

E reflexióban egyfelől a történelem folyamatában változó, alakuló egyház jelenti értelmezésünk kiinduló pontját, másfelől az adott situáció, a történelmi jelen, amelyben az egyház tanítása a nagykorúsodó emberi tudattal találkozik. Tisztázott dolog, hogy a „változó” egyház nem „elváltozó” egyházat jelent. A változás a biológiai fejlődés szervességéhez igazodik, amint azt a mustármagból kifejlődő fa evangéliumi analógiája is érzékelteti (Mt 13,31). Lassan tudatosul az egyházban a dinamikus gondolkodásmód. Jellemző példája ennek a „dogmafejlődés” fogalma. Úgy tűnik azonban, hogy a dinamikus-evolúciós-perszonális szemlélet fölszívódása, integrálódása épp az egyházjogban a leglassúbb, pedig annak kellene Isten népe szolgálatában talán a legrugalmasabban alkalmazkodnia korunk igényeihez. Vannak, akik már elfogadják az egyházban a „dogmafejlődés” eszméjét, de nehezen akarják elfogadni a „jog fejlődését”. Nyilván azért is, mert ez a fejlődés — az egyház jövője — a nélkülözhetetlen jogi kereteken belül várhatólag nagyobb teret nyit majd a „Lélek egyházának”, az önálló lelkiismereti döntésnek és a szeretetnek.² Az egyházjog fejlődése feltehetően szélesebb körben veszi majd figyelembe a különféle jogrendszerek tapasztalatait. De bármilyen jogrendszert adoptál is, egyre sürgetőbbé válik az igény arra, hogy „az álljon nyitva a múltból fakadó új ösztönzéseknek és a jövőben lehetséges új fejlődésnek” — fogalmazza meg Örsy László.³

Egyházjog és teológia

A keresztény házasság értelmezése mélyen gyökerezik. Szükségessé teszi az egyházjog és a teológia viszonyának felülvizsgálását. Ennél a szembesítésnél derül ki, milyen nagy különbség van a társadalmi jog és az egyházjog között. Az előbbinél a társadalmi törvényeken és az állampolgárok külső cselekedetein van a hangsúly. A közösségi élet kapcsolataiban az ún. „joghézag” a minimálisra csökkenthető. Az emberi tapasztalatokra a jog újra meg újra kénytelen reagálni az igazságosság és ésszerűség követelményei szerint. A törvényhozás ügyel arra, hogy az egyik törvény ne üsse a másikat, hogy bizonyos belső logika érvényesüljön a törvények kimondásában és arányosság a büntetések kiszabásában. De vajon kimondta-e már valaki, hogy mit jelent a „joghézag” egyházi vonatkozásban? Zirkel felhívja ugyan a figyelmet arra, hogy a házasságjog területén egyre több „joghézag” fedezhető fel.⁴ De itt nem erről van szó. Sokkal inkább arról, hogy az egyház egész belső élete Isten Lelkével, kegyelmeivel, szentségeivel és lelkiismereti fórumával egészében kiesik a jog közvetlen fennhatósága alól és csak közvetve, legfeljebb másodlagosan válik a jogi megfogalmazások témájává (pl. a szentségek). Ebben a tekintetben *Isten országának egész belső élete misztériumszerű, és egy hatalmas, feloldhatatlan „joghézagot” jelent.* Az egyházban a „belső” megelőzi a „külsőt”, s a külső előírásoknak alkalmazkodniuk kell a belső élethez. Krisztusba oltott létezésünket a dogmatika világítja meg. A keresztény cselekvésre ezt a morálteológia alkalmazza, a hívek közösségének vallási életére vonatkozóan pedig a pasztorálteológia viszi tovább. Az egyházjog rendező szerepe ehhez kapcsolódik. De vajon elég szervesen és kellő önkritikával? A szervezést illetően a hagyományos álláspont kétségeket támaszt. Amikor pl. egy régi, rangos egyházjogi tankönyv a dogmatikát „segéd tudományának” nevezi,⁵ akkor erről óhatatlanul a főnök—segéd relációra gondolunk; és még jó, ha nem hatolunk mélyebbre a szókép jelentésének latolgatásában. Az erkölcssteológia közeli múltjából szintén emlékeztet, ahogyan egyes kérdésekben — mint a házasság is — a moralista engedelmesen meghajol, és megfellebbezhetetlen tételként veszi át egy legalista szemléletű kor elvárásainak megfelelően a jogi kánonokat. Hosszú időn keresztül számított védett területnek a jog az egyházban, mely nehezen fogadta el a kritikát s csupán az engedelmesség-engedetlenség alternatíváját ismerte. Ezzel magyarázható, hogy az egyházjog kódexe olyan kánonokat is konzervált, amelyek nyilvánvalóan a távoli múlt situációit veszik figyelembe és azokra adnak választ. Ilyen az 1083. kánon, amely a személlyel kapcsolatos tévedés (error in persona) házasság-érvénytelenítő esetének jellemző példájául a tévedésből szabadnak tartott rabszolgára utal.⁶ Ami pedig az önkritikát illeti, bizony ennek jelei is jóformán csak a jelenben mutatkoznak. A párizsi Institut Catholique 1974-ben tartott kollokviumának egyházjogász résztvevői például testületileg kérték az 1012. kánon megváltoztatását.⁷ Eszerint ugyanis két megkeresztelt személy között egyházjogilag érvényesen megkötött házasság minden további nélkül szentségi jellegű. Az egyházjog folyamatban lévő reformja türelemre inti a várakozókat. Mégis sokakban fölébred a kérdés: vajon ebben a várva várt újrafogalmazásban képviselve van-e a dogmatika, a szentírásstudomány, az erkölcssteológia és a lelkipásztorokodás? S tekintetbe veszik-e a reform munkálói a liturgia termékeny példáját, amely az „állandó részek” mellett bizonyos esetekben a „változó részeket” is beiktatja? Mindez reménnyel teli várakozás. Az azonban több morálteológus és előretekintő egyházjogász szerint is igen biztató tény, hogy az egyház legfőbb házasságügyi bírósága, a Rota

már a jelenben is figyelembe veszi a történelmi voltában kibontakozó, fejlődő egyház követelményeit.⁸

„Amit Isten egybekötött...”

A Szentírásnak a keresztény házasságra vonatkozó, oly sokszor idézett mondatait nem volna szabad viszonylagos kiszakítottágukban értelmezni, sem pedig kivételt nem ismerő kérlelhetetlenséggel abszolutizálni. Erre az értelmezésen nem ad felhatalmazást. Sőt figyelmet arra, mennyire csak egészben, vagyis a kontextus összefüggésében lehet megérteni és értelmezni az isteni Üzenetet is.⁹ Viszonylagos kiszakítottág volna, ha csupán a házasságra vonatkozó újszövetségi idézetekre hivatkozunk, s ha Jézus elvi határozottságát elválasztjuk irgalmasságától. Újra meg újra kutatnunk kell tehát Krisztus magatartásának és tanításának teljes értelmét a keresztény házassággal kapcsolatban is. „Amit Isten egybekötött...”¹⁰ Az idézet értelme nem az, hogy „Isten önmaga köti össze a házasfeleket”,¹¹ hanem egyszerűen az, amit aztán maga Jézus magyaráz meg az írástudókkal való vitájában: *Isten akarata, terve, eredeti szándéka, hogy a házasságban ketten eggyé legyenek, olyan bensőséges és mély emberi kapcsolatban, amelyből az életreszóló hűsége való utalás is kiolvasható.* Ez az, ami vitathatatlan. De mi következik ebből? Vajon nem Isten eredeti terve és szándéka volt-e az is, hogy a bűn ne rontsa meg az ember életét? Ezt azonban akaratunktól tette függővé. A bűn következtében viszont az emberi cselekvés legbensőbb forrása, a „szív keményedett mea”, vagy éppen gyöngült el. S ez a házasság eredeti, Isten tervezte eszményét is érinti, amely még a választott népnél sem maradt meg eredeti tisztaságában. A többnejűség és a váltólével utal erre. Jézus az írástudókkal vitázva teljes világossággal állítja elének az újszövetségi értelmezés lényeges szempontját: az Ószövetségben a többnejűség és a válás „engedmény” volt, nem pedig „törvény” (Mt 10,6). Ez igen nagy különbség. S nem szabad elfelejteni, hogy az engedményből Jézus korában a zsidóságnál már gyakorlatilag törvény lett, amely egyszerre sértette súlyosan Isten eredeti szándékát és a nők emberi jogát. Rabbi Akiba például elegendőnek tartotta a válólévelhez, ha a feleség a férjnek „már nem tetszett”.¹² Egyes teológusok ma megkérdőjelezik, hogy Jézus szavait lehet-e örökérvényű jogi törvénynek felfogni. Nem kell-e inkább a hegyi beszéd szellemében a legmagasabb rendű erkölcsi ideálként értelmezni, egyben azonban számolni az élet fájdalmasan emberi realitásaival, a szív „keménységével”, vagy gyöngeségeivel, s az emberi környezet olykor nyomasztó népszerűségeivel?¹³ A vita jogos. Egy azonban teljes világossággal következik a keresztény gondolkodás számára: *a házasság felbontását Krisztus szellemében nem lehet törvényerőre emelni!* Nem lehet, mert nyilván ellentmondás volna a „felbonthatatlan” és a „fölbonthatóság” törvényét egyszerre, együttesen elismerni. Nem lehet, azért sem, mert ez Jézus szavaival, ill. az Újszövetség utalásaival, azok szellemével is ellenkeznék. Arról nem is szólva, hogy milyen gyakorlati következményekkel járna ilyenfajta „kettős igazság”.¹⁴ Nem szerencsés és aliaha indokolt az egyház „teljhatalmáról” beszélni az oldás és kötés vonatkozásában sem. Mert az egyház belső ügyeivel kapcsolatos hatalom, tehát maga a jogalkotás sem szakadhat el Krisztus szellemétől. Sokkal indokoltabbnak tűnik ma az a törekvés, amely *Krisztus tanításának egészében* közelíti a házasság teológiai értelmezéséhez, amelyből aztán az egyházjogi előírások következnek, s amely alapján a keresztény magatartás szabályai hitelesebben újrafogalmazhatók.

A teljes Krisztus

A teológiai értelmezésen (hermeneutika) alaptétele, szinte főparancsolata, hogy egy tanítást „in contextu”, vagyis a szövegösszefüggés egészében kell értelmezni. A keresztény házassággal kapcsolatban megszokott dolog újra meg újra ugyanazon szövegekre utalni, amelyek a felbonthatatlan „törvényét” támasztják alá, és amelyekre az egyházban állandóan kísértő szigorúság oly szépen és oly egyoldalúan hivatkozik. Pedig Jézus szava és magatartása *teljesebb értelmezést* igényel. Ennek lényege pedig eléggé ismert, és így foglalható össze: *Jézus elítéli a bűnt, de irgalmas a bűnöshöz.* Ismeri az Atya akaratát, de ismeri az ember gyöngeségét is. Főntart, sőt olykor kiélezetten, radikális formában megfogalmaz elveket¹⁵ — a házassággal kapcsolatban is —, de újra meg újra hangsúlyozza Isten szeretetét és megbocsátó irgalmát. Meghirdeti Isten eredeti szándékát („Amit Isten egybekötött”) és elutasítja a házasság könnyelmű felbontásának emberi törvény rangjára való emelését („ember el ne válassa”), de a házasságtörő asszony iránti magatartásában és szavaiban az irgalom, a megbocsátás tükröződik (Jn 8.f.). (Hogyan is lehetne fenntartani az újszövetség törvényében azt a kiáltóan ellentmondásos szemléletet, amely a válóok értelmezésének végletes liberalizmusát a házasságtörésért járó megkövezés embertelen rigoriz-

musával köti össze?) A jelen kérdéssel kapcsolatban tehát Jézus irgalmasságát együtt kell idézni a hegyi beszéd „kemény szavaival”. Ő megbocsát és megbocsátást hirdet (Mt 6,12; Mk 11,3 stb.). Túrelmes kérélekre buzdítja azt, aki nehéz helyzetben van (Mt 7,7—11). Azt mondja, hogy a betegnek van szüksége az orvosra (Mt 9,12). S magához hívja azokat, akikre az élet terhe nehezedik, hogy segítsen (Mt 11,28). És szóba áll a sokszorosan elvált szamariai asszonnal, hogy az megtérjen (Jn 4.f.). Pedig annak már „öt férje volt”.

A teljes Krisztus az igazságos és irgalmas Krisztus. S felé akkor is újra meg újra törekszik az egyház, ha történelmi útján a Teljeset teljességében csak megközelíteni tudja, mint az ember az ideált. A Krisztus-normához való igazodás, a hozzá mért tájékozódás viszont az egyház valamennyi megnyilatkozási formáját alapjaiban érinti. Tehát nem csupán a teológiát vagy az igehirdetést, hanem a jogot is. S ha az egyház megvallja önmagáról, hogy újra meg újra rászorul a belső önvizsgálatra és a reformra („semper reformanda”),¹⁶ vajon nem vonatkozik-e ez éppúgy a jogra is? Az egyházban sokan zörgetnek, és várják, hogy megnyílják az ajtó. A megtévedt ember például sok esetben úgy köt hívő keresztény létére is második házasságot, hogy komoly enyhítő körülményei vannak, maga is gyötördik és keresi a rendezés lehetőségét, vállalva a méltányos vezeklést is. A jelenlegi jogi előírások azonban nem adnak megfelelő módot erre (pl. a testvérként való együttélés a házasságrendezésben.) Krisztus szelleméhez igazodó eljárás-e ilyen esetekben is elválni a megtérés útját, megtiltani a szentségekhez való járulást, sőt megtagadni a halál után az egyházi temetést? (mint az 1973-ig még érvényben volt)? Az egyház életéből való ilyen szigorú kirekesztés az érintettek egy részében olyan keserű és fájdalmas érzést kelt, mintha az ítélet valamiféle lelki megkövezés volna.

Az egyház fejlődik. S a mai egyház új helyzetekkel találkozik világban való léte révén.¹⁷ Az új helyzetekre keresnie kell a választ Krisztus szellemében és történelmi tapasztalatainak birtokában. Ez a válasz több vonatkozásban most nyer megfogalmazást a keresztény házassággal kapcsolatban is. S a két végpontban szinte kivétel nélkül megegyeznek a mai morálteológusok, meg a kérdésre tudatosan reflektáló lelkipásztorok. Az egyik, amit az Egyházi Tanítóhivatal is alapkövetelményként hangsúlyoz (1973), amiről nem is lehet vita: *Isten akaratára, s vele az erkölcsi ideál az életre szóló hűségre kötött házasság. Erre vonatkozik Jézus Krisztus felhívása is.* S ez az, amit az egyház fölbonthatatlanak tekint, amit hirdet és védelmez. Ezt azonban mint magasrendű erkölcsi követelményt határozottan meg kell különböztetnünk azoktól a közösségi jogszabályoktól, melyek a parancs megszegésével kapcsolatosak — figyelmeztet Josef Fuchs.¹⁸ A másik kapcsolódik ehhez, s szinte az előbbihez hasonlóan csaknem valamennyi mai erkölcs-teológus és lelkipásztor véleményével egyezik: az egyháznak az irgalmas Jézus szellemében meg kellene találnia a módot arra, hogy szentségi életéből ne rekesse ki azokat a jószándékú, bűnbánó keresztényeket, akik elváltan másodszer is házasságot kötöttek és lelkiismeretben már az új — bár nem egyházi — kötelem felelősségét vállalták (pl. gyermekek). Bár a módot illetően még több tisztáznivaló akad, maga a várakozás nagyon erősen él a ma egyházában.¹⁹

De mit szólnak majd a házasságukban hűségesek?

Napjainkban gyakran elhangzik ez az ellenvetés. Azok a keresztény házások, akik hűségesek egymás iránt, akikben törés nélkül tükröződik Krisztusnak az ő egyházához való viszonya, akik nem ismerik életükben a válás és újrakezdés gyakran nagyon fájdalmas konfliktusát, választút előtt állnak. Ha nem igazán keresztények, talán botránkoznak majd s azt mondják: ez nem igazságos. Aki azonban igazán keresztény, az ebben is Jézus szavát és magatartását tekinteli eligazító normának. Jézus pedig olyan egyértelműen és határozottan adott útmutatást ebben a tekintetben, hogy az semmiféle kétséget nem ébreszt.²⁰ A Mt 20,1—15-ben a szőlőmunkások zúgolódnak amiatt, hogy több társuk később érkezett és mégis ugyanazt a fizetést kapja. Aki az ilyen irgalmat megkérdőjelezi, nem akarja észrevenni, hogy nincs rá jogalapja. „Rossz szemmel nézed, hogy jó vagyok?” — fejeződik be a kérdéssel a példabeszéd. S ehhez nem kell különösebb kommentár. De nyomatékul még a tékozló fiú bátyja is ide kíváncsodik. Vajon annak zúgolódása az egészen hasonló szituációban nem kínálja-e éppen így az egyértelmű választ? (Lk, 8.) Az idősebb fiúnak nincs „joga” zúgolódnia apja irgalmassága ellen. Igaz viszont, hogy a megtérőnek sincs „joga” az örökséghez, amit eltékozolt. Az egyház életébe a szentségek vételével bekapcsolódnak vágyó keresztények, aki elvált és új házasságot kötött, nem kívánhat magának „jogot”. Nem kívánhatja, hogy az egyház egyetemes érvényű törvényként fogalmazza meg a házasság „felbonthatóságát” (bár ilyenek is vannak). A hűséges fiú viszont — a házasság vonatkozásában éppúgy, mint más tekintetben — csak meggondolatlan kifakadásában érezheti magát makulátlannak, hogy azt merészelve mondani: „egyszer sem szegtem meg parancsodat”

(15,29). Vagyis a hűséges házasságban élő, el nem vált keresztények sem élnek azért mindenben Isten eredeti terve és a hegyi beszéd szelleme szerint. Ők is rászorulnak az Atya irgalmasságára, és részesednek is benne az egyház által épp elégszer (vö. bűnbánat, feloldozás). Ettől függetlenül a lelkipásztori bölcsesség ebben a tekintetben sem fölösleges, sőt szükséges. A helyi adottságokat figyelembe kell venni. Erre javaslatok vannak. Az egyház komoly feltételeket szabhat azoknak, akik második házasságukat emberileg nem számolhatják fel. Köztudott azonban, hogy a házasság jogi rendezésének hagyományos követelménye (*sanatio in radice*) „a testvéri együttélés” feltételével kevesek számára nyújt reális lehetőséget.²¹ Régebbi korok szemléletét és szituációját tükrözi, s meglátszik rajta, hogy nem házasságban élők fogalmazták. Ezt egy hatvan felé járó intelligens férfi tanulságosan fogalmazta meg komoly belső konfliktussal járó tapasztalata birtokában, amikor a „testvéri együttélés” kérdése fölmerült. Vallomása szerint mindez semmi különösebb nehézséget nem jelentett számára, amíg valami miatt lelke mélyén tartósabb haragot, megvetést, valamiféle gyűlöletet, vagy közönyt érzett a másik iránt. Amikor azonban átérezte a szeretetet és a hátát, ígéretének megtartása közös életükben egyszerre elmondhatatlanul nehézé vált. S ez nyilván nem egyedi eset. Ajánlatos-e tehát ilyen árat fizettni? Nem kellene-e valóban fontolóra venni például azt a vezeklési formát, melyet több mai morálteológus ajánl? Tegyen eleget a vétkes mindenekelőtt például az első házasságból származó gyermekek iránti kötelességének a kötelező anyagi támogatás határain túl (látogatások, törődés a jövőjükkel, szükség esetén anyagi segítség stb.).²² Ez egyáltalán nem könnyű feladat. A lelkiismereti felelősség belső szőlését is ébren tartja. Alázatot is kíván. A helyi lelkipásztor ezt figyelemmel tudja kísérni. A hívek közösségében is jótékony visszhangja van az ilyen magatartásnak, és akkor másként ítélik meg a dolgot. Azok az elváltak viszont, akik egyáltalán nem törődnek az egyház jogi vonatkozású, intézményes követelményeivel, azokat amúgy sem érdekli, hogy a Titokzatos Test élő tagjaiként bekapcsolódhassanak a szentségek vételébe.

A szentségi házasság kérdése

Ahhoz, hogy az egyház nagyobb irgalmat tanúsíthasson elvált és második házasságban élő hívei iránt, újra szükségessé válik a szentségi házasság teológiai átgondolása és feltételeinek lemérése. Tudjuk, hogy Jézus Péterre és általa egyházára bízta az oldás és kötés hatalmát (Mt 16,19), s ez nem csupán a bűnbánat szentségére, a házasságra is vonatkozik. Ez nem jelent „teljhatalmat”, de elegendő hatalmat jelent arra vonatkozóan, hogy az egyház Jézus szavait s velük az evangélium üzenetét a történelmi korok szituációival szembesítve megfelelő módon értelmezze és a hívek üdvössége érdekében kamatoztassa.

Ha tehát az oldás és kötés hatalmából indulunk ki, következetesen kell alkalmaznunk a képet. Nyilvánvaló, hogy amit lazán kötöttek meg, azt könnyen föl lehet oldani. Amit viszont szilárdan megkötöttek, az kioldhatatlan. A házasság szentségi jellegű kötelékéhez viszonyítva egy „polgári kötés” azért is lazább, mert nem a feltétlen, életre szóló hűség szándékával történik. Maga a szentségi házasság azonban elvileg a legszilárdabb köteléket jelenti. Am ennek megfelelően kell tekintetbe venni feltételeit is. — A szentségi házasság feltételei teológiailag nézve igen komolyak. Ilyen házasság csak kellő tudatossággal és szabadsággal, hitben és szeretetben, két személy jól megérelt belső igénjével remélhető. Ebben a tekintetben is súlyos problémát vet fel a teológia és az egyház/jog szembesítése. Az utóbbi a maga oldaláról szentségi házasságnak tekinti két megkeresztelt személy formailag hiánytalan életszövetségét, amennyiben dokumentálható akadályok nem állnak fenn; és felbonthatatlannak tartja, amennyiben ezt a kötetést a házastársak testi kapcsolattal is megpecsételték (*ratum et consummatum*). Az erkölcszintet viszont élesen fölveti a már említett szükségképpen „joghézagot”, a szentség misztérium-voltát és a valóban személyes, kellően megérelt belső igent, valamint azt a hitet és szeretetet, amely nélkül a belső fórum oldaláról valóban szentségi házasság nem jöhet létre. Ha mármint a jogi szemléletet elkülönítve alkalmazzuk, érvényes szentségi házasságnak tekintünk olyan „templomi esküvőket”, amelyek hitelesítő belső feltételei hiányoznak, elsősorban a tényleges keresztény hitben és szeretetben kimondott igen, amellyel megfelelő személyi érettség birtokában vállalni lehet az életre szóló elkötelezettséget, s amely egyúttal kölcsönös.

A másik komoly problémát a szentségi jelleg értelmezése okozza. A hívő tudatba befészkeldőtt egy különös félreértés a szentségek objektív (*ex opere operato*) hatását illetően. Ez — mint Gründel rámutat — eredetileg azt a célt szolgálta, hogy a szentségkiszolgáltató subjektivitásától (hangulat, szimpátia stb.) mentesítse a szentség kiszolgáltatását.²³ Például a gyóntató esetleges ellenérzése ne befolyásolja a gyónás érvényességét. De a házasságban egészen más a helyzet. Ott ugyanis köztudottan nem a pap, hanem az életszövetség megkötői, maguk a házasulók szolgáltatják ki önmaguknak a házasság szentségét Isten

és az egyház színe előtt. Ez a szentség azonban nem valami *do log*, nem lehet úgy megkapni, mint a jeggyűrűt. Ez kegyelmi indítás és ezzel termékeny lehetőség a házasság megszentelésére. Olyan ajándék, amely a házások személyes testi-lelki közreműködésével egy életen át bontakozik ki és szenteli meg a legmélyebb emberi kapcsolatot. Megvan a szerepe mint jelnek. Belső értelmében azonban több ennél: közös, személyes kapcsolat a teremtő Istennel, akinek képmása új módon bontakozik ki az emberpár életében. Személyes kapcsolat Krisztussal, hogy tanúsítsa az ő és az egyház közötti egységet.²⁴ Egyúttal pedig új módon való belépés az egyházba, ti. a legkisebb emberi közösség formájában, s ideális megvalósulásában kicsinyített egyház (ecclesiola), megszentelt közösség a világban.

De mi valósul meg mindebből, ha egy mai emberpár kifejezetten a „templomi esküvőt” kívánja ugyan (nem mindig önszántából), ám alig van fogalma a szentségi házasságról? A szerelem megvan, de nem ritkán azzal a kimondott, vagy kimondatlan szándékkal, hogy „ha pedig nem megy, majd elválnak”. Vagy pedig az egyik hívő, a másik nem az. Nem lehet tehát teológiailag nézve statikusan és személytelen objektivitással értelmezni a házasság szentségét. De mi következik ebből? Az, amit ma egyre többen észrevesznek és kimondanak: talán nem is kevés azoknak a jogi formák szerint érvényes, teológiai értelemben azonban aligha érvényes házasságoknak száma, melyekhez az egyház bírói eljárásával a jelenleg alkalmazott kánonok szerint csak nagyon nehezen lehetne hozzáférni és azokat jogilag is érvényteleníteni. — Másfelől — és ez nagyon lényeges — előfordulhatnak olyan esetek, hogy második házasságukban élő keresztények lelkiismeretben meg vannak győződve első házasságuk érvénytelenségéről. Tapasztalatból tudják, mennyire nem volt az megszentelt kapcsolat, különböző okoknál fogva azonban egyházjogilag, külső fórum előtt nem áll módjukban ezt igazolni (esetleg hosszú időn át). Vajon tekinthetők-e úgy, mint akik halálos bűnben élnek?²⁵ Megtagadható-e tőlük a szentségek vétele, elsősorban a gyónás és az eukarisztia?²⁶ Hiszen a kenyeret még a nagyon szigorú büntönbüntetéseket sem vették el az elítéltektől.

Ma már kiérlelődöttnek mondható az a nézet, mely a házasság szentségi jellegének valószínűségéhez szükségesnek tartja a feltételek mércéjének megemelését. Ez érinti az emberi, de a környezeti feltételeket is. Az utóbbi már-már a meghatározásba kívánczik: az ember testből, lélekből és körülményekből áll. Nyíltan beszélünk a cölibátus környezeti feltételeiről (pl. ilyen a kolostori élet a szerzetes, vagy szerzetesnő számára, nem annyira elzártságával, hanem inkább szeretetközösségével). Az életreszóló házassági hűségnek is megvannak a környezeti feltételei. Korunkban épp az emberi körülmények nehezítik meg egyrészt az életre szóló elkötelezettség vállalását, másrészt nem nyújtanak olyan bázist, amely támfalakként segítené az életre szóló hűséget. A család struktúrája labilis, nem úgy, mint például a patriarkális korban.²⁷ Az elmélyült személyes szeretetkapcsolat különleges jelentőséget nyer. A felgyorsult technika korában felgyorsul a kapcsolatkeresés. Gyakran egy hirtelen fellobbanó erős szimpátia is elegendő a gyors házasságkötéshez, melyről a szülők olykor már csak kész tényként értesülnek. S különös ellentétet mutat föl a statisztika: az elvállaltalanodás folyamata tovább tart, az egyházi esküvők száma pedig növekedik (pl. az erősen szekularizált Svédországban is).²⁸ Fiatalok körében az egyházi házasságkötés „templomi esküvőként” ismert.

A tények mérlegelése során a mai erkölcteológus, vagy a töprengő lelkipásztor kíséretésbe esik, hogy fölvesse a kérdést: nem kellene-e elkülöníteni a „templomi esküvőt” a kellő belső feltételek biztosítása mellett esedékes „szentségi házasságkötéstől”? A tények azonban gyakran megelőzik az elméletet. Kiderül, hogy a világegyház egyes missziós területein vannak, akik kifejezetten azt kérik, hogy az egyház imádkozzon értük közös életútjuk kezdetén, de még nem kéri a szentségi házasságot. A-F. Le Bourgeois pedig ugyanezt a megoldást ajánlja a tönkrement első házasság után második házasságot kötni szándékozó, hívő pár esetén, bár kizárva a nyilvánosságot és a szentségi jellegű kötés minden látszatát.²⁹

Végül Gründel fölveti a nem szentségi (második) házasságban élők esetében a vágykezestség analógiájának esetleges lehetőségét (sacramentum „in voto”).³⁰ Nem valami átfutó és terméketlen vágyakozásról van itt szó, hanem a személyiséget átjáró intenzív vágyról, melynek hatására a jóakarató keresztény mindent megtesz, ami adott helyzetében megtehető, hogy gyónhasson és megáldozhassék. Nem új gondolat ez. Inkább az egyes kivételes esetekben (pl. kórházi ágyánál) nyújtott lelkipásztori segítség teológiai indokolásának kutatása. (A főnti feltételek mellett pl. egy komoly műtét előtt aligha tagadható meg az említett kérdés.)³¹

Ezzel tulajdonképpen be is lehet fejezni a reflexiót, mely éppen csak néhány alapvető kérdésre szorítkozhatott az összegezés és továbbgondolás szándékával. Az elkülönülőnek látszó kérdéseket részben a hermeneutika módszertani alkalmazása, részben a teológiai és egyházjogi szemlélet vissza-visszatérő szembesítése fűzi egybe. S talán még a keresztény di-

menziójú humanizmus. Mert nem elég elméleti síkon hangsúlyozni, hogy „A szentségek az emberért vannak” (Sacramenta sunt propter homines). At kell azt vinni minél konkrétan az egyház gyakorlatába. Érvényes az a megállapítás is, hogy „Nem az ember van a jogért, hanem a jog az emberért”; teológiai horizonton természetesen Krisztus szellemében és az ő szándéka szerint.

Ami pedig az egyház jelenlegi gyakorlatát és a teológusok, meg a lelkipásztorok útkeresését illeti, ebben kétségtelenül jelentkehetnek bizonyos feszültségek és félreértések. A jövő felé tájékozódó, önmagunkra kritikailag is reflektáló teológus helyzete nem könnyű. Engedjék meg neki, hogy építő szándéka mellett is olykor tévedhessen. Mert ez az ára annak, hogy az egyház az önmaga által elismert határok között tévedhetetlen maradjon.

Jegyzetek:

1. Ld. 1971/2; 1972/3; 1974/1; 1975/1; 1978/3. — 2. A Hittani Kongregáció 1973-as monituma méltán figyelmeztet arra, hogy az egyház „jogi egyház” is. Ezt nem is vitatják. Inkább a kettő harmonikusabb egyensúlyát keresik a teológusok. — 3. Jog és Lélek, Szolg. 1975, 26. sz. 34. — 4. Gültigkeit u. Unauflöslichkeit der Ehe, Diakonia, 1970/5. ism.: Teol. 1971/2, 129. — 5. Sípós: Kat. egyházjog, Pécs 1943. 3. A dogmatika itt együtt szerepel a germán joggal, amely viszont valóban „segéd”-tudomány. — 6. Teichtweier szorgalmazza e jogszabály mai értelmezését: vegyük érvénytelenítő akadálynak, ha a házasság véletlenül tévedés áldozata lesz a partner személyét illetően, lényeges dologban (ld. Teol. 1972/3. 180.). — 7. Gründel: Die Zukunft der chr. Ehe, München, 1979. 2. kd. 65. — 8. Ld. Teol. 1974/1. 41. — 8. Boda L.: Az értelmezés alapkérdései, Vigília, 1979/2. 88. — 10. Mk 10,6—9 és 19,4—6. — 11. Vass Gy.: Házasság: az evilági szerelem szentsége, Szolg. 1969/4. 42. — 12. Ld. Gründel i. m. 116. — 13. Igy pl. Ratzinger, Böckle és mások. Az újszövetségi utalások részletes exegetikai kifejtését ld. Ehe u. Ehescheidung, München, 1972. 16—23. — 14. A félelemmel emlegetett „zsilipnyitásról” csak ebben az esetben lehetne szó (ti. felbonthatósági törvény esetén). — 15. Jellemző ez a hegyi-beszéd radikális kijelentéseire, amelyek szinte kivétel nélkül „optimális követelmények”. — 16. UR. 6. — 17. Az egyházjogra is vonatkozik tehát, amit az Ev. nuntiandi meghirdet: az időszerűség követelményeinek megfelelően tekintetbe kell venni korunk helyzetét (29.). — 18. Ld. Teol. 1975/1. 61. Egyébként ez volt már Schütz Antal véleménye is. — 19. Erről nagyon sok levél tanúskodik, melyet vívódó hívek írnak. Ehhez járul a legtöbb morálteológus és lelkipásztor véleménye, (mint votum). — 20. Ezekre az evangéliumi helyekre már Michel Legrain is utalt. — 21. Részletesebben erről ld. K. Hörmann: Kirche u. zweite Ehe, 1973. Tyrolia, 47—51. — 22. A-F. Le Bourgeois véleményét ld. Mérleg, 1977/2. 179. — 23. i. m. 57. — 24. Vö. 2. Vat. GS 48. és LG 11. — 25. Részletesebben Gründel i. m. 150. — 26. Az eukarisztia vételének lehetőségét különböző módon törekednek megalapozni a moralisták. K. Hörmann pl. az „epikia” arisztotelészi fogalmával keresi a megoldást (a jelen kérdésben a törvényhozó eredeti jó szándékára következtethetünk, mely nem akarja, hogy a felbonthatatlanság legyőzhetetlen akadályt jelentsen a bűnbánat számára, amit a törvény betűje esetleg nem tesz lehetővé). I. m. 18. kk.; Fr. Böckle nézetét ld.: Ehe u. Ehescheidung 130. — 27. Vaskovics László trieri szociológus professzor szerint: „Régen az emberek a házasságot állapotként fogadták el, amelyet csak kivételes esetben lehetett visszacsinálni... az egyház tanaival összhangban... felbonthatatlan köteléknek tekintették. A mai emberek túlnyomó részének felfogása a házasságról egészen más.” (Válság vagy változás? Kat. Szemle, Róma, 1976/1. 17.) — 28. P. Delooz: A család a mi kultúrkörünkben; ism.: Mérleg, 1973/3. 267. — 29. Mérleg, 1977/2. 180—183. — 30. I. m. 151. — 31. A lelkipásztor egyéni lelkiismereti ítéletének még tágabb lehetőségeket nyit Rahner véleménye, mely azonban a tényleges lelkipásztori eljárás mód egy jelentős statisztikai arányával van összhangban és nem előzi meg a gyakorlatot. Ld. Teol. 1978/3. 176.

Csanád Béla

A KERESZTÉNY CSALÁD AZ UDVOSSÉG KOZOSSÉGE

Néhány év óta a katolikus teológiában egyre gyakrabban találkozhatunk a „családi egyház”, „házi egyház” kifejezésekkel, amelyek azt jelentik, hogy — a házasság szentsége által — a keresztény család „kis egyházzá” (ecclesiola) válik; lényegi hivatása az, hogy a család

tagjainak üdvösségét szolgálja, a „nagy egyház” mintája szerint, vagyis Krisztus papi, prófétai és királyi tevékenysége által, ahogyan ez az egyházban folytatódik.

A kifejezést — a szentségi házasság és a keresztény család rendelkezésének jellemzésére — a 2. Vatikáni zsinat újította fel hivatalosan, mégpedig elsőnek az Egyházzól szóló konstitúció, amely azt mondja: „A házastársak egysége hozza létre a családot, és a családban születnek a társadalom új polgárai, akiket a keresztységben a Szentlélek kegyelme Isten gyermekeivé tesz, hogy a századok folyamán fennmaradjon Isten népe. A szülők legyenek ebben a családi egyházban („in hac velut ecclesia domestica”) gyermekeik első hithirdetői szavakkal és példájukkal, és ápolják mindegyikük sajátos hivatását, különös gondnal pedig a papi hivatást”.¹ A későbbiek során a Zsinat, különösen a „Gaudium et spes” 47—52. pontjaiban, bővegesen kifejti a kifejezés tartalmát és gyakorlati jelentését a keresztény családok életében.

A „kis egyház” (ecclesiola) kifejezést a keresztény családra vonatkozólag — eddigi ismereteink szerint — Aranyászjú Szent János használja először, a 4. század végén, amikor azt mondja: „Nem elég csak a templomban imádkozni és oktatás hallgatni. Társuljon ehhez az otthoni imádság és olvassmány. Az otthon ugyanis a kis egyház”.² Eltekintve most a terminológiai-magyarázati bizonytalanságtól (hogy ti. ecclesia templomot és egyházat egyaránt jelenthet), és attól, hogy mi volt a család-modell és fogalom Chrysostomus idejében, kétségtelen, hogy a kifejezés zsinati felújítása nagyjelentőségű mind az egyháznak, mind a pasztorális tevékenység (házasság és család-pasztoráció) szempontjából. A kifejezés használata a keresztény házasság és család tekintetében figyelmünket egyértelműen a keresztény család *egyház-építési és üdvösség-szolgálati hivatása felé irányítja*.

Ha erről a témáról egy mai pasztorálteológus részletesebben akar beszélni, háromféle lehetőség között választhat: 1. egyszerűen, részletesen — a „Gaudium et spes” konstitúció alapján — kifejti a keresztény család eklézsiológiai és üdvökonomiai jelentőségét (elemző módszer). Ebben az esetben homályban maradnak a keresztény család-teológia fontos kérdései és pasztorális következtetései alapjai. 2. A mai család-krízis szociológiai vizsgálatából kiindulva megvilágítja a keresztény család-eszmény értékét és életrevalóságát (kritikai módszer). 3. Teológiai, történeti és szocio-kulturális érvelés alapján megállapítja a pasztorális következtetések és gyakorlati teendőik rendjét (komplex módszer). Mi az utóbbi lehetőséget választottuk, megkíséreljük felvázolni a keresztény család, mint „kis egyház” (üdvösség-közösség) teológiáját, történeti háttérét és szocio-kulturális értékét és ezek alapján a család-pasztoráció főbb problémáit.

Teológiai alapvetés

A legutóbbi időkig a hét szentség közül a *házasság* volt a legelhanyagoltabb a katolikus szentségokban. A házasságnak, mint *szentségnek* a krisztusi *alapítása* is hosszú időn át meglehetősen homályban rejtőzött. Ismeretes, hogy a 12. századig nem igen beszéltek a házasság szentségi jellegéről, és hivatalos egyházi tanítóhivatali megnyilatkozás sem volt ebben az ügyben. Csak az 1274-es lyoni zsinat határozta meg egyértelműen a szentségek hetes számát, hozzáfűzve a többé-kevésbé vita nélkül álló hat szentséghez a hetediket, a házasságot.³

A *házasságkötés szertartásáról* sem találunk semmi biztosat a legelső időkől. Az Apostolok Cselekedetei nem mondják el, hogyan házasodtak az első keresztények. Valószínűleg ugyanúgy, mint a nemkeresztények között szokásban volt. *Antiochiai Szent Ignác* levele Polycarpushoz az első határozott adat arra vonatkozólag, hogy *egyházi házasságkötési* forma is létezett, volt tehát valamilyen rítus is. Ignatius Antiochenus azonban ezt nem kötelezően írja elő, hanem mint *illő* dolgot említi, amikor a két állapotról, a szüzességről és a házasságról ír: „Illendő pedig, hogy a jegyesek és menyasszonyok a püspök közbejöttével (de sententia episcopi) kössenek házasságot, hogy a házasok az Úr szerint éljenek, ne vágyaik szerint. Minden az Isten tiszteletére történjék”.⁴ Eszerint Antiochiai Szent Ignác idejében úgy beszéltek a keresztények házasságáról és a keresztény családról, mint *keresztény feladatról*, keveset szóltak azonban mint Isten kegyelmi ajándékáról, mint szentségről.

Nyilvánvalóan zavarta a teológiai tisztánlátást az a tény is, hogy a házasság intézménye már Jézus előtt is létezett, mégpedig Isten akaratából, vagyis mint *természetes szentség*. Ilyen értelemben beszél maga Jézus is a házasságról a Mk 10,1—12-ben (paralles: Mt 19,1—12), amikor a farizeusokkal vitatkozik a házasság felbonthatatlanságáról. A *Teremtés könyvének* két helyét idézi összevontan: „Isten a teremtés kezdetén férfit és nőt alkotott. Az ember ezért elhagyja atyját és anyját, a feleségével tart és ketten egy test lesznek. Ettől kezdve többé már nem két test, hanem csak egy. Amit tehát Isten összekötött, azt ember ne vállassza szét.” (Mk 10,6—9) Itt Jézus a Ter 1,27 és 2,24 alapján magyarázza a házasságot, mint

természetes szentséget, a férfi és nő törvényszerű, természetes összetartozását, amely a teremtésben megnyilvánuló isteni akaraton alapszik. Ebből a szentírási helyből azonban semmit sem tudunk meg a házasság *szentségi rangjáról* és arról, hogy mit jelent a keresztények számára a házasság, annak természetes értékein felül. Hogy mennyire ezen a síkon marad a szentírási elbeszélés, abból is kiviláglik, hogy a második részben (Mk 10,10—12), amikor otthon tovább érdeklődnek az apostolok a dolog felől, Jézus válaszában az evangélium bekapcsolja a *hellénisztikus* válási jogot is, vagyis az asszony szempontjából is elmondja mindazt, amit előbb — a mózisi törvény szelleme szerint — a férfi szempontjából mondott.⁵

Nem sokkal vízsi előrébb a kérdés tisztázását az 1Kor 1—16 sem, ahol pedig Szent Pál bőségesen beszél a házasságról. Mindenesetre ebben a szakaszban van egy mondat, amely a keresztények házasságának szentségi rangjára és *hatására* enged következtetni: „A hitetlen férjet megszenteli felesége, és a hitetlen asszonyt megszenteli férje. Különbőn gyermekeitek tisztátalanok volnának, pedig szentek” (7,14). A „megszenteli” szóban Szent Pál nyilván nem a keresztény fél életszentségének személyes hatására gondol. A majdnem nyiladozó házassági teológiankat azonban elbizonytalanítják a következő sorok: „Honnan tudod, te asszony, hogy a férfit üdvösségre vezetheted?” stb. Összefoglalásul pedig azt mondja az Apostol: „Különbőn mindenki éljen úgy, ahogy az Úr adta neki, s ahogy az Isten hívta. Így rendelkezem minden egyházban” (7,17).

Biztos támpontot a házasság *szentségi voltára* nézve egyedül az Ef 5,21—33-ban találunk, ha gondosan értelmezzük ezt a szöveget. Ennek a szentírási szakasznak a legfontosabb mondatai a következők: „Férfiak szeressétek feleségeket, ahogy Krisztus is szerette az egyházat, és föláldozta magát érte, hogy a keresztységben isteni szavával megtisztítva megszentelje. Ragyogóvá akarta tenni az egyházat, amelyen sem seplő, sem ránc, sem egyéb efféle nincsen, hanem szent és szeplőtelen. Így a férj is köteles szeretni feleségét, mint saját testét. Aki feleségét szereti, önmagát szereti. A saját testét senki sem gyűlöli, hanem táplálja, gondozza, akár csak Krisztus az egyházat. Mert tagjai vagyunk testének. Ezért az ember elhagyja apját, anyját, feleségével tart, és a kettő egy test lesz.” Nagy titok ez, én Krisztusra és az egyházra vonatkoztatom.” (Ef 5,21—32)⁶

Az első pillanatban a fenti szövegben a bizonyítás kulcs-kifejezéseként ajánlkozik az 5,32 vers első fele: „Nagy titok ez” (görögül: „to müstérion tuto mega esztin”, latinul: „sacramentum hoc magnum est”). Korábban az egzegéták többsége ezt a házasságra értelmezte.⁷ Valószínűleg segített ebben a magyarázatban a latin „sacramentum” szó, amelyet ma majdnem kizárólag csak szűkebb értelemben a hét szentségre használunk. (A „sacramentum” szó eredetileg a „müstérión” fordításaként került a Bibliába, és nem volt leszűkítve a jelentése a mai „szentség” szentségtani fogalmára. Szent Pálnál a „müstérión” jelenti Isten üdvözítő tervét és ennek megvalósulását Jézus Krisztusban és az egyházban, vagyis az üdvösség tényét, helyét, eseményét, idejét stb.)⁸ A katolikus Rudolf Schnackenburg és az evangélikus Heinrich Greeven egybehangozóan kimutatja, hogy ez a korábbi magyarázat téves.⁹ Schnackenburg érvelésének a lényege az, hogy a szóban forgó kifejezés az előző mondatra vonatkozik, amely a Ter 2,24-et idézi a természetes házasságról, amely egyáltalán nem szentség; különben is nem a házasság az egyház előképe, hanem fordítva: az egyház, illetve Krisztus szeretete az egyház iránt a modellje a keresztény házasságnak, ahogyan az előző szövegből kitűnik; a kifejezés tehát az egyházra, vagyis Krisztus és az egyház szeretet-kapcsolatára vonatkozik. Greeven megjegyzi, hogy itt tulajdonképpen a Ter 2,24 allegorikus értelmezéséről van szó, azért jegyzi meg Pál, hogy (ezt, itt, most) Krisztusra és az egyházra vonatkoztatja. Az allegorikus magyarázat mögött pedig az a kedvelt öskeresztény gondolat áll, hogy Krisztus elhagyta Atyját, hogy emberré (testté) legyen és magát az emberekért föláldozza, ahogyan ezt a Fil 2,6 sköv. leírja.

A házasság szentségi mivoltát az egész fentebb idézett — szöveg tartalmából és összefüggéséből következtetjük ki. Az egész szövegen, ahogyan Szent Pál a keresztény házasságról és családi életről beszél, a házasság *szakramentális fel fogása* vonul végig. Pál szerint a keresztények házassága és családi élete szoros összefüggésben van Krisztus és az egyház kapcsolatával. Ez a megszentelő krisztusi szeretet-kapcsolat nemcsak példája, előképe vagy mintája a keresztény házastársak kapcsolatának, hanem forrása és motívuma is: a keresztény házások, amikor az egyháznak, Krisztus testének tagjai lettek, magukra vették *Krisztus életét és tevékenységét*, tehát egymás iránti kapcsolatukban *annak a szeretet-kapcsolatnak kell megvalósulnia, amely Krisztus és az egyház között van*.¹⁰ Így reprezentálja a keresztény házasság — a szó liturgikus szentségtani értelmében — Krisztus és az egyház kapcsolatát. Más szavakkal, ahogy Michael Schmaus írja: „A házasság bizonyos tekintetben a Krisztus és az egyház közötti szövetség epifániája. Krisztusnak az egyházzal való közössége valósul meg a férfi és a nő közösségében”.¹¹ Mindkét közösség — az egyház és a keresztény család — ugyanabból a szeretetből él: Krisztus szeretetéből. „A férfi és a nő közötti házastársi

szeretet Isten egyszersmindenkora szóló ajándékozó szeretetének és hűségének hatékony jele, amely Jézus Krisztusban jelent meg közöttünk és az ő egyházában marad jelen".¹² Így azután „a házasságban maga az egyház lesz jelen, mert a megváltottak és megszenteltek legkisebb, de igazi közössége, amelynek egysége ugyanarra az alapra építi fel önmagát, amelyen az egyház egysége is nyugszik, és így a házasság a legkisebb, de igazi helyi egyház” — írja Karl Rahner.¹³

Az elmondottakból kiviláglik, hogy a szentségi házasság *minőségileg* más és több, mint a természetes házasság. Integrálja és felemeli a természetes házasság értékeit, de más értékbeli dimenziói is vannak. Ahogyan a kereszttség az embert Krisztusban új emberré teremti, anélkül hogy természetes emberi sajátosságait megszüntetné, ugyanúgy a szentségi házasság új közösséget hoz létre, anélkül, hogy a természetes házassági közösség értékeit megtagadná. A szentségi házasság új egzisztenciát jelent a házasfeleknek, s ugyanakkor új feladatot is, amelyet a keresztény családi közösségben realizálnak. A keresztény házasság tehát nem csupán „templomi házasságkötést” jelent, hanem új közösségi életformát, amely lényegileg az egyház életformájával azonos. Szükségszerűen hozzátartozik a gyermek, mert két ember szövetsége még nem közösség.

Ha a keresztény család a „kis egyház”, akkor rendeltetése és gyakorlati feladatai is lényegileg azonosak az egyházzal. Vannak tehát a keresztény családban *profétai, papi és királyi* feladatok, vagyis igehirdetői, liturgikus és diakóniai feladatok. Mégpedig mind befelé, az egyház (a kis egyház, a család) javára, mind kifelé, a világ javára. A keresztény család éppúgy a világ megszentelő közössége, „szentsége” kell hogy legyen, mint a nagy egyház a Zsinat tanítása szerint.¹⁴

Üdvtörténeti és történeti előzmények

A keresztény család — a házasság szentségi karakteréből következően — Isten üdvözítő szeretetének jele és eszköze, — teológiai kifejezéssel — üdvrendi intézmény. Mint minden ilyenek, megvan a maga üdvtörténeti, sőt történeti előzménye, előkészítése. Biztosan sok tanulsággal jár, ha egy pillantást vetünk a keresztény család „múltjára”. Mindenekelőtt az *ószövetségi zsidó család* életét vegyük szemügyre, amelyben Jézus is felnőtt.

Az első észrevételünk az, hogy a zsidó családok életét, egészen a részletekig menően, szinte teljesen a törvény irányította. „A zsidó társadalomban minden család egyidejűleg kis vallási közösség is” — írja Rabbi Paul Chaim.¹⁵ „A vallásos szokásokat és előírásokat, amelyek a közösségre érvényesek, a családi életbe is átviszik, és ennek különleges hangsúlyt adnak”. A zsidó család minden napja tele van vallási ceremóniával, imádsággal és áldással. Voltak ennek a vallásos családi életnek különösen kiemelkedő pontjai: a *szombatok* és az *ünnepek*, ez utóbbiak közt legfőbb a *húsvét*. A szombati és a húsvéti ünneplésnek különlegesen szép rítusa volt: közös imádságok, áldások, zsoltaórázás (ének!) stb. Hozzá tartozott az ünnepléshez a *közös étkezés* is, amelynek szintén megvolt az előírt szabálya. A vallásos zsidó családokban a közös étkezés ma is vallási ténykedésnek számít. Szombaton és ünnepeken a helyi zsinagógába is együtt vonult a család, mint ahogy a nagy jeruzsálemi zárandoklatokat is közösen végezték (vö. Lk 2,41—52). A szülőknek, elsősorban az apának (patriarchális társadalom!) *papi* szerepe is volt, ünnepléskor ő vezette a családi liturgiát, tanítania és magyaráznia kellett a törvényt és Isten üdvözítő szeretetének történetét. „Mindenképpen vigyázz magadra és nagyon ügyelj, hogy amiket saját szemekkel láttál, el ne felejtse, hanem őrizd meg emlékezetedben egész életedben, sőt add tudtára gyermekeidnek és gyermekeid gyermekeinek is” (MTörv 4,9). „Ezeket a parancsokat, amelyeket ma szabok neked, őrizd meg szívedben és vésd gyermekeidnek is az eszébe, beszélj róluk, amikor otthon tartózkodsz s amikor úton vagy, amikor lefekszel s amikor fölkelsz. Igen, jelként kösd őket a kezre, legyenek ék a homlokodon. Írd fel őket házad ajtófélfájára és kapujára!” (MTörv 6,6—9). Papi szerep volt továbbá Izrael fiainak, gyermekeinek megáldása is, a nagy áldás szavait maga az Úr mondta el Mózesnek (Szám 6,22—27). Ilyen vallásos család légkörében nevelkedett Jézus, a Szentcsalád volt tehát az „első egyház”, amit világrajöttével „megalapított”.

Második fontos észrevételünk a vallásos zsidó családi élettel kapcsolatban, hogy az irányító törvények, szabályok és szokások a *szövetség* gondolatának voltak alárendelve. A házasság és a házasság élet törvényei a *szövetség törvényei* voltak, s így a *nép fennmaradásának* feltételei voltak. (Ézért pl. Onan vétke nem azért volt elsősorban olyan súlyos, hogy „az Úr elveszíté”, mert „onanista” módon paráználkodott, hanem mert igen súlyosan vétkezett a nép fennmaradását célzó törvény ellen).¹⁶ Állíthatjuk, hogy az ószövetségi zsidó családi életforma teljes egészében a *választott nép fennmaradását és fejlődését, tehát az üdvösség tervét volt hivatva szolgálni*.¹⁷ Így eszmeileg és célját tekintve valóban *előképe* volt a keresztény családnak.

Jézus feltámadása után mindjárt az első években az egyházközösség első „helyei” szükségyszerűen a családok lesznek: amit nem gyakorolhattak a zsinagógában, a sajátosan keresztény liturgiát házaknál végezték (ApCsel 2,46). Első egyház-élményüket a *házi egyházakban* szereztek. Ezért dicséri Pál Sztefanász házanépét (1Kor 16,15) és másokat, és köszönti különös tisztelettel Aquilát és Priskát „a házukban összegyűvő egész közösséggel egyetemben” (1Kor 16,19). Az első keresztény időkben tehát az egyház és a család élete még szorosabban összefonódott, mint az ószövetségi zsinagóga és a zsidó család élete.¹⁸ A később nagyobb helyi egyházak magva a legtöbb esetben egy-egy megkeresztelkedett „ház”, vagyis család volt, amely befogadta nemcsak az apostolt, hanem a többi testvéreket is.

A mai szocio-kulturális háttér

A keresztény család, mint családi kis egyház mai realizálásának lehetőségeire is ki kell térnie a mai pasztorálteológusnak, mielőtt a legfontosabb pasztorális teendők sorrendjét megállapítja. Kétségtelen, hogy a keresztény ókortól napjainkig szinte teljesen kicserélődött a család szocio-kulturális légköre, sőt éppen századunkban, az ipari társadalom idején a *család válságát* kell tapasztalunk.

Az olasz püspöki kar 1975-ben kiadott pasztorális dokumentuma főleg a következő részletekben látja a mai szocio-kulturális helyzet jellegzetességeit: 1. A mai gyors *társadalmi* változások nem kedveznek a hagyományos, biztos struktúráknak. A társadalmi modellek változásai szükségyszerűen hatnak a családmódel és funkciók tekintetében is. 2. Az *intézmények* válsága magával hozza a túlságosan intézménnyé vált házasság válságát. Az intézmények elutasítása a mai ember részéről a személyes szabadság és döntési jog nevében történik. Valóban meg kell fontolnunk, hogy a házasság értékeit csak a tudatos, felelős személyiség tudja megvalósítani. 3. Az *elvilágiasodás* előnyomulása a vallásos szemlélet és érzület krízisét eredményezte. Az elvilágiasodás részben előny a hit számára, mert megtisztíthatja a hit világát, de hátrány is, mert törést okozott az emberi és a vallásos értékek között. Az olasz püspöki kar a megoldást a *keresztény közösségek* létrehozásában és megújulásában látja. Fel kell építenünk az új keresztény családi közösséget, a kor igaz igényeinek és követelményeinek megfelelően.¹⁹

A család válságának „természetrájtát” lehetne folytatni más tényezők felsorolásával is, ahogyan a francia Kateketikai Központ munkatársai teszik 1975-ben nyilvánosságra hozott dossziéjukban.²⁰ A válság részletes okai között szerepelnek olyanok is, mint az urbanizációs ártalmak, a női emancipáció túlzásai, a női munka visszasságai stb., amelyek mind közvetlenül érintik a mai család életét. Tény az, hogy — a szociológusok egyöntetű megállapítása szerint — a hajdani család nagyszámú funkciója közül alig egynéhány maradt a „modern család” számára, amelyet a legutóbbi bécsi lelkipásztori konferencián a neves stuttgarti szociológus, *Planck* egyszerűen csak „alvőközösségnek” nevezett, célozva arra, hogy a modern család *ügyszólván* csak alváskor van együtt. Tény az is, hogy a sokféle hajdani funkciók közül a családi egyház számára megmaradt a *gyermeknek vallásos nevelésének a joga és kötelessége*, amit a Zsinat számtalanszor hangsúlyoz. Ugyanakkor más feladatokat is lát a Zsinat a mai keresztény család számára, s amikor ezeket megjelöli, egyúttal *meghatározza a keresztény család pasztorális kompetenciáját*:

„A keresztény hitvestársak egymásnak, gyermekeiknek és a család egyéb tagjainak üdvösségére a kegyelem munkatársai és a hit tanúi. Gyermekeiknek ők hirdetik először a hitet; a szülők elsők nevelik őket a hitre. Szavukkal meg példájukkal keresztény és apostoli életre készítik fel őket. Okosan segítségükre vannak a pályaválasztásban, és nagy gonddal ápolják a bennük ébredező papi vagy szerzetesi hivatást”.²¹

„Igen fontos, hogy a házasság szentségének kegyelmével és hivatásával gazdagított keresztény családban a gyermekek, a keresztségben elnyert hit szerint, már kiskorukban megtanulják Isten ismeretét és tisztetét, valamint embertársaik szeretetét. A gyermekek a családban szerzik az első benyomásokat az egészséges emberi közösségről és az egyházzal, a család vezet be őket lépésről lépésre a társadalomba és Isten népe közé”.²²

Hangsúlyozza ezeket a jogokat és kötelességeket a Zsinat még az állammal szemben is, mint elsődleges szülői jogokat, nem önhatalmúlag, hanem az ENSZ alapokmányai szerint (1948-ban az általános emberi jogok, 1949-ben a gyermek jogainak deklarációja), amelyeket minden ENSZ-tagállam törvénybe iktatott: „Minden családot, mint sajátos és őseredeti jogokkal rendelkező közösséget, megillet az a jog is, hogy szabadon intézze a maga vallásos életének rendjét a szülők irányítása alatt. Ezeknek pedig jogukban áll, hogy saját vallási meggyőződésük szerint döntsék el, milyen legyen a gyermek vallásos nevelése.”²³

Pasztorális következtetések és problémák

A modern pasztorálteológia hangsúlyos része lett a Zsinat után a *családpasztoráció*. Az egész egyház közösségének, de különösen a papságnak — a Zsinat felhívása szerint — segítenie kell a keresztény szülők munkáját. Lehetőleg el kell hártaniuk minden akadályt, amely hátráltatja a szentségi házasság létrejöttét és a belőle fakadó feladatok és kötelezettségek teljesítését. *Fel kell készítenünk a fiatalokat a keresztény családi életre, és házasságkötés után sem szabad magukra hagynunk őket.* A mai követelményű *családpasztoráció* tehát *folyamatos munka* az egyházban, s mint ilyen, *tervszerű munka* is kell hogy legyen. Ennek a tervnek a felkészítés gondját éppúgy fel kell ölelnie, mint a házassági krízisek gondozásának az ügyét. *A családok kis közösségének a támogatását éppúgy, mint a valláspedagógiai szakszerűséget.* — Külön tanulmányt igényelne a családpasztoráció kérdéseinek részletes tárgyalása. Az alábbiakban csak a legsürgősebbnek látszó pasztorációs problémákat soroljuk fel, mintegy tézisszerűen:

1. Meg kellene szabaddítani a házasság szentségét a túl bonyolult és nehézkes jogi kötöttségektől. Miután a világi és egyházi házasság gyakorlatilag mindenütt különvált, elméletileg és gyakorlatilag is el kell választani a természetes házasságot a szentségi házasságtól. Erről ma sokat vitatkoznak a jogászok és a teológusok.²⁴ A természetes házasság és a szentség *quasi kötelező összekötése* nem felel meg a szentségtani követelményeknek. Egyébként sem biztos történetileg, hogy az első századokban kötelező volt a házasság szentségét fölvenni mindenkinek, aki házasságra lépett. Különösen kétséges a CIC.1012. kánonja, amely kimondja a házasság és a szentség összetartozását még nem hívó megkeresztelték esetében is. Hogyan köthet érvényes szentségi házasságot és hogyan teljesítheti vállalásait és kötelességeit az, aki nem hisz azokban?

2. A többi szentségekhez hasonlóan a házasság érvényességének az ügyét az eddignél jobban *lelkismereti tőrumra* kell bízni. Különösen áll ez azokra az *elvártakra* és újra házasulókra, akik esetében lelkismeretileg moráliter biztosnak látszik az első házasság érvénytelensége, de semmi jogszerű bizonyítékkal nem rendelkeznek (meghaltak a tanúk stb.) a házassági peres eljáráshoz. Ezeknek a szentségekhez járulását — a botrány kizárásával — kedvezményezni lehetne.

3. A családpasztorációra és a házassági krízisek kezelésére *szakembereket* kellene képeznünk. A testben és lélekben egészséges keresztény családok létrehozása és lelki gondozása ma az egyház egyik legfontosabb kötelessége.

4. A keresztény házasságra és családi életre nevelés és felkészítés munkáját, módszereit át kellene szerveznünk, és folyamatosá tennünk a *fiatal házások pasztorációjával*.

5. Meg kell próbálnunk az egyház és a keresztény család kegyelmi és ontológiai *egységét* még szorosabbra fűznünk, nemcsak a *katekézisben*, hanem a *liturgiában* is. Gondolunk itt arra, hogy az első századokban a család és a liturgia teljesen összefonódott. Eukarisztia és család a középkor után teljesen szétváltak, ami bizonyos hasadást okozott a liturgikus életben is. A betegek liturgikus gondozása, pl. amit a római rendelkezés is ajánl: a betegknél végzett szentmise, egyben a család lelki gondozása is. (Szép példát találunk Belgiában arra, hogyan lehet a családot és az eukarisztikus életet összekapcsolni: a család egyik tagja, aki jön a szentmisére — esetleg hétköznap is — a szentmise után hazaviszi az eukarisztiát a betegnek.)

6. A családpasztoráció megújítására irányuló törekvéseinket össze kellene hangolnunk a keresztény családok *valóságos igényeivel*. Ezért szükséges, hogy az egyházközség *tanácskozó* testülete, a képviselőtestület vagy a pasztorális tanács krisztusi lelkületű és apostolkodó családok tagjaiból álljon.

Jegyzetek:

1. *Lumen gentium*, 11. Meg kell jegyeznünk, az idézet végén, amelyet „A 2. Vatikáni zsinat tanítása” (Budapest, 1975) c. kiadványból vettünk, a pápi hivatásra való utalás valószínűleg fordítói tévedés. Az eredetiben „szent hivatásról” van szó. — 2. In Eph. hom. 20,6. (PG 62,145.). Idézi: *Norbret Greinacher* tanulmánya. In: *Adenauer: Ehe und Familie*. Mainz, 1972. 108. — 3. *Theodor Schneider: Zeichen der Nähe Gottes*. Mainz, 1979. 286. — 4. *Breviarium Romanum*, I. 463. Hebd. XVII. Sabbato, lectio altera. — 5. *Rudolf Pesch: Die neutestamentliche Weise für die Ehe*. In: *Ehescheidung*, Stuttgart, 1970. 25. — 6. A szentírási részek az új magyar katolikus fordításból (Budapest, 1976.) valók. Itt (Ef 5,31) a fordításban szereplő *ember* szót megváltoztattam, mert a *test* utalást jelent Krisztus testére, az egyházra. — 7. Így magyarázzák az összes régebbi tankönyvek. *Cserhádi József: Az egyház és szentségei* c. kiváló szentségtani könyve már óvatosabban fogalmaz, de még a régi magyarázatot kép-

viseli. — 8. A *misztérium* jelentéséről ld. bővebben: *Csanád Béla*: *Misztérium és megújulás*. Budapest, 1970. — 9. *Schnackenburg* és *Greeven* tanulmányai, in: *H. Greeven—J. Ratzinger—R. Schnackenburg—H. D. Wenland*: *Theologie der Ehe*. Regensburg, 1972². — 10. Vö. *Heinrich Schlier*: *Die Brief an die Epheser*. Düsseldorf, 1958. 2. 263. — 11. *Michael Schmaus*: *Katholische Dogmatik*. IV/1. München, 1952. 622. — 12. *Th. Schneider* i. m. 286. — 13. Karl Rahnert idézi: *Cserháti József* i. m. 319. — 14 *Gaudium et spes*, 42. — 15. *Rabbi Paul Chaim Eisenberg*: *Zur Bedeutung der Familie im Judentum*. In: *Entschluss*, 1980/1. — 16. Ter 38, 5—10. — 17. *Rabbi Paul Chaim Eisenberg* i. m. 28. — 18. Vö. *Wolfgang Feneberg*: *Haus-gemeinde im Urchristentum*. In: *Entschluss*, 1980/1. 11—12. — 19. *dell' Episcopato Italiano*: *Evangelizzazione e sacramento del matrimonio*. Ed. Paoline, 1975. 5—12. — 20. A könyv címe olasz fordításban: *La famiglia, la chiesa e la fede*. Torino, 1976. — 21. *Apostolicam actuositatem*, 11. — 22. *Gravissimum educationis*, 3. — 23. *Dignitatis humanae*, 5. — 24. 1. *Fede e sacramento del matrimonio* s. könyv-vita. Torino, 1976.

Gottfried Roth

A KERESZTÉNY CSALÁD JÖVŐJE A MEDICINA PASTORALIS TÜKRÉBEN

Kiindulópontunk a teológia és az orvostudomány határterületének, a medicina pastoralisnak emberképe, az a személyes, egész ember, akit Emmerich Coreth így határoz meg: „Az ember önmagához rendelt, embertársához rendelt és Istenhez rendelt lény (ens individuale, ens sociale, ens religiosum), úton lévő (ens historicum, homo viator), játzó és alkotó (homo ludens, homo faber), akit betegség veszélyeztet és gátol (homo patiens), aki eleve adott genetikai lehetőségekkel rendelkezik s viszonylag önálló életet élő teste van (ens biologicum), szabadsággal és felelősséggel járja életútját és az élet válsághelyzeteit (ens personale), életideje megszabott (ens moriturus), halálakor elveszíti tér- és időbeli formáját (moribundus), abban a halálban, amely nem abszolút végpont”.

Ez az interdiszciplináris, tudományközi szemlélet az embert önmagáért valóságában, személyes és lehetőségként adott szexuális közösségében, és Istenhez tartozásában határozza meg: e hármass szemlélet nélkül nem tudnánk tájékozódni a megadott témában. Tanulmányunk első részében az emberi megvalósulás e hármass módját szeretnénk közelebbről ábrázolni, a második részben megkíséreljük — az első alapján — felvázolni a jövő keresztény családjának eszményképét, különös figyelmet szentelve az orvosi gondozás és a házassági tanácsadás tapasztalatának.

Az emberi élet olyan szakaszokon és krízishelyzeteken át bontakozik, amelyek fokozatosan alakítják ki a páros-, ill. családi élet megvalósításához szükséges emberi érettséget. A krízisek a döntéshez és bizonyításhoz szükséges időszakok, amelyek mindig az élet soron következő fázisába vezetnek át. A pszichés fejlődés zavarai nehezítik a célratartó életvitelt, a regresszió (visszamaradás), a retardáció (késleltetett fejlődés) ill. az akceleráció (a fejlődés felgyorsulása) neurotikus károsodáshoz vezethetnek. A gyermek szexuális nevelése — saját nemi valójának elfogadtatása, a szülők és testvérek általi értékelése s a kölcsönös megbecsülésre nevelés — korán kell, hogy elkezdődjék. Általánosságban: a gyermeknek éreznie kell, hogy elfogadják és védettséget kap.

A pubertás, mint a nemi érés első krízise, sajátos életszakasz, amelyben eldőli, vajon valóságoktól mentesen folytatódhat-e a fejlődés, vagy rendellenességbe torkollik. A testi növekedés során kialakul az elsődleges és másodlagos nemi jelleg. A pubertás azonban nemcsak a szexuális érésnek, hanem a személyiségfejlődésnek s az embertárs keresésének is időszaka. A nemi érésrel természetesen még nem jár együtt az emberi érettség, inkább az ifjúkor örvendetes vitalitása, ereje. Az ezt követő ifjúkori krízis ugyancsak független a környezettől, mind testi, mind lelki téren megmutatkozik s megtanítja a fiatalt a bonyolult, nyers és zord valóságra, a vágyak és elérhető dolgok, az elképzelt és való élet közti különbségre. Romano Guardini a lelki születés krízisének nevezte az ifjúkor válságidőszakát. Ekkor alakul ki a hűségre és becsületre alkalmas jellem, a férfi és női személyiség belső szilárdsága. Egyedül ez tesz alkalmassá az apaságra és az anyaságra: a kitartás, a rend, a szeretet csöndes erejére.

A rendellenességek gyakran végletekben, manicheista vagy szexualista (test-ellenes, vagy a testet túlértékelő) formában mutatkoznak meg, azaz olyan szexuális neurozisekban, ame-

lyek számos esetben okai a jelen családi boldogtalanságának. A szexualitást be kell építeni a személyiségbe, — ugyanúgy megkívánja az integrációt, mint az emberi élet más területei, mint a hivatás és a kreativitás. Épp a fejlődésben lévő fiatal igényli a házasság előtti erkölcsnek az önmegtartóztatásban megnyilvánuló módját. Ennek biológiai, lélektani és antropológiai alapjai vannak. Jóllehet az ember csak mint férfi és mint nő létezhet, s mindkettőnek el kell fogadnia nemiségét, hogy elkerülje a neurotikus önrombolás veszélyét, azt is hangsúlyoznunk kell, hogy az emberi személy teljes megvalósítása nincs a nemi aktus gyakorlásához kötve. A szexuális tevékenység nem azonos önmagunk nemiségének tudatos és főként kedélyvilágunkban megnyilvánuló vállalásával. Az önmagát megvalósítani kívánó fiatal nem szorul rá, hogy szexuális aktivitásban éljen — ellenkezőleg, a teljes emberré érés, amely nem redukálható a nemi létmódra, mindenképp a szexuális kapcsolattól való mentességet igényli. Ez utóbbi érezhetően korlátozza a szabadságot, ezért szükséges, hogy szabadabbá váljon a felületesebb nemi kapcsolatoktól. A nemi élet során kialakuló feltételes reflexek, amelyek arra készítik az embert, hogy önmagát szexuális objektumnak és ne személynek fogja fel, visszafordíthatatlan hatást gyakorolnak az emberre: csökkentik a későbbi döntés és választás szabadságát. A rendezetlen szexualitás megmarad gyermekded és töredékes formájában. vagy elburjánzik. A szexuális viselkedés egyre személytelenebb, a mindenkori Te az egyéni élvezet kielégítésének pusztá tárgyává süllyed, mivel a kizárólag biológiai vezérlésű szexualitásban veszendőbe megy az emberi vonzalom célja, a személy.

A házasság előtti megtartóztatás mellett szól a fiatal embernek lelki éretlensége is. Noha testileg érett, hiányzik belőle a teljességében megélt nemiséghez szükséges komolyság. Mivel nem szenved szükségét, élete nem veszélyeztetett, így elegendő alkalma sem volt a próbatételekre, amelyeknek pozitív megoldása tapasztalatot ad a „kettesben való élet kalandja” számára, alkalmat arra, hogy csakugyan felelősséggel legyenek a másikkal és hűségesek maradjanak egymáshoz. Sőt, közös nehézségeket sem kellett még leküzdeniük. A biológiai érésnek még nincs meg a hordozója, az általános emberi érettség. Sokminden van és hat még, ami ideiglenes, még nem eléggé kötelező és elkötelező érvényű. A nemi működés vágyának kielégítésével, a nemi szervek feszültségmentesítésével a fiatalok mélyen érték el az érettséget. Zavartan, tanácstalanul, rezignáltan állítanak be aztán az orvoshoz, hogy csatlódásukról panaszkodjanak és visszanyerjék lelki egyensúlyukat... „Nem az érettség lele, nem is nagy művészet nemi kapcsolatot létesíteni. Az érettség foka a lemondás képességében mutatkozik meg” (Hild). A házasság előtti megtartóztatás az elkerülhetetlen lemondás begyakorlása. Az intim szféra számos lemondásra készít: menstruáció, terhesség, fáradtság, betegsége idején hogyan mondhatna le bárki is a nemi kapcsolatról, ha a lemondást nem gyakorolta. S milyen hálás dolog, ha valaki kiegyensúlyozottan s nem rosszkedvűen gyakorolja! A házasság előtti megtartóztatás nem azért szükséges, hogy a nem házias embertől élményt vonjon meg, hanem azért, hogy jövőbeli boldogságát eszébe emelje kibontakozni. Minden idő előtti kapcsolat zavarja az érés folyamatát. A férfi és a nő szerelme kötelező, s mint ilyen, szabadságkorlátozó a másikkal, a másik ember iránti szeretetből. Ebből következik a házasság előtti nemi kapcsolat fő ellenérve: vétek a szeretet ellen. A teljes nemi önatadás megköveteli a házassági kapcsolat biztonságát, értelme csak így lehet egész. S a nemiség jellege nem is csupán a kölcsönös, egymásnak nyújtott szerelmi gyönyörre utal, hanem a gyermekre is irányuló, családalapító. Az olyan szerelmi találkozásoknak, amely elvszerűen kizárja a gyermeket, háttere az élvezetvágy, következképpen énközpontú marad. A személy önatadását nem lehet csupán kipróbálni, azt csak véghezvinni lehet. Az ember krízisektől mentes útjának kezdete a személyes vonzalom: ebből kiindulva születik meg az adott esetben a döntés, hogy e szeretet, — felelősséggel és hűséggel —, egészen az intim szféra extázisáig megvalósuljon.

Christa Meves kis „Házassági ábécé”-jében írja le saját lányának és jövőbeli vejének a következő intelmet: „Ne ragadjátok ki összefüggéséből a szexualitást, ne istenítsétek az élvezetet, ne értékeljétek túl az úgy művészetét, se effajta szakértelmen mérjétek szerelmeitek fokát. Ha életcéllá nevezitek ki a szexualitást, károsá lesz, rafinált újítások vágyává, rabossággá, ördögi körré, csömörré és undorrá fajul. A szexualitás a szerelem egyik kifejezőmódja, csodálatos táj, amelyben a szeretet halhatatlan tüze ég. Ha istenítétek a szexualitást, eláruljátok a szerelmet, amely előbb-utóbb végérvényesen elpusztul. S ha e paradicsomot eljártattátok, nincs visszaút”.

A szexuális nevelés kiindulási alapja a személyes vonzalom s nem az ettől különválasztott biológiai érettség. Ellenkező esetben a szublimálás fáradtságos törekvéseire van szükség, amely sokszor nem nélküli a manicheus színezetet. Ugyanígy a helytelenül értelmezett házassági spiritualitás is megfosztja melegétől és védettségétől a közös életet.

Egy olyan korban, amelyben épp a kulcsszavak változtatják értelmüket, a szeretet fogalma számos értelmezésnek és félreértelmezésnek van kitéve, és csakugyan, gyakran egyolda-

lúan eltorzítják. A görög nyelvben három kifejezés van rá, ezekről jobban leolvasható a jelentés sokrétősége: *erosz*, *philia*, *agapé*. Johannes B. Lotz feltárja az értelmezés lehetőségeit. Eszerint az *erosz* az érzéki-ösztönös szeretetet jelöli, amely szenvedélyként tör fel az emberből. Érzéki azért, mert az érzéki megismerés életszakaszához tartozik s a testhez kötődik; ösztönös annyiban, hogy a természet szükségéeként jelentkezik s így a lelki élettől eltérően nem részesül a szabadságból. A *philia* a lelki-személyes szeretet: lelki azért, mert eredete az ember egészében van, az emberi lélek hangsúlyával, s mert arra irányul, amit az érzékek önmagukban nem tudnak észlelni; személyes annyiban, hogy az emberben mint személyben gyökerezik s mint személyre jellemző szeretet az állat számára ismeretlen. Szabadsággal rendelkezik, s a szabadságban benne foglaltatik a belátás, az egyszeri, helyettesíthetetlen Te-vel való közösség elfogadása. A szeretet harmadik formája az *agapé*, az isteni, kegyelmi szeretet. Lényegének feltárása a teológusok feladata.

A szexus a nemek szeretete, az *erosz* jellegzetes, fokozott megnyilvánulása, amely a nemek különbségéből, a férfi és nő sajátosságából ered. A görög szavak nyelvi tartalma lényeges adalékkal járul a nemiség antropológiájához. Ebben az értelemben a szexualitás olyasmi, amivel rendelkezni lehet, amit be kell építeni a személyiségbe, ami kezdetben magától bontakozik, majd vezetésre, kormányzásra szorul az emberi élet során. Az élet minden szakaszán és fokán a helytelen irányú fejlődés csapdái leselkednek rá. A *philia* személyes vonalra rendezetté teszi és integrálja; a szenvedélyes *erosz* hordozza; bennük ölt testet a szerelem, illetőleg találja meg testi kifejeződését a szexus. S mindez a földi, humán szférát túllépő, transzcendáló *agapé*ba ágyazódik.

Eddigi fejtegetéseinkből szükségszerűen következnek azok a feltételek, amelyek megvédik a családi életet a krízisektől és előre jelzik a lehetséges veszélyeket. Az *orvosi gondozás szemszögéből igenis lehetséges eszményképét alkotnunk a jövő keresztény családjáról*, hiszen az eredménytelenségekből, a negatív jelenségekből nyilvánvaló, hogy napjaink házas vagy házasság-szerű életének pusztán immanens célkitűzései és kísérletei nem vezethettek eredményre. Az orvosi tapasztalat — a házassági tanácsadás, s távolabban az orvosi vezetés alapján — lehetővé teszi, hogy összeállítsuk a jövő keresztény családjának modelljét. S nem csupán a negatívumokból. A terápia: megindulás az egészséges cél felé.

A keresztény család a keresztény életen alapszik. Tanulmányunk elején leírtuk, mi az ember a *medicina pastoralis* szemszögéből: felelős saját életével szemben, embertársakra irányul, fölfelé nyitott, a természeti létben avókerézik, testiséghez kötött, személyi méltósága, személyiségét összetartó lelke van, saját élete megvalósításának feladata áll előtte; ez az élet — tehetségek és hajlamok révén — lehetőségként adott, szabadon megvalósítható vagy eltérőzölható.

A *medicina pastoralis* tükrében: a család Isten teremtői megbízásának megvalósulása a felelős életvitel, a felelős szülői magatartás, a házastársi, családalapító élet elkötelezett vállalásának útján. A család az embertársak közötti rendre, az emberi igazságosságára, a férfi, nő és gyermek igazára kimondott igen a szeretet közösségében: igent mond az általános és szexuális érés minden fázisában az adott életszakaszra jellemző sajátosságokra, kötelezően vállalja az egészséget, megelőzni kívánja a fenyegető betegségeket, önként beépül a családba, a nemzetségbe. Az esetleg bekövetkező betegségben pedig hűséges és segítőkész a szenvedő ember iránt, védeltséget biztosít a gyermekeknek és a nagyszülőknek. A felelős szülői magatartás továbbá az érkező gyermekek megbecsülését is jelenti, hiszen azoknak szükségük van a lehetőleg egészséges szülőkre, akik emellett megfelelő anyagi bázissal rendelkeznek a fizikai ínség veszélyének elkerüléséhez. A felelős szülői magatartás felöleli a házastársak egymásközi harmóniáját is, a pszichikai egyensúlyt, a gyermekekkel és egymással való elégedettséget. A szülők értelmesen megosztják munkahelyi és otthoni kötelességeiket, terheiket.

Napjainkban a nagycsaládot felváltotta a munkamegosztó, technizált világ kiscsaládjá. A patriarkális házassági típus helyébe sokféle a partnerkapcsolaton alapuló élet lépett. A házasság mindkét alapformájának vannak előnyei és hátrányai, úgyhogy már a közös élet kezdetén meg kell egyezniük a házastársaknak, melyiket részesítik előnyben. A család harmóniája függhet a sikeres vagy elhibázott választástól. A szociológiai változások az egyik esetben felszabadulást, a másokban korlátozást jelenthetnek. A mindenkor szociológiai adottságok gyakran nagy hatással vannak a családi életre, egészséget és harmóniát biztosíthatnak, de terhelhetik, veszélyeztethetik, sőt, olykor szét is zúthatják. Az újszülöttek kiszolgáltatottsága, a gyermekek védeltségigénye az élet minden szakaszában meghatározza a családi élet értelmesen szervezett formáját, válsághelyzetektől mentes megoldását. Biztos receptek aligha vannak, célképzelések annál inkább lehetnek. Vannak, akik azt a fajta házasság és családi életet részesítik előnyben, amelyben csaknem kizárólag a férfi tevékenykedik házon kívül — mások a munkamegosztós életmódot, amelyben az asszonynak is külső állása

van. Az apa és anya gondjának a család egységére kell irányulnia, ezt nem szabad, hogy különigények fenyegezzék, másként a családi élet afféle célszerű többletté redukálódik s a családtagok egymás melletti élete könnyen széthullhat.

A jövő keresztény családja nem csupán arra törekszik, hogy jogilag megalapozott, társadalmi tekintetben biztonságot élvező közösség legyen. Nem csak a gyermekeknek szükségessé a segítségéről fog gondoskodni, hanem az idős családtagokról is. A szülők nem állíthatják félre az idős generációt. A három nemzedék — gyermekek, szülők, nagyszülők — tudatos közösségi életet, egyedül és együtt töltött időt igényelnek, hogy életük igaz és boldog lehessen. Az idősök tapasztalatkinccse az ifjú generációt szolaálja. A nagyszülők által nyújtott segítség nem csupán olcsóbb megoldás, mint a külső segítség, hanem szükséges kiegészül és gyermekeik és unokáik számára.

A jövő keresztény családját meghatározza, hogy magából a családi körből él, hétköznapiiban és ünnepnapjaiban egyaránt. Megbecsüli mind a napi kötelességeket, mind pedig az ünnepi esték és hétvégek pihenőidejét. Tevékenység és kikapcsolódás kellő mértékben váltakozik s egymást kiegyensúlyozva mélyíti a közösségi érzést. Az ünnepeket nem mesterkéltn hangulat, hanem az értelmes együttlét szabad légköre hatia át.

A keresztény család sem a terhes anyákat, sem a védtelen kisgyermeket nem hagyja magukra, de ugyanígy segítségét váró fiatal, sőt érett tagjait sem, — mint ahogy nem hagyhatja egyedül a beteget és a haldoklót. Idegenek számára a pusztn evilái célkitűzések, a mások kárára kialakított kényelmi ösztönzések, akárcsak a keletkező és véáéhez tartó élet elleni manipulációk. Nem sajátia az a transzcendenciát nélkülözö maartartás, amely veszélyezteteti az egyes embert, ide tartoznak a túlzott előnyök, az igazságtalanság, a család, a kegyetlenség. Védekezik mindenfajta leküzdhető szenvedély ellen — minden emberi indulat szenvedéllyé fajulhat —, nemcsak a lemondás, hanem a kezdettől fogva értelmes élet útján is, amely nem enged, hogy a családban légüres tér, frusztráció, unalom alakuljon ki. A jövő keresztény családja saját forrásaiból él, amelvetek a kultúra és a haza nvit mea számára. Tagjai élő kapcsolatban tudják magukat elődeikkel és utódaikkal; saját művészetük és tudományuk kincseiből osztva, az élethez méltó életet növelik s adják tovább.

A keresztény család a vallás alapjain áll, különben lényeaét veszítené el; nem hiányzik belőle az isteni Te jelenléte. Az élet összes öröme, — ajándék számára. A jövő keresztény családja az egyházban él — legyen az egyház leaikébb közössége —, abban a tudatban, hogy ha elzárkózik az isteni Te elől, akkor beteg közösséggé lesz; s az én elmagányosodása — analóa módon — orvosi értelemben is betegséghez vezet.

Mindebben — úgy tűnik — nincs semmi új; már a jelenben is lehetséges, sőt valóság. Napjaink szekularizációs folyamata azonban — igényli a jövőbe pillantást. A felismert veszély kevésbé fenyegető, mint az ismeretlenben leselkedő. Számos jel mutatja, mekkora szükség van a keresztény családra, hogy elkerüljük azt az ürességet, amelyben rendezetlen szenvedélyek és vallásos vadhajtások burjánzanak, s amely az élet értelmének elvesztésébe taszítja az embert.

A medicina pastoralis, amely egységben látja az ember testi és pszichológiai életét, rámutat a lehetséges és megelőzhető veszélyekre, valamint a gyógyítás útjaira. Az orvosi etika a különféle manipulációktól óvja az emberi életet; ma nem csupán az ún. orvosi ellátás parancs, hanem az orvosi felelősség is. A pszichológiai zavarai, a helytelen magartartás, a tévedés vagy vétség, a félrevezettség vagy egyéni mértéktelenség jelent. A megelőzéshez gyógyítás is járul. A családterápia a teljes embert kell, hogy tekintse, különben megmarad a rombolás veszélye, amelyet csak ideiglenesen lehet elfojtani.

A medicina pastoralis több tudományt, így a teológiát is bevonja vizsgálódásaiba, — ezért többet mondhat az emberről, mint a humán tudományok egyes ágai. Az emberi élet megvalósításának biológiai és pszichológiai oldala van. Az „ember természetes és szellemi” lény: szomatikus, testi dimenziója csakugyan eszközzellegű, mégis elkerülhetetlenül szükséges, mivel az ember csak teste segítségével képes megvalósítani önmagát. Az orvos mindig az egész embert és sosem elszigetelten valamely szervét tartja szem előtt. Az egészséges és beteg ember személyi teljessége van gondjára bízva. A keresztény orvos, aki figyelemmel kíséri az egészséges és beteg ember életét, nem csupán biológiai folyamatnak tekinti azt, hanem az érés és kiteljesedés útjának. Tudja, hogy a gyógyulás és az üdvösség (Heilung und Heil) belső összefüggésben vannak. Tudja, hogy az egyén életrajzának üdvörténeti megfelelője is van. Figyelembe veszi a nem keresztény, ill. vallásilag közömbös beteg világnézetét, de hitének biztonságával válaszol, ha az élet értelmének kérdése merül fel. A medicina pastoralis kettős alapjából következik — számos résztudományhoz képest — a jobb megértés. A tágabb alap épp a családi élet biológiai és pszichológiai együttlítéséhez szükséges.

A jövő keresztény családja elsődlegesen a személyes vonzalomból, a házasság előtti szexuá-

lis kötődésről való, szabadságot biztosító lemondásból, a testi-szellemi-lelki közösség teljességéből, a mértékletes szenvedélyből és a családalapítás készségéből, a családok védettségéből és jogilag megalapozott biztonságából, a szentségi kötelék ajándékaiból forrászó és növekszik, — az egyéni-személyes, a társadalmi és a vallási-egyházi adottságok talaján, az emberi és az isteni Te kapcsolatában, a család, az egyház és a haza közösségében.

Bingeni Hildegard, bencés apátnő, teológus és orvosnő volt, *Causae et curae* (Az okok és orvoslásuk) című gyógytudományi művében a következő képet rajzolja a keresztény családról: „A szexualitás őseredeti állapot (constitutio prima, genitura mystica). Kezdetben a férfi és a nő tisztességben (in honestate) alkottattak, mindkettő a szeretet kötelékére van teremtve (in uno amore vivebunt). A nemi egyesülés értelme — a termékenység mellett — a partner életének kibontakoztatása. A férfi és a nő: opus alterum per alterum, egymás művei. Az emberi szerelem végső soron az isteni Élet képmása”.

Irodalom:

P. Chauchard: Vom Instinkt zur Liebe. Elemente einer biologischen Sexualmoral. Otten-München 1965. — F. E. von Gagern: Eheliche Partnerschaft. Die Ehe als Lebens- und Geschlechtsgemeinschaft. München 1963. (5. Aufl.). — R. Guardini: Die Lebensalter, Ihre ethische und pädagogische Bedeutung. Würzburg 1957. — S. Hild: Sexualerziehung. Ein Ratgeber für Eltern. Gütersloh 1964. — A. Lips: Mann und Frau in der Ehe. Freiburg-Basel 1967. — J. B. Lotz: Die drei Stufen der Liebe: Eros, Philia, Agape. Frankfurt am Main 1979. (2. Aufl.) — J. Pieper: Über die Liebe. München, 1972. — B. Strätling: Sexualethik und Sexualerziehung. Donauwörth 1970. — K. Wojtyła, Papst Johannes Paul II.: Liebe und Verantwortung. Vatikandstadt, 1979.

A TEOLÓGIA BESZÉLGETÉSE FEKETE GYULA ÍRÓVAL

KÖZÖS GONDUNK: A CSALÁD

Amikor Önhöz, nemcsak mint ismert íróhoz, hanem családszociográfushoz fordulok tájékoztatásért, — azt kérem, adjon átfogó képet hazánk családhelyzetéről és legsürgősebb tendenciáiról. Ezért nemcsak kutatási eredményeit szeretném rögzíteni, hanem az Ön által feltárt közvéleményt is. Szeretném, ha megmutatná azt az eredményt, amit a család érdekében elértünk, valamint azt, amire a jövőben számíthatunk.

— Kezdem a legelején, azzal ti., hogy a *termelőközpontú család*, tehát ami idáig termelői egység volt, az mindenütt a világon a civilizált országokban felbomlott, nálunk nagy ütemben 1945 után. — Elnézést, de egy kis közgazdasági háttérrel vázolnom kell. A kisiparászti gazdaságok, a kisiparok oldódása a nagyiparba, a téeszmozgalomba való felszívódása után megváltoztak a családot meghatározó alapvető körülmények. A család fogyasztói jellegűvé vált. Abban a családban, amelyik termelés szempontjából is egységes kis sejt volt, a gyerekek sokszor 5—6 éves korukban betársultak a családi termelésbe. A *fogyasztó központú* családnál, ahol bérből, fizetésből élnek a szülők, ott bizony a gyerek mindig kiadás. Más jellege van a gyermeknevelésnek is. Csak azért utalok erre, mert mindenütt a világon ezzel párhuzamosan kezdődik a családlétszám fogyása —, ahogy átalakult a család termelői egységből fogyasztói egységgé. A legutóbbi évtizedekben ez együtt járt a *születésszabályozás új lehetőségeivel* és sok minden egyébbel. Mindenképpen összegeződtek ezek a hatások annyira, hogy nálunk különösen akkor, amikor az abortuszt szabadabbá tették — 1957-ben, ha jól emlékszem, — 1958-tól kezdve a *születésszám negatív előjelet vett fel*, vagyis a kellő utánpótlást nem biztosította. Jellemzésül mondom, hogy 1958 után 16 évig mintegy 700 ezerrel kevesebb gyerek született, mint az előző 16 évben, amiben benne voltak még a háborús esztendők is. Tehát a népesség szintentartásához képest ez a negatívum, ez a 700 ezer ember öt Don-kanyart jelentett, amit 16 békeév alatt az utánpótlásban csináltunk. Nem számítom ehhez még az abortuszt, ami 3 millió volt. Ezt a hétszázszázalékos fogyást persze nem lehetett azonnal észrevenni. Mert hogy mást ne mondjak, az 1960 és 1970 közötti népszámlálást összehasonlítva, 337 ezerrel növekedett a lakosság létszáma, úgy látszott, mintha szaporodnánk, pedig a nyugdíjasok száma nőtt kb. 700 ezerrel. Tehát miközben 10 év alatt 400

ezerrel csökkent a 10 éven aluliak száma, ugyanakkor 337 ezerrel nőtt a lakosság —, ez csak úgy lehet, ha összeadom a 400 ezret és a 337 ezret, akkor ezzel az értékkel nőtt a nyugdíjas korúak száma, ennyivel tovább éltek az emberek. A világ leggyorsabban előregedő országa vagyunk, és ez a népességi öregedés ez idő szerint is tart. Konkrétan azt jelenti, hogy 16 év alatt csak öregekkel „szaporodtunk”, a gyerekek, azok fogytak. — *Összefoglalva*, ez volt tehát a *mi gondunk 1958 után*, amikor az átlagember még nem tudta, hogy így fogyunk.

Kik tudatosították ezt a tényt a közvéleményben?

— 1962-ben kezdett ez a téma jelentkezni az irodalmi lapokban. Bozóky Éva egyik cikkére jól emlékszem. Illyés Gyula, Bor Ambrus írt erről. Az 1962-es év emlékezetes volt. Új világ-rekordot csináltunk. A legkevesebb gyerekek nálunk születtek. Ha jól emlékszem, 12 ezrelék, kb. 126 ezer születés lehetett. Akkor már sokan tudták, milyen nagy a fogyás, hogy itt már nem a népszaporulat a kérdés, hanem a *népesség szintentartása*. Ehhez csináltuk a 700 ezres mínuszát. Az első 16—17 évben ez nem jelentett társadalmi gondot, sőt emelte az életszínvonalat. Ez azt jelentette, hogy 700 ezer gyerekünket megettük pelenkástul, kistréklitül, kiskocsistul, mindenestül. Ettől hízunk. Végso soron az utánpótlási fogyás csak akkor jelent gondot az országnak, amikor már azok, akik hiányoztak a gyerekágyból. a családból, a családi költségvetésből, azok *hiányozni kezdenek a munkaadók mellől is*. Ez a szakasz a 70-es évek végén kezdett bekövetkezni. Ettől kezdve fogy a munkaerő, az utánpótlás.

De visszatérve a kérdésre, — 1963-ban és 64-ben éles viták voltak a népesedésről az *Élet-és Irodalomban*. Még Veress Péter is beleszólt ezekbe. Amikor én is hozzákapcsolódtam a vitához, akkor kezdem csak igazán belemerülni a kérdésbe. Persze egy kicsit meg kellett tanulni a demográfiát, a szociológiát, a közgazdaságtant, mert én szakmai szempontból fel akartam készülni. Jórészt ennek volt köszönhető, hogy már *1964-ben javaslatot tettem a gyes-re először*, majd azután többször is a nyilvánosság előtt. Kiemeltem, hogy egy bölcsődei férőhely az államnak 1000—1100 Ft-ba kerül a szülői hozzájáruláson kívül. Tehát én javasoltam, hogy vágják ketté ezt az 1100-at, adjanak 600 Ft-ot annak az anyának, aki három évig vállalja ezt, és jól jár az állam, jól jár az anya, jól jár különösen a gyerek. Mert a gyerekek hároméves koráig nagy szüksége van az anya állandó és rendszeres közelségére. És akármilyen is az a munkamegosztás a családokban, azért az apró gyerekeknek mindenféle gondja elsősorban az anyákra hárul. Egyszerűen nem bírják, nem bírták az aprógyerekes anyák ezt a kettős terhelést. Ez volt többek között az egyik oka, hogy miért is zuhant le annyira a születésszám.

Egyesek azt hangoztatták, hogy a 60-as években a kezdődő jólét miatt nem kívántak sokan gyermeket . . .

— Ezek a vélemények összetévesztik az okot az okozatokkal. A jólét — egyrészt legalább is — annak a következménye volt, hogy nem volt kiadás a gyerekekre. Legjobban a házaspárok úgy tudták jólétüket emelni, ha nem vállaltak gyereket, vagy lehetőleg csak egyet. Kifinomott logika tehát, amelyik a jólétre vezet vissza a gyerek nemvállalását. Pontosan fordítva van. Ugyanaz a képlet, mint az ormánsági egykénéél volt, hogy ugyanis a lecsúszástól való félelem miatt már eleve kevesebbet vállaltak, vagy nem is vállaltak gyereket. Az „*Éljünk magunknak?*”, az egyik legfontosabb könyvem címe ezt a szemléletet fejezi ki. Egyik levélben az illető le is írja, ha narancs-szezon van, narancsot eszünk, ha banán-szezon van, eszünk banánt, — különben azt is a gyerek enné el előlünk. Tulajdonképpen nem is elméleti alapja van ennek, hanem az érdekvizonyok úgy alakultak a társadalomban, hogy *gyerek-ellenes*, különösképp több-gyerekelenes volt az *érvényesülés mindenfajta lehetőségére*. A nő is akkor boldogult jobban, akkor juthatott jobban előre, ha otthon nem volt nehezeke a gyerek, vagy legalábbis nem kettő-három . . .

Miként alakult a helyzet a továbbiakban? Miben látja a gyökeres megoldás útját?

— *1967-től megvalósítottuk a gyes-t*. Már az első évben statisztikailag kimutatott több 10 ezret emelt a születésszámon. De akkor már évente 50—60 ezres mínuszban voltunk, úgy hogy még ezzel a több 10 ezres emeléssel sem értük el a normális születésszámot. Egy 10—11 milliós nemzetnél évi 180—190 ezer volna a normális utánpótlás, A mi helyzetünkben különösen szükség volna, hogy ne csak szintentartsuk a népességet, hanem egy enyhén bővített utánpótlást is biztosítsunk, mert a társadalom létszáma annyira leromlott az alatt a 16 év alatt. — A gyes-nek azonban már az első 2—3 év után csökkenni kezdett a hatása, mert az a 600 Ft egyre kevesebbet ért.

1970 tavaszán elindítottam az anyák többszörös megterheléséről, a gyermeknevelés magán-és közgondjairól egy sajtóvitát a Nők Lapjában. Exponáltam az említett képtelenségeket, főleg az anyaságra vonatkoztatva. Mitől van az, hogy az anyaság ünnepi és köznapi „jelzői”

között olyan nagy a különbség nálunk? Hogy bolondnak nézik, bolondnak is nevezik azt, aki már a második vagy harmadik gyereket vállalja. En erre példákat hoztam fel, tömegével voltak már. A megindult vitában összecsaptak az ellenfelek egymással. És ezután tulajdonképpen nem kellett beavatkozni, mert már mindenki mondta a magáét, a legszélsőségesebb véleményekig, hogy „nincs szükség gyerekre” — „ha befizettük a nyugdíjjárulékot, kötelesek eltartani...” de ki? A mások által, a mások küszködése által felnevelt gyerekek. Szóval egyszerűen azt a logikát nem értették meg, hogy a jövőben is kell egy termelő korosztály, amelyik a napi tejet, cipőtalpat és koporsószőveget előállítja. Az „Éljünk magunknak” felfogásnak kialakult már a maga külön ideológiája. Az anyagi feltételekhez mindenki megtalálta a hozzávaló ideológiát — ahogy ez már történni szokott —, és a hozzávaló életmódját, életstílusát, gondolkodását, majd lassanként az érzelmi világát is ehhez alakította. — *A küzdelem tehát kettős: egyrészt a megfelelő gazdasági feltételeket kellett és kell rendezni —, másrészt a közvélemény értékelését kell átalakítani.* Mert nálunk az *értékrendben zavarok* voltak és vannak. Olyan eltávolodás, mintha az emberi élet igazi értékeit az ilyen-olyan megvásárolható anyagiak jelentenék. Pedig az élet legnagyobb értékei csak és kizárólag ingyen kapható értékek, mert nem lehet csak a pótlékokat, csak a hamisítványokat megvenni pénzéért. Ha azt mondom, hogy szerelem, ha azt mondom, hogy barátság, szeretet, ezek csakis kizárólag ingyen kaphatók. Az élet igazi nagy értékeiről való az a fajta közgondolkodás, amelyik az „Éljünk magunknak” címszót vezéreszműl választja és az anyagiakban látja az élet igazi nagy céljait, feltételeit és eszményét, *az eljut az értékek teljes devalválásához és voltaképeni tagadásához.*

A „közvélemény tükre” miként rendeződött könyvvé?

— A sajtóvitát hétről hétre 2—3 millió olvasó figyelte, mindenféle korú, foglalkozású, beállítódású ember az ország minden zugában, sőt külföldről is. Az ilyesmi felkavarja a lélek mélyén lappangó ellentmondásokat. A bejött 2 ezer levélből kiválogattam a 736 jellemzőt, amelyekben minden lehető vélemény, érv — és ellenérv eredeti megfogalmazásban szót kapott. Az volt az elvem, hogyha minél szélesebb ütközetekben születik meg az igazság, annál teljesebb és tágabb érvényű. Úgy láttam, hogy itt egy új *műfaj lehetősége* van előttem, amit *levélszociográfiának* mondok. Kiteríteni az ország közvéleményét egy adott pillanatban, egy élő metszetet csinálni a közvélemény legképtelenebb ellentmondásairól is. Bizom benne, hogy ez az időben mindig érvényes marad, és 100 év múlva is izgalmas lesz, mert életre galvanizálja ezt a kort. Azóta is voltak ilyen könyvvé íródott vitáim: 1973-ban „Mindene megvan?” — 1977-ben „Levelek a magányról”.

Amikor 1972-ben kijött az „Éljünk magunknak?” kötet (a 2. kiadásával együtt 22 ezer példányban) előre tudtam már, hogy ebből nagy ütközetek lesznek. 500 példányban szétküldtem az Elnöki Tanácsnak, a Minisztertanács, a Politikai Bizottság tagjainak, mindenféle politikai és országos vezető embernek. *A püspökök is megkapták* ezt a kötetet dedikálva, hogy „*közös gondjaink*” odakerüljön az asztalukra. Hát aztán ki kézbevette, ki nem, — mindenestre egy kétségtelen, hogy 1973-ban politikai bizottsági határozat, és ugyanebben az évben kormányprogram lett belőle. 1973 tavaszán Fock Jenő, a kormányelnök az országgyűlés előtt külön nyomatékkal tárta fel az utánpótlás aggasztó gondjait. Októberben a Minisztertanács határozatot hozott a népesedés-politikai feladatokról, hogy az anyák, a gyerekes családok helyzetének a könnyítése a cél, s a jövő nemzedék védelme. Sokminden történt azóta. *Az élve születettek száma* nőtt; 1973-ban 15,0; 1974-ben 17,8; 1975-ben 18,4 ezrelék volt. — *A művi vetélések száma* csaknem a felére csökkent. A koraszülések száma megállapodott. *A csecsemőhalandóság* többször javult két év alatt, mint az elmúlt 12 év alatt. *Változott a lakáspolitiká:* a 3 és többgyermekes családok rövid időn belül megfelelő lakásokat kaptak. Emeltek a gyes-t (1100 Ft) és a jövedelmi pótlék gyermekenként növekedik. *A „főhivatású anyaságnak”* szerintem fontos javaslata azonban még nem érett be.

Mi jelenleg a legfontosabb teendők a családért, mit várhatunk a jövőtől?

— 1973-ban, a kormányprogram után bizonyos javulások hatására 2—3 évi normális szintre emelkedett a *születésszám*, de *1975 augusztusától kezdve ismét állandóan csökken.* Tehát *lényegükben nem változtak meg azok a feltételek*, amelyek a korábbi 16 év alatt a születésszám ilyen mérvű csökkenését idézték elő. Most ott tartunk, hogy megint erősen mínuszban van évek óta az utánpótlás. 1—2 éven belül megkezdődik a népesség teljes fogyása. Az elöregedett társadalom tovább öregedik, és eközben minden évben jóval többen fognak meghalni, mint ahányan születnek. Ez jelenti természetesen a termelő osztályok állandó összehusgorodását, vagyis azt az *élőmunka-bázist*, amelyikből a társadalom él, azt állandóan csökkentik a fogyó korosztályok, amikor a 80-as években az első sovány évjárat a termelőmunkába lép, megsűrűsödnek a gondok. A bezárt iskolákat a megszűnő munkahelyek sora fogja

követni. A vésses aránytalanságok előre is láthatók. Vajon végig gondoltuk-e, hogy milyen következményekkel járhat személy szerint is mindnyájunk életére ennek az elsőrendű sorskérdésnek az elhanyagolása? Megmondom, nincsenek illúzióim a népszaporulat jövőben várható alakulásáról sem. A huszonéves nők száma 1985-ben mintegy 170 ezerrel, 1990-ben közel 200 ezerrel lesz kevesebb, mint 1977-ben volt. A könyörtelen számok mellett azonban mégis felelősséggel merem mondani, hogy a szocializmusban minden objektív feltétel megvan, hogy kitörjünk e rosszirányú sodrásokból. Ehhez azonban személyes megértésre, személyes meggyőzésre van szükség.

Ugy látom, hogy a család, sőt hazánk jövőjének reménytelen alakulása nagyrészt a nők, az anyák helyzetén, gondolkodásán, életszemléletén múlik.

— Valóban, sok múlik ezen. Világszerte nem találják meg azt a formát, amely egyfelől biztosítja, hogy a nő anyai szerepe ne legyen alárendelt helyzetben, és ugyanakkor rendezetten vállaljanak közéleti hivatást, munkát. Tulajdonképpen a főbajok onnan származnak, — hogy itt már speciálisan a mi gondjainkról beszéljek —, hogy nálunk a sokfajta doktriner és egyéb gondolkodások miatt még túlhajtottunk bizonyos nyugati feminista szemléletet és tételeket. A nők munkába állítása címszava mellett végképp nem törődünk azzal, hogy az anyai szereppel, funkciókkal hogyan egyeztessük össze az új társadalmi és egyéb funkciókat. Nekünk a termelési funkciót és egyéb hivatásokat semmiképp sem lehet másként megvalósítani a nők esetében, csak úgy, hogy az anyai funkciót mindezzel összhangba hozzuk.

A jelenlegi állapot sem biztató. Ami a gyest illeti, azt is csak olyan félig-meddig megoldásnak érzem. Bár 200 ezer mama ma is gyest-en van, ez az elég nagy arány feltétlenül azt jelenti, hogy nagy az igény a gyestre. De az is igaz, hogy nem szűri ki azokat a rendetlen és olyasféle mamákat, akik csak nem szeretnek dolgozni, és közben a gyereket is elhanyagolják. Rendszeres családellenőrzésre, helyszíni tanulmányra lenne szükség.

A „főhivatású anyaság” elismerését kellene egyre inkább sürgetni. A többgyerekes anya otthon maradhatna és úgy kapná a pénzt, mintha mindegyikkel gyesen volna. Megadnánk ezzel a világon mindenütt érvényes jogokat az anyáknak: ha kívánják, otthon maguk nevelhessék apró gyermekeiket. Ez anyagilag és munkaerőben is megtakarítás lenne az államnak. Ha egy mama két gyereket leadja a bölcsődébe és ő maga elmegy dolgozni, akkor 1,5 munkaerőt be kell állítani. Ez még csak kétgyermekes mama, három gyereknél még több. Tulajdonképpen tehát a munkaerő mérlegben is segítség volna, ha az anya otthon maradhatna. — Az is nagy tévedés, hogy a bölcsőde a mamákon segít. Dehogy a mamákon segít! A mama ellátja, felöltözteti, leadja gyereket, rohan a munkahelyére, ledolgozza a 8 óráját, visszakapja a gyereket, rohan haza és minden gond továbbra is az övé. A bölcsőde, mint intézmény a munkaadón segít. A mamáról a terhelést nem veszi le, mert öneki addig dolgozni kell. És ez a 8 órai vigyázás a gyereke 0,7 munkaerőt köt le. Tehát fantasztikusan drága intézmény a bölcsőde, ma kb. havi 2500—2800 Ft körül lehet az egy gyerekre való ráfordítás költsége.

A lelki károsodásról akkor még nem beszéltünk. Az első 3 év roppant fontos az egész egyéniség kifejlődése szempontjából. Tömegével bizonyították már, hogy a fiatalok bűnözésnél is vissza lehet vezetni az első 3 évre a gyökereket. Ha akkor nem jön létre az anyával való pszichológiai azonosulás, akkor a gyerek ellenzékbe lép a társadalommal szembe és a gyerekből antiszociális személyiség lesz. Ő nem tehet arról, mert csak az anyán, az anyahelyettesen keresztül fogadja el a társadalom normáit. Tehát amire az anya nevet, ő is nevet rá. Amitől az anya sír, azon ő is sír. Azonosul az anyával, így fogadja be észrevétlenül a társadalom normáit, szokásait és mindent. Ha ez nem jön létre, akkor ellenzékbe vonul és maga sem tudja, miért esik jól valami olyat csinálni, amit nem szabad. Feltörnek az agresszív ösztönök, — kitekerni egy kismadár nyakát, megkínozni a macskát. Ez egyszerűen kielégülést okoz. De nagyon szép példák vannak arra is, hogy a legrövidebb, de egészséges családokban, ha ez az anya-gyerek viszony normális, ott kitűnő gyereket lehet nevelni. De a legdiplomásabb családokban is, ahol elhanyagolják a gyerekeket, ahol mindent megvesznek inkább neki, csak ne kelljen vele törődni — mint ez általános —, sajnos sokszor csibészeket nevelnek.

Közös gondunk enyhítésében mi lenne az egyház első, legsürgősebb tennivalója?

— Az a része a dolognak, hogy mit kellene itt tenni, azaz az egyéb közgazdasági hátteret úgy átalakítani, hogy a több gyereket nevelő családoknak ne legyen ilyen nagy anyagi és egyéb terhelése —, ez persze az első feltétel. Enélkül minden más csak segítségflastrom és csak ideig-óráig hozhat eredményt. — Ugy látom, ebben a kérdésben teljesen fedik egymást az egyházaknak és a politikai kormányzatnak a cselekvési tennivalója, legalábbis a tekintetben, amiben közös a hatáskörük. Persze, az egyháznak nincs hatáskörük a közgazdasági

feltételeket megváltoztatni. De viszont a köztudat, a közvélemény alakítása, a közgondolkodás alakítása, a közérzettel való foglalkozás nagyon fontos feladatuk lenne. Azt hiszem, ami az élet folyamatosságát, továbbadását, átörökítését illeti, hogy ez a nép egészségben éljen tovább, — teljesen és tökéletesen megegyeznek a távlati érdekei az egyháznak, az államnak, a pártnak, mindenkinek.

— Mit lehet ennek érdekében tenni?, — hát egyet biztosan, ehhez még költségvetési ráfordítás sem kellene. Azt, hogy ezt a közgondukat ismertté kell tenni a közvélemény minél szélesebb rétegei előtt. Tudniillik, ha nem ismerik, közömbösek maradnak. Már pedig nem ismerik! Az éles vitákra, ha oda is figyeltek, de hogy a lényegét megértse, addig nem igen jutottak el, legalábbis társadalmi méretekben kevesen. Ma sem foglalkoznak és azóta sem foglalkoznak ezzel a kérdéssel olyan felelősséggel, mint amilyet megérdemel. Tehát felnevelkedhet egy új nemzedék, olyan, amely egyetlen sort sem olvasott az ifjúsági sajtóban arról, hogy ő lesz a világon az a dolgozó, akinek a legtöbb embert kell majd egy-őre esően elartatani. Egyfelől tehát, amint mondtam, *ismertetni kellene az utánpótlás gondját az egyházaknál is, a maga valóságában*, hogy mindenki megértse, miről van itt szó. Hiszen ezért „sorskérdés”, mert mindenkinek a sorsára hat, akár tud róla, akár nem tud róla, akár foglalkozik vele, akár nem. Egy anekdotát használok erre az „Éljünk magunknak” végén. Utazik a banda Amerikába és léket kap, süllyed a hajó. Szalad be a kontrás a kajútba és rázza fel az alvó primást: Lajos, süllyed a hajó! Az felüti a fejét: Hagyj békén, nem az én hajóm! — A közvélemény még ma is dítalánosan így foglalkozik ezzel a kérdéssel, hogy „nem az én hajóm!” Nem értik, hogy mindnyájan azon a hajón ülünk.

Németországban, Franciaországban a püspöki karok körlevelei nagyon határozottan sürgetik a családi élet megújulását. Kívánják a fokozottabb állami támogatást és a meglévő hiányosságok megoldását. Talán a hazai viszonylatban is javítana a helyzeten a püspöki karnak hasonló kezdeményezése? Másrészt az előirt egyházközségi jegyesoktatáson belül lenne mód a konkrét feladatokra való alaposabb felkészítésre.

— Tény az, hogy a házasságra nevelésben rettenetesen rosszul állunk. Egyáltalán, az érzelmi nevelésünk az egész iskolarendszeren belül rosszul működik. Van nálunk egy új irányzat, ami az uralkodó szellemi irányzat rangjára tör. Egy vulgárracionális, egy félracionális. Egy olyan félszű racionalizmus, amely irtja a romantikát, irtja az illúziókat. Mindenfélét irtogat, ami nem racionális, és rettenetesen sok kárt okoz —, az én megítélésem szerint. Ez az, ami a tanterveket is olyanformán alakította át, hogy egyre kevesebb az érzelmi nevelést szolgáló tantárgy. Az ember és a társadalom központi humán tárgyai egyre inkább a perifériára szorulnak, elfoglalja helyüket a kalmopirin képlete, vagy egyebek, amik nem az emberséghez adnak hozzá, és amit meg lehet találni a lexikonokban. Nem arról van szó, hogy a tudományokat főbb törvényeikben nem kell ismerni a mai diáknak, de annyi fölösleges hordalékot nyomnak a fejükbe, ugyanakkor, amikor emberségükben, a szociális kultúrában nem kapnak elég nevelést.

— Hát itt volna a másik feladat: hogy a szocialista kultúrában való nevelést, és különösen a házasságra nevelést erősítsék. Lezárult most egy újabb vitám a Nők Lapjában, amelyik éppen a sikeres, boldog házasság feltételeiről szól (vö. Ünnepi vitázáró a házasság jelenéről és jövőjéről. N. L. 1979/52.). Egymás után tömegével jöttek a jelzések, hogy miért nem tanítják, miért nincs olyan felkészítés az iskolában, amely erre a házassági felelősségre nevelné az embereket. A szexuális felvilágosításra bízzák, vagy avval tévesztik össze mindezeket. Hát erre csak azt mondom, hogy az ország minden részéből mintegy 200 ilyen levél jött a félezerből, amelyik — néhány kivétellel —, egytől egyik bírálja, vagy elveti, melyik milyen ingerültséggel vagy dühvel, ezt a gyakorlatot. A szülők és a fiatalok korosztálya, a gyerekek tiltakoznak legélesebben. Sokan szorított állapotban érzik magukat, mert olyan a közhangulat, szinte terrorizálja őket a nemi szabadságra. De ezt csak úgy kitérőleg mondom arra, hogy milyen rosszul áll ez a gondunk is.

Nem tudom az egyházi iskolákban mennyire volna lehetőség arra, hogy a tantervben is biztosítsák és beiktassák a családra való felkészítést, arra a felelősségre való nevelést, ami a házassággal, a gyermekneveléssel, a gyerekek vállalásával jár együtt. Nem általános ismeretekre gondolok itt, hanem a konkrét, tehát a jelen helyzetre méretezett felkészülésre, amely számba veszi azokat a káros hatásokat, amik ma itt hazánkban is, és állandó utánpótlásként, külföldről érkezően, lazítják, rombolják a családot, a házasságokat. Hogy egy példát mondjak, a szexuális — idézőjelben mondvá — forradalom, amelyikben a promiszkuitás és a szabadság mindenféle változatai minden meg volt, már nyugaton lecsengőben van, mert látják, hogy csőd. Nálunk mindez virulens, és például erre is fel kellene készülni a fiataloknak, akárhonnán érik a hatások. Így gondolom tehát én, hogy konkrétan, a mindenkori jelen helyzetre méretezett olyasféle nevelési tantárgy formára lenne szükség, ami elég

rugalmasan tud igazodni és nyíltan szembenézni a mindenkori helyzettel, a mindenkor éppen soros olyan divatáramlatokkal, amelyek antiszociális hatásúak, családellenes, családromboló hatásúak.

— Talán a *harmadik feladat* az lenne, ami még teljesen megoldatlan, de különféle próbálkozással lehetne közelebb jutni hozzá: Valóban hogyan lehetne összeegyeztetni korunk új női státuszát az anyasággal, ami modern is, de ugyanakkor nem károsítja az anyaság helyzetét és szerepét. Ez nagy gond, különösen egy életrszakasznál, — főleg a huszoneves nőknek a nagy gondja, ami a harmincas évek közepéig tart. Utána tulajdonképpen még fiatalon, — negyvenéves koruk táján, amikor a gyerekek felnőnek, — beilleszkedhetnek mindenféle hivatásba, munkába, egyebekbe. Úgy kellene ezt lehetővé tenni, hogy ne váljék hátrányukra az, hogy három vagy több gyereket neveltek. Volt annak a bizonyos családvitának egy külön javaslata is, hogy a három vagy több gyerekes anyák nevelő munkáját számítsák be a nyugdíjba, vagy akkor is kapjanak nyugdíjat, ha nem dolgoztak sehol, — amennyiben három vagy több gyermekük termelő munkát végez.

— *Összhangba kellene hozni az anyaságot* a termelő munkával vagy egyéb hivatással, hogy ez ne menjen az anyaságuk kárára. Az *emancipációnak* ezt a valóban modern, de a nyugati feminista göztől mentes formáját *kellene kimunkálnunk, ebben is fontos szerepük volna az egyházaknak*. Ami ehhez az első, a feltétlen tényező, hogy *kikapcsoljuk a kényszert a szülésből, de a nem-szülés kényszerét is!* Mert nálunk a *nem-szülés kényszere érvényesül* anyagi vagy mindenféle más szempontból. Majd az egyházaknak is fel kellene vetniök a *„főhivatású anyaság”* kérdését. Lehetővé kellene tenni, hogy olyan családokban, hogy ahol minden erkölcsi tényező és készség megvan az újabb gyerek vállalására, ott az anya akár 3 vagy több gyereket is vállalhasson és ez ne okozzon neki sem anyagi, sem egyéb hátrányt. Számítanunk kell arra, hogy mindig vannak olyan nők, akik nem mennek férjhez, vannak olyanok, akik egészségük vagy hivatásuk, vagy egyebek miatt nem vállaltak gyereket, és nagyon bőven vannak olyanok — nálunk talán legtöbben a világon —, akik csak egy gyereket vállalnak. Ezt csak úgy lehet kiegyensúlyozni, hogy akik 5 gyereket akarnak, ötöt nevelhessenek. *Ákik a gyerekek nevelésére akarják szentelni életüket, akik ezt érzik hivatásuknak, akik szívesen vállalják, azoknak lehetővé kell tenni a több gyerek tisztességes és nyugodt felnevelését anyagilag és társadalmilag is. Csak az ilyen anyák segítségével* hozhatjuk helyre népességünk egyensúlyát. Az 1973-ban kijelentett kívánatos 3 gyerekes családmodell semmiben sem hatott a közvéleményre. Ilyenformán doktriner elvekkel, célokkal nem lehet valamit csinálni, csak azzal, csak azzal, *csak 10 ezer vagy ha 5 ezer olyan anya lenne ebben a társadalomban, aki 5—6 gyereket egészséges családi környezetben szívesen felnevelne. Az ilyeneknek ezt anyagilag lehetővé kellene tenni és biztosítani érte a nyugdíjat is. Megérné ez a társadalomnak, megérné számszorosán, ezerszeresen.*

— *Még mit lehetne tenni közösen a jövőben?* Az államnak, az egyháznak egyaránt feladata volna — szerintem —, ezeket a gondokat, a család egészséges állapotát, fejlődését összefogni. Mert most ezek a gondok széthullanak. Ilyen tárcához tartozik, a másik tárcához, a harmadikhoz, egyik sem vállalja a felelősséget az egész gondért. — *Javasoltam a Családvédelmi Tanács létrehozását, amelyik — mondjuk, tárcaközi hatáskörrel —, gondjaiba venné a házasság, a család, a gyerek dolgainak komplexusát. Egy kézbe kellene összefogni, hogy ott programszerűen, hivatásszerűen foglalkozzanak ezekkel a gondokkal. Ki-ki azonban a maga területén vállalná érte a felelősséget. Itt különös hangsúllyal emliteném az egyházak közreműködését. Mert az egyház az ilyen fajta közgondunkban, a lelki ráhatásokban, a nevelés dolgában és még egyebekben tevékenyen részt vehetne. De ezt nem tudja egy plébános csak úgy magától elvégezni. Ezt csakis felülről kellene elkezdeni. Tehát az egyház legfelsőbb szerveinek kellene valamiképp a család mai gondját beiktatni az egyházi programba, az egyház világi programjába, — ha úgy tetszik. De hogy ez egyházi funkció volna, és méghozzá elsősorúan az, — ebben biztos vagyok. A társadalom egészséges élete érdekében — főleg a családok mostani elég nagyfokú fellazulása miatt —, különösen szükség volna ilyen gondozásra. Világméretű ugyan ez a családi fellazulás, de nálunk valamiképpen gátat kellene vetni ennek, legalábbis valamit kellene ellene tenni az egyházban is!*

Sz. M.

TÁVLATOK

A CSALÁD: A SZERETET ÉS A HŰSÉG ÍGÉRETE

Az „Egyház a mai világban” zsinati konstitúció (47.—52. pontjaiban) a házasságot „k o - r u n k é g e t ő” kérdései közé sorolja. A keresztény tanítás szerint minden megkeresztelt közötti házasság szentségi jellegű. A világ felé kitérult egyházat azonban nemcsak a keresztények, hanem minden ember házassága érinti. A zsinat szándéka az volt, hogy „felvilágosítsa és megerősítse mind a keresztényeket, mind azokat az embereket, akik szeretnék fenntartani és növelni a házassági állapot méltóságát és kiemelkedő értékét.” (46.) — Az „idők jeleire” érzékeny zsinati atyák a házassági tanítást a modern lélektani szociológia ismereteire építették, mivel jól tudták, hogy a kibontakozó keresztény személyiségek beleszövődnek a világ életébe.

A ZSINAT UTÁNI KOR feladata a család lelkiiségének tudatos formálása. Ha be akarunk kapcsolódni ebbe a munkába, szükséges, hogy legalább vázlatosan ismerjük a *mai család általános helyzetét és kereséseit, úgy, amint az a köztelfogásban tükröződik. Csak a család életfolyamatába és jellegzetes problémáiba beilleszkedve leszünk képesek korunk családjának és az ott növekvő nemzedéknek segítségére lenni. Ugyanis a „jövő kutatás azt mutatja, hogy a családmag valamelyik érett formája válik a jövő normájává” — írja Rudolf J. Siebert vallásszociológus. (Az ENSZ „családmag” meghatározását hazánk is hivatalosan átvette: „A család a háztartási illetve vérségi kapcsolatban élők legszűkebb köre, tehát a házaspár gyermek nélkül, vagy gyermekkel.”) A családmag tehát elsősorban a mai kiscsaládot jelenti. A nagycsalád ma világszerte kiscsaláddá alakul. A nők művelődési lehetősége, hivatásbeli elkötelezettségük nagyobb szabadságot biztosít számukra, és a gyermekek korai érzelmi függetlenedését segíti elő. Ez a jelenség épp úgy érvényes a fejlett szocialista és kapitalista társadalmakra, mint a kevésbé fejlett, ősi társadalmakban megindult folyamatokra (Zukunft der Ehe und der Familie, Concilium 1979/1. 21.). Évszázadunk közepétől a házasságban és a családban gyökeres változás történt. A családok felbomlása a 70-es években elérte a csúcst. (1977-ben pl. USA-ban egymillió válás volt, 4,7‰.) Hazánkban 1973-tól növekedően a válásban a szélsőségesen magas harmadik helyen állunk, 2,4—2,6‰ az összlakosságra számítva. Az igazi értéket azonban elfedi az u. a. évben kötött elvált újraházasodások száma.) Ellentmondásként hangzik, de igaz az a megállapítás, hogy manapság javarészt a „jó házasságok” mennek tönkre, azok, amelyekben a házastársak — mentesülnek a gazdasági függésektől —, a családon belül keresik önmaguk beteljesedését. Az önmagukra épített fokozott boldogságkeresés, az irreális elvárások gyakran elégedetlenséget és feszültséget keltenek és egy idő után bizonytalanná teszik az együttlétet.*

Érzékenység és feszültség

A mai emberekben az „egyenjóság korában” is egyre inkább tudatosul, hogy rászorulan egymás kölcsönös kiegészítésére. Minden szerelemben, házasságban, szülő- és gyermekkapcsolatban jelen van a radikális kötődéseknek olyan igénye, ami egyszerre lehetséges és lehetetlen, ígéretes és mégis beteljesületlen marad. Paul Claudel „férfiszemmel” ezt így fogalmazza meg: „A nő az az ígéret, akinek nem szabad beteljesednie. De éppen ebben a beteljesíthetlenségében és átfoghatatlanságában áll a nő kegyelme.”

A FESZÜLTSEGEK MEGOLDÁSÁT ma a társadalom és a kereszténység egyaránt, vagy éppen együtt keresi. Az érett keresztények számára a boldogságigény vagy a kudarc jelenségei még többet is jelent. Felismerik benne, hogy az ember elégtelen önmagának. *Határélmények* ezek, amelyek a transzcendencia megsejtéséhez vezetnek. Eppen ezeknek az élményeknek

és konfliktusoknak a megtapasztalása mutatja a hívőknek a kiutat a teljesebb élet, az anynyira vágyott boldogság felé.

Günter Koch, würzburgi dogmatikus a házasságban felmerülő személyes feszültségek okait az alábbiakban jelöli meg:

— A mai fiatalokban rejtetten vagy kifejezetten él az igény személyiségük tudatos megtapasztalására és elvárják, hogy ezt mások is elfogadják. Am éppen a férfi és a nő találkozásában a legerősebb az elfogadás fenntartás nélküli igénye: Jó, hogy vagy! — Jó, hogy ilyen vagy! Jó, hogy szeretsz, jó, hogy szerethetlek!

— A másikra irányuló szabadnak ítélt döntést azonban számos biológiai és társadalmi adottság, kötöttség gátolhatja. Ilyenkor felmerül a kérdés: vajon igazán engem szeretsz-e? — vagy csak a társadalmi helyzetemet? Vajon igazi szerelem ez? — vagy csak ösztöne hajtja felém, hogy utána mint gyermek társát, elvessem. Cseh-Szombathy László hangsúlyozza, hogy a nők nagyobb jelentőséget tulajdonítanak családi életüknek, ezért érzelmileg jobban kötődnek és sebezhetőbbek (Családszociológiai problémák és módszerek, Gondolat, 1979. 276.). A nők szorongóbbak és bizonytalanabbak lesznek, ha a másik féltől nem kapják meg az elvárt segítséget, de ritkán veszik tudomásul, hogy a másik is hasonló nehézségekkel küzd. — A mai ember még azért is érzi fokozottabban ezeket a veszélyeket, mert korán, gyakran nem is elég éretten házasodik.

— Bár eleinte táplálják magukban a reményt, hogy együtt sokat elérhetnek, de később egyre jobban elhatalmasodik rajtuk a kiábrándító hétköznapi élet, ami a legszebb együttélést is terhessé, unalmassá teheti. Megzavarhatja a kapcsolatot egy tetszetősebb egyén felbukkanása —, vagy az a felismerés, hogy nem eléggé erősek a külső csapások, betegségek, anyagi vagy hivatásbeli kudarcok együttes elviselésére is. Még az olyan szerelemben is, ahol nemcsak egymásra, hanem a végtelen Teljességre támaszkodnak, gyakori az elbizonytalanodás.

— Feszültséget okozhat a belső kötöttség tudata, a másik fél radikális elvárása és a kettségbe vagy a családba való bezártság féltelme. Mindez olykor a tehetetlenségig fokozódhat, amiből egyre többen keresik a kiutat.

Család a közvélemény tükrében

A nemzetközi felmérések segítségével megismerhetők a mai házasság intézményi nehézségei és elvárásai. Az tény, hogy az iparosodás terjedésével csökkent a férfi, az apa hatalmi uralma. Németországban például a családok kétharmada egyenértékű társi kapcsolatra törekszik a házasságban belül, — állapítja meg F. Neidhardt (Die Familie in Deutschland Köln-Opladen, 1970). A mindennapi kérdések közös családi döntésénél viszont még lemaradás van. R. Rüberg felmérései szerint (Ehe und Familie im Wandel, Struck/Löffler; Einführung in die Eheberatung, Mainz, 1971.) a házastársaknak csak 45%-a dönt közösen a jövedelem elosztásáról, 57%-a a szabadidő eltöltéséről és 38%-a a gyermekek irányításáról. Az egyenjogú társadalmi kapcsolatok szóbeli elismerése ellenére a helytelen szereposztás még sok helyen lemaradást okoz a gyakorlatban.

MILYEN LEHETSÉGES FORMÁKBAN tudnánk egyéniségünket kibontakoztatni? — a fiatal párok gyakran vetik fel ezt a kérdést. — És az ilyen égető kérdések értékeesebbek, mint számos moralizáló ideológus ábrándja a jövőről, — írja J. Grand'Maison, a montreali teológus és a kanadai munkáspasztoráció tanácsadója, — majd így folytatja: „Világos válszunkat várják, mert nyilvános vitáink a házasságról felületesek és megmaradtunk a válsók és a terhességmegszakítások problémáinál, ahelyett, hogy megteremtettük volna, amit az egyszerűbb néposztályok kívánnak: az alapvető feltételeket ahhoz, hogy az induló házasságok jó családokká alakuljanak... Meg vagyok győződve azonban arról, hogy a mai technobürokratikus városokban is a család az emberiség meleg otthona akar lenni” (Die moderne Familie, Ort des Widerstands oder Mittler der Veränderung? — Conc. 1979/1. 34.).

MIT TARTANAK FONTOSNAK A GYERMEKNEVELÉSBEN? — A fiatal szülők válaszait G. Wurzbacher és G. Cyprian összesítették (Sozialisationsmängel der Kleinfamilie, Probleme der Familie, Stuttgart, 1973. 14—64). Ezekből megállapítható, hogy az anyák a gyermekeiknél a segítőkézséget, az idősek támogatását, a jó magatartást és az alkalmazkodást emelték ki. A fiatal apák viszont a megfontolt cselekvést, a tárgyilagosságot, és az ügyességet hangsúlyozták. Az így kapott nevelési tükörkép megfelel a hagyományos nemi szerepeknek. Megállapították azt is, hogy ahol a patriarkális fel fogás megszűnőben van, ott a gyermekek szabadabbak és önállóbbak. Az ilyen családokat a szociális erények, az önállóság, a kreativitás és a szabad véleményformálás jellemzi. Sokan viszont a szociális szellemet felcserélik

a liberális neveléssel, ami a kiskorúak szabadosságához vezethet. *Szinetár Ernő* családterápiájában ezért hangsúlyozza, hogy „a gyermek maradjon a családban, aszimmetriás helyzetben akkor is, ha a szülők barátként bánnak vele” (Változó család, Kossuth, 1978. 248.).

Ilyen és hasonló átmeneti vonások nagyszámú adatai alapján *Würzbacher* és *Cyprian* úgy látja: hogy a család ma egyszerre stabil és dinamikus egység. A családforma állandó, viszont a családtagok közötti kölcsönös cselekvésmód — interakció — állandó változásban van. Nemcsak a házastársak viszonya változik, hanem a szülők elöregedése és a gyerekek önállósodása is olyan változásokat hoz, amelyek szükségszerűen feszültségekhez, elidegenedésekhez vezetnek és, ha ezek megoldatlanok maradnak, akkor a házastársak elválnak, a család szétesik.

A család: életfolyamat

A fentiek alapján világos, hogy a családot nem statikusan, hanem adott életfolyamatokban kell értékelnünk, mivel a belső egyensúly biztosítását ciklusonként más módon kell megoldani, — írja *Josef Lange* (Ehe und Familienpastoral heute, Herder, 1977. 44k.). Az életciklusok fogalmát a magyar szociológiai irodalomba *H. Sas Judit* vezette be. (Életmód és család. Az emberi viszonyok alakulása a családban. Akad. 1976. 19—49.) *Cseh-Szombathy László* ugyancsak ismételt hangsúlyozza, hogy „a családot csak mint folyamatot szabad értelmezni” (A mai magyar család legfőbb jellegzetességei, Változó család, 50. o.).

A CSALÁDFOLYAMAT két ember elhatározásából keletkezik, majd személyes adottságaik, társadalmi szerepük és gazdasági feltételeik szerint változik. A gyermekek születésével a család szülői közösséggé alakul, felnövekedésük után a házaspárok ismét együtt maradnak. — *Buda Béla* és *Hajnal Albert* a családfolyamatot az életciklusokat biztosító alapszerepek szerint rendezik és tizenkilenc feladatkört jelölnek meg. (A család természetéről MRT Módszertan sorozat, 1973. 28. sz.) *Mi J. Lange* rövidített felosztását követve az alábbiakat különböztetjük meg:

ELŐKÉSZÜLETI ÉS FELÉPÍTÉSI SZAKASZ. — Feltételezve a megfelelő házasságra nevelést, a társ kiválasztástól és a házasságkötéstől kezdődően 2—4 évig tart. Kivételt képeznek a magas százaléku újfajta „kényszerházasságok”, — amikor a partnerek a be nem tervezett terhesség miatt házasodnak össze (Ausztriában ez az arány 1973-ban a házasságok 63⁰/₀-át érte el.) Ma a fiatalok együtt „dolgozzák össze” a hozományt, hogy családjukat gazdaságilag megalkozzák. Ebben az időszakban javítgatják egymás hibáit, a párok lassan összecsiszolódnak. A tekintély- és munkamegosztás ilyenkor még meglehetősen egységes és kölcsönös közöttük a párbeszéd. „Ebben az időszakban kell a házasságelőtti korszakból hozott magatartásokat, igényeket, értékeléseket „új ötvözteté” formálni. A szülőkkel a távolságtartó tisztelet a legcéltravezetőbb magatartás” — írja *Szinetár Ernő* (i. m. 248.). — Ha viszont már kezdetől áthidalhatatlan ellentétek mutatkoznak, akkor főleg a 3. és 4. évben gyakori lesz a válás, — állapítja meg *R. Mayntz* (Die moderne Familie, Stuttgart, 1975.).

A SZÜLETÉSI ÉS NEVELÉSI SZAKASZ az első terhességgel kezdődik. A család az anyagi és a gondoskodási igény miatt ekkor kapcsolódik szorosabban a társadalomhoz. Fő gond lesz a gyermeknevelés és a további anyagi gyarapodás. A feszültséget rendszerint az anya egyre szaporodó feladatköre, valamint a világtól való elszigeteltsége okozza. Igen fontos tudatosítani a szülőknél, hogy nem elégíthetik ki egyedülállóan vágyaikat és érzelmeiket a gyerekekben, de nem is lehet a gyerek a közös rivalizálásuk tárgya, mert akkor valóban „tárggyá” lesz és személyi formálódása hátrányt szenved (vö. *Szinetár* i. m. 249.).

A CSALÁD TERMÉSZETES FELBOMLÁSI SZAKASZÁT a fiatalok indítják el, akik az iskolai alapképzés után rendszerint emancipálódnak a szülői tekintély alól. Ilyenkor kell kialakítani a családtagok közötti társadalmi koegzisztenciát. Az ugyanakkor növekvő feszültségek fő oka, hogy rendellenes „aszimmetria van a két nemzedék érzésvilága: a szülők ragaszkodása és a fiatalok önállósodása között” (*Neidhardt*, i. m. 52. o.). — A szülők ilyenkor úgy érzik, elvesztik státuszukat, életük értelmét és ebbe nem tudnak belenyugodni, ezért gyakoriak a nyílt konfliktusok. Ha a szülők nem veszik tudomásul gyermekeik lelki érettségét, és általában négy évvel korábbi érzelmi kapcsolattal kötődnek hozzájuk, akkor ezek a gyermekek könnyen visszacsúsznak az alacsonyabb életfázisba, és később már nehezen tudnak, félnek önállóan cselekedni. A szülőknek meg kell tanulniuk, hogyan kell visszavonulni, és a parancsfőmórtól áttérni a tanácsadásra. Az utolsó gyermek kilépése az otthonból, — főleg az anya életében —, kemény próbát és fordulópontot jelent, ami csak a férj nyugdíjba vonulásához

hasonlítható (C. Ch. Harris, Die Familie, Freiburg, 1973. 227.) — A már korábban kritikussá vált házasságok legtöbbje a gyermekek felnevelési kötelezettsége után felbomlik.

AZ IDŐSKORI SZAKASZBAN, 65 év után a szülőknek már csak egyharmada él gyermekeivel, funkciójuk rendszerint a „nagyzüldői kíségetés”. A dolgozó anya, nyugdíjazás után rendszerint a családban marad, az otthoni tekintély az ő javára billen, a férj egyre inkább „ellátott” lesz.

A családfolyamatot áttekintve külön figyelmet érdemelnek a ma egyre gyakoribb csónka családok, ahol az elválással vagy megözvegyüléssel magányossá lett apa vagy anya él együtt fiatalos gyermekével. Az özvegyen maradt nők száma egyre növekszik, mivel a férfiak egyrészt magasabb korban házasodnak, másrészt a fokozott munka vagy a túlhajtott élvezetek miatt korábban halnak meg. Számottevő adat az is, hogy a házasságban élők között minden életkorban alacsonyabb a halálozási százalék, mint az ugyanolyan korú magányosnál, elváltnál vagy özvegynél.

A MEGVÁLTOZOTT CSALÁDSTRUKTÚRA alapigénye a nagyobb szabadság. — A szabadság viszont kockázattal, gyakran kudarcral jár együtt. A kudarcok leggyakoribb oka: — 1. a hibás párválasztás, — 2. a házasságon belüli státuszeltolódás, amikor az egyik fél rendszerint a másik lemondása árán tanul, utána viszont társa már nem felel meg igényeinek. — 3. ha a nőt egyre nagyobb munkával terhelik meg a gyermeknevelés mellett, — 4. és főleg a városi kiscsaládok elszigeteltsége.

A felsorolt feszültségek általában a nőt terhelik jobban. Évtizedek óta túlnyomó — kétharmados — többségben ők adják be a válókeresetet. V. J. Goode szerint ez azonban csak látszatjelenség, rendszerint a férfi akar hamarabb válni, de „válási stratégiája” az, hogy az érzékenyebb nőt olyan elviselhetetlen helyzetbe hozza, ami miatt az megindítja a válást (Struktur der Familie, Köln, 1966. 93.).

A CSALÁD FELBOMLÁSA esetében intézményileg különbséget tesznek a család összeomlása, szétzüllése, — valamint a rendezett válás között. Míg az előbbi helyzet a családtagokat krízisbe hozza, — a társadalmilag rendezett válás bizonyos lehetőséget nyújt a személyiség helyreállításához szükséges újrakezdesre. Az általános helyzetet tekintetbe véve helytálló R. König átgondolt véleménye: „A modern világban a házassági válás egyike a szabályozó intézményeknek ott, ahol a családban a rendkívüli körülmények között az egyének személyes jellege veszélybe kerül és lehetetlenné válik az egészséges intim kapcsolat fenntartása.” (Familie der Gegenwart, München, 1978. 125.)

Kilátások a jövőre

A jelen helyzet azt mutatja, hogy az általános társadalmi krízis a családot, mint a stabilitás, a biztonság, a védettség helyét világszerte megingatta. „A mai kiscsalád egyik fő nehézsége, hogy a társadalom felé elszigetelt... A belső tere szűk, és a családtagok egymás közötti vetélkedéseinek, önérvényesítő igényeinek a helye lett. Olyan igényeknek, amiket a felek a családon kívül nem tudnak megvalósítani” — írja H. R. Richter (Die Gruppe, 1972. Reinbeck 1957.). Sokan ezért ma az emberi együttélésnek egyéb formáit keresik, amivel megoldhatják a kiscsalád nehézségeit.

A HÁZASSÁG TARTÓSSÁGÁNAK érdekében napjaink számos társadalmi újtója különbséget tesz a család iránti hűség, valamint a szexuális hűség között, azaz az időszakos szexuális kilengést elnézik egymásnak a család együttmaradása érdekében. Helyrehozhatatlan esetekben elfogadottnak tartják a válást és az újraházasodást, ha az egyedül maradt fél megfelelő kibontakozást remélhet. (J. Gondonneau, Freiheit in der Ehe, Zürich, 1972.) Kísérleteznek kommunákkal, azaz olyan lakás- és életközösségekkel, ahol a gyermekeket együtt nevelik. Ezeknek az — elvileg még tisztázatlan — próbálkozásoknak háttérében egy új típusú nycsalád vágya él. Amint ma a lakásszerzésnek is egyik elfogadott formája, hogy hasonló jellegű családok szövetezzenek egy lakástömb építésére, úgy még inkább indokolt lenne, hogyha a családok egymás kölcsönös segítésére (gyermekgondozás, iskolai segítség, házimunka), személyes problémák megvitatására és megoldására is szövetezzenek, miközben kiscsaládi jellegüket megőrzik (J. Lange, i. m. 73.). H. Kentler szerint (Die Wohngruppe, R. Ruthe, Ist die Ehe überholt? — München, 1970.) sokan úgy gondolják, hogy ha az ember nem a rokonokkal van összekényszerítve, hanem személyes vonzalmak szerint választhat társakat, azaz alternatív csoportokat alakíthat ki, akkor nagyobb támogatásra számíthat. Ehhez a formához azonban még biztosítani kellene — 1. az egyéni igények és a kollektív életforma kiegyensúlyozását, — 2. az anyagi egzisztencia és az arányos munka-

megosztás biztosítását, — 3. valamint a családok közötti szexuális igények elhatárolását. Az ilyen és hasonló próbálkozások tehát ma még nem eléggé érett tervek a kiscsalád szociális és szellemi környezetének jobb kialakítására.

Ebből a rövid áttekintésből főleg az tűnik ki, hogy ma a házasságot és családot világszinten a személy szabad kibontakozási helyének tekintik. Ezt az esélyt, ami egyben veszélyt is jelent, csak a család intézményének emberibbé tételével lehet egyensúlyba hozni. A pszichista *tuturológusok* szerint — amint R. J. Siebert azt leírja — (i. m. 22.) a házasságok ma még egyre fokozódó állhatatlanságából azt jósolják, hogy kétezer körül a fejlett társadalmakban az emberek még gyakrabban fogják partnereiket cserélgetni, mint most. A család helyzetének rosszabbodása, a fokozódó érzelmi konfliktusok végül is kikényszerítik a társadalmakból azt a radikális változtatást, amivel a családok további felbomlását, a gyermekek szétszóródását megakadályozzák.

Az *optimista Max Horkheimer* szerint háromféle jövőnek nézünk elébe, de már közöttünk él egy igazságosabb közösség utópiája, melyet új családi és gyermeki szolidaritás jellemez. Közlelebről nézve: — ha leküzdhetjük a „Jövő I”-et, a teljesen intézményesített technobürokrata társadalmat —, és ha kikerüljük a fenyegető „Jövő II.”-t, a termonukleáris megsemmisülést —, akkor az emberi reménység nagy erővel valósíthatja meg a „Jövő III.”-at, az ellentétéiben kiegyenlített társadalmat, melyben a házasság és a család megtisztult formában virágzik (Autorität und Familie, Kritische Theorie, I. Frankfurt/M 1968. 355.). A marxista Horkheimernek a jövő megújulásába vetett hite akkora volt, hogy 1973-ban nyíltan védelmébe vette VI. Pál „*Humanae Vitae*” körlevelét, mert abban látta azt az első és határozott irányelvet, amivel kortársaink előkészíthetik a jövő rendezett családját.

A KÜLÖNFÉLE TUDÓSOK véleményét összegezve, megvan annak a lehetősége is, hogy a mai családforma megváltozik, azt azonban egyikük sem tettelezi fel, hogy a „családi dimenzió” eltűnne. És éppen ez a feltételezés egyben azt a reményt is jelenti, hogy a jövő családja a jelenlegi alapjaiból kiindulva fog megújulni. A jövőben a különböző kultúrák szerint a házasságnak és a családnak többféle, irodalmilag és jogilag is elfogadott formái élhetnek egymás mellett, de — a monogám házasságot, amely legteljesebben biztosítja az emberi élet kibontakozását, különféle társadalmi megoldásokkal és családközi kooperációkkal fogják támogatni.

Az egyház segítése

A *társadalomtudományok* és a *lélektan* fontos diagnózist és elvi megoldásokat tárnak elénk a család életéről. Megállapítják a személyes igényeket, de sokak számára nem tudják eléggé indokolni az önmagáról megfelelő szerető önátadás létjogosultságát. Az egyház itt fontos részt vállal a családok nevelésében. Az egyes egyházközségekben megvalósíthatnak a *családközi segítésk*nek különböző formái is.

A haladás igényével élő egyház a zsinaton már szándékosan elkerülte a korábbi polgári hangzású „házassági szerződés” kifejezést, és a házasságot úgy írta le, „mint élet- és szeretetközösséget, melyet a Teremtő alapított, és törvényeivel ma is oltalmaz. Ez a szeretetközösség a házassági szövetséggel, vagyis a visszavonhatatlan beleegyezéssel jön létre. Korunk embere nagyra becsüli a férfi és a nő közötti igazi szerelmet, ami testi-lelki kapcsolatával megadja az emberi méltóságot, és a házastársi barátság sajátos jelét. Ez a szerelem a házasságban különös módon valósul meg (vö. GS 49.). P. F. Palmer véleménye, hogy a zsinati atyáknak ez volt az egyik legmerészebb, de egyben leglogikusabb kijelentésük (Was not tut: eine Theologie der Ehe? — Intern. Kath. Zschrft. 1974/5.411.). Johannes Gründel pedig a Gaudium et Spes zsinati konstitúciót „a házassági szerelemről szóló Énekek énekének” nevezi (Das neue Bild der Ehe in der katholischen Theologie, München, 1969. 61.). A zsinat tehát megnyitotta az utat a házasság és a család teológiájának és lelkiségének megújításához. Az egyház a zsinaton megerősítette azt a tanítását, hogy a házasság az egyház beteljesedése, mivel „a társak a házassági szentség erejében kölcsönösen elősegítik egymás megszentelődését, és ezért, mint valami „kis egyháznak” a módján... a hit hirdetőivé és tanúságtevőivé kell lenniök” (LG 11.). A házastársaknak ez az egyház-tudata élő módon fogja össze az egyházat és a házasságot. A hűség és a tartós szerelem teszi a házasságot az egyház képmásává. „Így lesz nyilvánvalóvá minden ember előtt, hogy a Megváltó a világban van és, hogy mit jelent az egyház igazi természeté” (GS 48.).

A SZENTÍRÁSI ŐSKÉPE a házasságnak: Istennek népével kötött szövetsége, ahol szeretetben és hűségben Isten mindig felülmúlta népét, azt, amelyik gyarlóságában annyiszor megszegte

a szövetséget. Az újszövetségi házasság Krisztus és az egyház szeretetszövetségének a képmása és egyben részesedése is benne. A keresztény házasság azért szentség, mert „most is állandóan találkozik az emberiség Megváltója, az egyház Völegénye a keresztény hitvesekkel” (GS 48.). A szentségi házasságban a hitvestársaknak keresztény feladata, hogy Istennek népével kötött szövetségét szerelmükkel láthatóvá és megtapasztalhatóvá tegyék az emberek előtt, és ezt a szeretetet kiáraszsják a világba. Minden egyházközségnek szüksége van ezért — az egyéb szolgálatok mellett — a házassági szerelem élő és gyümölcsöző tanúságtevőire.

A VÉGIG KITARTÓ HŰSEG rendkívüli követelménynek tűnik korunk szemében, mert az átlagember úgy gondolja, hogy inkább a kötöttség nélküli együttélés a nagyobb szabadság kifejezője. Tapasztalatból azonban azt is tudja, hogy a bizonytalanságban a hűségnek nagyobb értéke van, mint bármikor (a háborúban, a haláltáborokban milyen erőt adott a másik hűsége!). — Aki hűséget ígér, kockázatot vállal az előre nem látható jövőre. A hűség „vakmerő” cselekedet, mert a másik bizalmára épít. De nem éppen a bizalom elvárása teheti-e a gyöngét is erőssé? — A hűség belső kapcsolatban van a szerelemmel, az igazi ajándékozó szeretettel. Az ilyen szerelem sokszor lemondást és áldozatot is követel. Éppen ezen a ponton egészítik ki a természetes élet igényeit a keresztény hit és szeretet. Jézus példája tanítja, hogy az áldozat nagysága a szeretet mértéke.

„Elvileg lehetségesek az ember életében visszavonhatatlan döntések, ám ezek mindkét fél részéről nagyfokú érettséget tételeznek fel. És éppen ezt az egyre elmélyülő érettséget kívánja meg a keresztény házassági folyamat. A keresztény házasságra való kibontakozást már jóval a házasság előtt kell megindítani, hogy a házasságkötés idején mindez tudatosá legyen” — írja Johannes Gründel, majd figyelmeztet arra, hogy „ahol az emberi és erkölcsi alap még hiányzik a szeretetre és a hűségre, ott jogosan merül fel a kérdés: vajon a formálisan megkötött házasság érvényes házasság-e? ... A személyek közötti igen-t nem szabad a házasságkötés egyszerű eseményeként értelmezni. Igaz, a házasságkötés adja meg az ünneplés megerősítést, de a házasság kibontakozása egy élet műve.” (Zukunft der christlichen Ehe, München, 1979. 74kk.)

A sokat emlegetett „házasságmagnak”, a férj és a feleség kötelékének felbonthatatlansága elsősorban tehát nem szankció jellegű, hanem Isten pozitív és beteljesítő ígérete. Ha ugyanis a házastársak egész családjukkal a legnagyobb feszültségek és veszélyek közepette is Istenre hagyatkoznak, ha egymás előtt is bevallják emberi gyöngeségüket, akkor megtapasztalják, hogy „Isten ereje a gyöngeségben válik igazán erőssé” (2Kor 12,9).

A KERESZTÉNY HÁZASSÁG HELKISÉGÉT a fenti megalapozásból eredően állandóan *nevelni kell*. A továbbfejlesztés a házastársaknak, a lelkipásztoroknak és a keresztény családoknak egymás iránti kötelezettsége. A házassági lelkiiség alapelveit az alábbiakban foglalhatjuk össze, (vö. J. Gründel i. m. 110kk.). Ezek egyben válaszok a leírt feszültségek enyhítésére:

— A keresztény lelkiiség alapja az Istenből fakadó Lélek, — mint Szent Pál írja: „Mi nem a világ lelkét kaptuk, hanem az Istenből eredő Lelket, hogy megismerjük, amit az Isten kegyelmében ajándékozott nekünk” (1Kor 2,12).

— Ha a családtag nem követelőleg lép fel, nem állandóan a saját jogait hangoztatja, hanem minden *vonzódást és szerelmet kegyelmi ajándéknak tekint*, akkor nyitott és hálás lelkületet áraszt maga körül. Az ilyenekre érvényes: „Ahol ugyanis ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18,20).

— A házasság és a család lelkiisége megkívánja, hogy a benne élők elmélyült *együttes közösségben* kapcsolódjanak Krisztushoz, mint az egyház fejéhez. Az Ő erejében képesek kiállni a próbákat. Jézus adja a remény szerelmük egyre nagyobb elmélyüléséhez, ami hitük megerősödéséhez és végső üdvösségükhöz vezet.

— Emberi gyöngeségükben is mérhetetlen szerelemben élhetnek, mert tudják, hogy Isten bennük lakik és *öböne találkoznak* egymással. Minden személyes idegenség és másság ellenére is teljesen megérthetik egymást Istenben, mert „Isten az, aki ismeri társamat, és ismer engem is”. Ő a kölcsönös megértésnek kegyelmi záloga. — Az igazán elmélyült lelkületű családoknak nem kell félnie a jövő veszélyeitől sem, mert, akiben szövetségre léptek, az a történelem Ura. Ura multunknak és jövőnknek!

— Az ilyen lelkületben a *vétkekért*, a kudarcokért *sem szabad egymást okolniok*, hiszen Isten a *megbocsátás szövetségét* adja népének és akik ennek részesei, azoknak szüntelenül meg kell bocsátaniok egymásnak. Így kapcsolatuknak sem kell feltétlenül elkopnia, unalmassá válnia, mert megvan a lehetőségük, hogy kibontakozó házasságuk mindig befogadó és ajándékozó lehessen.

— A házasság lelkiségét csak azok tudják igazán élni, akik bensőségesen ismerik *szentégi jellegét*. Megélt szerelmükben tudatosítják egymásban, hogy hűségükben az *egyház iránti szeretet és hűség* is jelen van. Ha csak az egyik fél él ebben a hitben, — megszenteli a másikat is (vö. 1Kor 7,14). Az ilyen hit megfelelő alapot ad a *konfliktusok feloldására*, vagy éppen a feszültségek türelmes, áldozatos *elviselésére*. A hit biztosítja az *állandó újrakezdés* lehetőségét, mert ebben a hitben a házastársak könnyebben mondják ki egymásnak az igazi megbocsátás szavát.

— A keresztény család szentsége és másokat is megszentelő ereje a közös imádságból és az *eukarisztia közös ünnepeléséből* táplálkozik. Szükségesek az öszinte beszélgetések a hitről, a lelki kérdésekről, mert így sikerül igen sok rejtett feszültséget feltárni. Ahol a gyermekek felismerik, hogy a szülőikben a hit és a hívő élet összhangban van, ott az imádságos lelkület belegyökerezik jellemükbe.

— A keresztény család tagjai nemcsak befelé, hanem *hitük erejében más családok felé* is nyitottak. Így adnak példát és indításokat baráti társaságoknak, környezetüknek. *Segítő-késző szolgálattal* tanúságot tesznek Krisztus élő egyházáról — arról, hogy *Isten hűsége és szeretete kíséri népét*. Az Isten szeretetszövetségét tükröző családok másokat is a *boldogabb jövő és a végső beteljesedés felé* vezetnek.

Széll Margit

ILLYÉS GYULA ÍRÓ: — Abból indulnék ki, hogy korunk problémája az elmagányosodás. Mióta Nietzsche „megölte az istent, mióta az emberi közösségeket nem tartja össze valami-féle vallásos hiedelem, szét is hullott a közösség. A mechanikai civilizáció — bár lecsökkentette a távolságokat, s ennyiben közelebb hozhatta volna az embereket, — valójában inkább szétszórta. Az emberek otthonaikba zárkóznak, és még a városokban, a városok között is elkülönített, zárt acél-cellákban, magányosan közlekednek. A vonat még összehozta az utasokat, a lóháton nyargaló előtt kitarult a világ. Az autós csak az országutat látja. Az elmagányosodás fenyegetése egyre riasztóbb. A legnagyobb erő, ami ezt a fenyegetést kivédheti, — a családé...

Meg kell értetni a fiatalokkal és a felnőttekkel is, hogy két ember kapcsolata mekkora felelősség. Hiszen a leghétköznapi megbeszélés, ígéret is az: ha én megígérem valakinek, hogy holnap délután elmegyek hozzá, és nem tartom be, akkor fogollyá tettem az illetőt — néhány órára. A szerelmi kapcsolat minden esetben ígéret. Legalábbis, — az összetartozás ígérete. Hogy az ember számíthat a másikra. A nő a férfira, de ugyanolyan mértékben fordítva is...

Keresnünk kell az érintkezést a bennünket körülölelő acélcellák között. Erre a legmegfelelőbb eszköz a családi és a baráti érintkezés... A magányos ember kifelé irányuló csapjait a család kapcsolja össze. Az az ember, akinek családja, igazi társa van, már nem lehet teljesen magányos... A mai fiatalok — ezt feleségem egy franciaországi felmérésével is alátámasztotta, — számtalan követelményt hangoztatva, végül is elsősorban mégis támaszt, társat keresnek, amikor párt választanak. Most, hogy az érdekházasságok száma (reméljük) elenyészőben van, előtérbe fog kerülni a lelki egyetértés érdeke.

KARINTHY FERENC ÍRÓ: — Hiszek a családban. Nem csak a társadalmi formációban, hanem a mai családforma biológiai meghatározottságában is... Az embernél nagyjában és egészében a monogámia alakult ki. Vannak, akik ezt kizárólagosnak és tökéletesnek tartják, mások eleve és kereken tagadják. De hát egyelőre (és valószínűleg nagyon sokáig) ez az emberiség társadalmi szervezetének fővonala. A monogámia szabálya, ám ennek érvényesítése, működés soha nem volt — és szerintem — soha nem is lesz tökéletes... Az alapálláson belül a formák örökké változnak.

Földes Anna: Családi kör '78 könyvéből, részletek.

Tudjuk, hogy a Szentlélek „ott fúj, ahol akar”. Így van ez Isten népében is, sőt épp ott, a hívők közösségében. Régen ezt úgy emlegették, hogy a „hallgató egyházban”. Helyesen azonban így kell mondanunk: a hallgató egyház — mi mindannyian vagyunk. Az egyházban nincs „kétosztályos társadalom”, — a pápától kezdve az egész egyháznak a Lélek kell hallgatnia, — és egyszersmind az egész egyháznak a Lélek szerint kell cselekednie.

A hallgató, halló egyháznak egyben cselekvő egyháznak is kell lennie. A jelenlegi pápánk nagyon agilis, dinamikus pápa. Mellette az ugyancsak nagyon agilis, dinamikus, az egyházzal együtt gondolkodó és érző népek kell állnia.

Az egyház tovább halad a maga útján. Hogy hová vezet ez az út, ezt nem csak egyedül a pápa határozza meg; ezt nekünk mindannyiunknak kell kijelölnünk, úgy, hogy valóban figyelünk az idők jeleire, melyek mindig az Istennek jelei, és követjük is azokat.

König bíboros
(Die FURCHE 1980. Nr. 10.)

KÖRKÉP

SENTE BENEDEK UZENETE — ÉLETPROGRAM EURÓPÁNAK

1500 éve született Szent Benedek

480—1980

Egy korszak vége felé járt és egy új volt kibontakozóban, amikor az ifjú Benedek elhagyta a bűnös várost, Rómát, hogy egyedül Krisztusnak éljen, hogy az emberekben, testvéreiben Krisztust lássa meg és szolgálja. Ha csak néhány életrajzi adat maradt volna fenn róla, aligha emlékeznék ma, 1500 évvel születése után is rá. De őreá gondol ebben az esztendőben a világegyház, őreá emlékeznek a világ bencésai — elsősorban azért, mert az utókorra hagyott valamit, amely generációk sorát volt képes nevelni és amelynek nevelő, Krisztus felé vezető hatását ma is érzi és értékeli a kereszténység: szabálykönyvét, Reguláját. Rég letűnt korban, a népvándorlás viharaiiban adott ebben útmutatást. Talán mindenek előtt azzal, hogy „stabilitást”, az egyhelyben való kitartást ajánlotta mindenkinek és követelte meg azoktól, akik szorosabban fűzik életüket Krisztushoz, akik a Regula vezetése alatt akarnak „az igazi Királynak, Krisztusnak katonái lenni.” „Állj”-t kiáltott egy nyugtalan, vándorlásokra, kalandokra, sőt pusztításra beállított korban. Nem tiltó szóval, hanem komoly buzdítással: imádkozz, dolgozz, írd és olvasd, földet művelj, gondozd házatod és házad táját.

Benedek üzenete éltető erő maradt a középkorban és mindmáig is azok számára, akik tudtak és akartak őreá hallgatni; akik megszivelték a tanítást, hogy nincs különbség római és gót, nemes vagy rabszolgá között, mert emberi méltóságot mindenki Istentől kapta ajándékba; akik meghallották figyelmeztetését és aszerint cselekedtek: tedd le a kardot, keresd és őrizd a békét szívedben és ápdold kifeld is. Modernebb nyelven így mondhatnánk: ne veszekedésekkel, ne háborúkkal vagy hatalmaskodással akarj érvényesülni, mert az élet nyugalmát csak szelíd beszéddel, jóssággal lehet biztosítani. Ezt a „benedeki békét” ajánlja ő ma is mindenkinek. Nem ok nélkül olvasható számos bencés monostor bejárata fölött ma is a „béke” szó. Benedek monostora saját korában, a nagy nyugtalanság és borzalmas háborúk közepette is a „béke helye” volt. És Benedek ma is a békének programját tárja elénk. Ez a program egyszerű és így hangzik: béke csak ott lehetséges, ahol megbékélt emberek vannak. Béke csak ott lesz, ahol önmagunkat, hatalomvágyunkat, önzésünket legyőzzük; ahol minden embert komolyan veszünk és ahol őszintén keressük az Istent.

Azok a korok, amelyek nem, vagy csak alig hallgatták meg Benedek szavát, amelyekben kardot és egyéb fegyvert kovácsoltak a vasból, — eltávolodtak ettől a benedeki szellemtől. Sajnos, a történelem sokszor „ferdén” futott és napjainkban is megvan a veszély, hogy rossz vágányokra tér. Mindez azonban nem menthet fel attól, sőt a szó nemes értelmében fokozott kihívást jelent, hogy „imádkozva és dolgozva” a benedeki „áldott” békét (benedictus = áldott) hirdessük, tegyük szívünkben sajátunkká és kortársaink megélt közkincsévé.

VI. Pál pápa, amikor 1964. október 17-én a 2. világháborúban teljesen lerombolt, majd újjáépített Montecassinónak, az első „bencés monostornak” falait megáldotta, így kiáltott fel: „Szent Benedek, térj vissza hozzánk és segíts minket”, — s ugyanakkor „Európa védőszentjévé” nyilvánította őt.

A „benedeki szellem”, — mondotta 1980. január 1-én II. János Pál pápa —, „az értékek megőrzésének és kifejlesztésének a szelleme. Az a szellem, amely az üdvösség isteni tervének tudatából születik és az imádság és munka nap mint nap megvalósított egységének hatására gyarapodik.” — „Szent Benedek szellemével a jövendő Európát is átkarolja. A szellemi kultúra művei ugyanis nemcsak a benedeki kolostorok könyvtárának és szkriptóriumának csendjében születtek és őrződnek meg, hanem az apátságok körül kialakult termelő munkának, főleg a mezőgazdasági munkának központjaiban is megvalósultak.”

Benedek ma is — minden keresztény számára — hiteles magyarázója az evangéliumnak, mert nemcsak tanította, hanem az imádság és munka erejében, a krisztusi béke szellemében élte is azt.

* * *

Szent Benedek 529-ben Montecassinón alapította meg az első monostorát. Pápaságának mindjárt elején II. JÁNOS PÁL pápa is felkereste az ősi apátságot, ahol homíliájában többek között ezeket mondotta: Azért vagyok itt, hogy imádkozzam, veletek elmélkedjem. S azért is, hogy Montecassino és Szent Benedek fényével életprogramot tárjak elétek.

1. Halljuk először Montecassino szavát. Mit üzen számunkra a hitnek és emberségnek e magasztos emlékműve? Háromszor rombolták le, háromszor kelt új életre romjaiból, s központja maradt annak az istentapasztalásnak, amely felbecsülhetetlen értékű Itália, Európa s az egész világ számára. Alázatosak és hatalmasok jöttek fel ide: szentek és bűnösök, misztikusok és kétségekkel küzdők. Jártak erre költők, írók, filozófusok és képzőművészek: emberek, akik az igazságot szomjazták vagy akiket megoldatlan kérdések gyötörték — és békeiséget, biztonságot találtak. Védtelenek, menekültek, a zűrzavaros idők áldozatainak megtört, megfélemlített seregei — és menedékre, vigaszra leltek itten.

Mivel magyarázható, hogy ennyi ismeretlen és nagyhírű ember sereglett Montecassinóra? A választ Dante adja meg, aki Szent Benedekről ezeket írja: „A hegyet, melynek Casino van alján, / hajdan tévedt nép lakta, látogatta: / szívét pogány hit kápráztatta csalfán. / S én voltam, kitől lelegebb fogadta / annak nevét, aki a földre hozta / az Igazságot, mely lel-künk' ragadja. / És életemet oly kegy csillagozta, / hogy a falvakat mind megtéríttem, / mik elmerülve voltak a gonoszba”. (Isteni színjáték, Paradicsom, XXII. 37—45. — Babits Mihály ford.)

Mindig jártak erre s jönnek ma is ide emberek, hogy „megtalálják az igazságot, amely a magasba emel”, hogy más levegőt szívjanak, a transzcendencia átalakító levegőjét.

Jöjjetek hát Montecassinóra, ti népek! Jöjjetek, töprengjete el a múlt történetén, hogy felfogjátok földi zárandoklástok igazi értelmét! Jöjjetek, hogy békét és nyugalmat találjatok, barátságot Istennel és az emberekkel; hogy reményt és jóságot vigyetek a modern világ zajos nagyvárosaiba, megannyi elgyötört, kiábrándult ember szívébe! — Fiatalok, mindenekelőtt ti jöjjetek, ti, akik ártatlanságra, szemlélődésre, belső szépségre és tiszta öröme szomjaztok! Itt keressétek a lét és a történelem végső, döntő értelmét! Jöjjetek, ismerjétek és izleljétek meg a keresztény, a bencés lelkiséget!

Ti pedig, Szent Benedek szerzetesei, őriztétek meg élőnek lelkiségteket, misztikus szemlélődéseket — a munkával együtt, amelynek értelme Isten és a testvérek szolgálata. Legmélyebb örömeitök Isten dicsérete legyen. Adjatok példát a világnak munkátokkal, amelyet hallgatagon, alázatos engedelmességgel végeztek.

2. Mindenek fölött azonban *Szent Benedekre* tekintsünk, az ő szavára hallgassunk. Benedek nagy ember volt, a történelem óriásaként áll előttünk, ám nemcsak életszentsége miatt: éles szelleme is azá teszi; egész életműve, amely új barázdákba tudta terelni a történelem eseményeit.

Érdekes, eseménydús életéből említsük itt csupán a legfontosabb adatokat. 480-ban született Nursiában, Umbria hegyei között. Egy ideig retorikát tanult Rómában. Környezetének romlottsága megrendítette és taszította. Remeteségbe húzódott tehát, Subiácóba, ahol az Anio folyó kis tóvá szélesedik, s ahol később 13 kolostor épült. Amikor a völgyet elhagyni kényszerült, idejött, erre a magas hegyre, amely Cassino városkája fölött emelkedik. Itt alapította híres monostorát s az akkoriban még pogány lakosság missziójának szentelte magát. Közben nővére, Skolasztika, női kolostort alapított.

Benedek korában, az V. század vége felé az értékek és intézmények megrendítő válsága uralta a világot. E válság oka a Római Birodalom bukásában és a népvándorlásban rejlett. A sötét történelmi éjszakában Benedek ragyogó csillag volt. Ő, aki mély emberi érzékenységgel volt áldott, társadalmi reformtervében mindenekelőtt az embert tekintette. Elgondolásában hármass vezérfonalat tartott szeme előtt:

— az egyes embernek, mint személynek méltóságát,

— a munkának, mint Istenért és az emberért végzett szolgálatnak értékét,

— és a szemlélődő ima szükségességét, mert megértette, hogy Isten az Abszolútum s mi ebben az abszolút valóságban élünk. Ezért fontos, hogy mindennek lelke az imádság legyen, „hogy mindenben Isten dicsőíttessék” (Szent Benedek Regulája).

Összefoglalva azt mondhatjuk: Szent Benedek üzenete felhívás az elmélyülésre. Az embernek először befelé kell fordulnia, alaposan meg kell ismernie önmagát. Fel kell fedeznie magában az Isten utáni vágyat, az Abszolútum nyomait. A benedeki közösség istenközpontú. Liturgikus jellege mintha újra emlékeztetünkbe kívánná idézni Szent Agoston ismert mondatát: „Ne kifelé haladj, térr vissza önmagadba. Az igazság a belső emberben lakik” (De vera religione 39,72). Nagy Szent Gergely pedig — Szent Benedek életéről tudósítva — ezt írja a híres Dialógusok könyvében: „Önmagánál lakott, őrző zemsugaránál annak, ki felül-ről rántekint.” (II. 3.).

Hallgassuk ma is Szent Benedek szavát: belső magányunkból, a szemlélődő hallgatásból,

a lármás külvilág felett aratott győzelemből, ebből az „önmagunknál lakásból” fakad a párbeszéd saját magunkkal és Istennel. Ez a párbeszéd vezethet el az aszkézis és a misztika magaslataira.

3. És halljuk a mai idők hangját: félelemmel és szorongással terhes korunk szava arról tanúskodik, hogy az emberiség mind jobban küzd az egységért. Érezzük, hogy mennyire töreksenek a népek s az egyes emberek, hogy jobban, kölcsönösen megismerjék egymást. Napjainkban főként Európa fordít gondot arra, hogy felépítse egységét. Építeni kívánja nemcsak gazdasági, hanem társadalmi, politikai egységét is, — az egyes népek tiszteletbentartásával. Hogyha hallgatunk Szent Benedekre, akkor megérezzük: az idő mind mélyebb, kölcsönös megértésre sürget; megértésre, amely felülkerekedik a társadalmi különbségeken, az önző közömbösségen, a hatalmi visszaéléseken — és legyőzi azokat.

S vajon nem ez-e a keresztény hit üzenete? Azé a keresztény hité, amely Európa ősi lelke, s amely arra szólít bennünket, hogy barátsággal, türelemmel, irgalmasan, békesszerszörök módjára, tiszta szívvel, lélekben szegényen, igazságra éhesen és szomjasan éljünk (Mt 5,1—12).

Szent Benedek hangja így ma az idők szavával egyesül. Európának és minden embernek életprogramja az a beszéd kell, hogy legyen, amelyet Jézus a hegyen mondott. És hozzánk is szól Szent Pál: „Mint Isten szent és kedves választottai, öltetek magatokra szívbeli irgalmat, jóságot, alázatosságot, szelídséget és türelmet. Viseljétek el egymást és bocsássatok meg egymásnak, ha valakinek panasza van a másik ellen... Mindezen fölül pedig szeresétek egymást, mert ez a tökéletesség köteléke. S Krisztus békéje uralkodjék szívetekben” (Kol 3,12—15).

Ezért a krisztusi békéért szeretnénk imádkozni itt. S ha a jelenkor útkeresését tekintjük, amely Európa népeinek nagyobb egységére irányul, azt reméljük, hogy e keresés magával hozza a gyökerek — a lelki, keresztény gyökerek — tudatosulását.

Azért imádkozunk tehát, hogy az eggyé forrott Európa utáni törekvés a bencés, keresztény, katolikus, azaz egyetemes hagyomány alapjaira támaszkodjék.

SZENT BENEDEK REGULÁJÁBÓL

Isten mindenkit meghív az üdvösségre

Keljünk föl tehát végre valahára a Szentírás serkentő szavára: „Itt az óra, hogy felébredjünk az álomból”. Nyissuk meg szemünket az isteni fénynek, és megdöbbsen füllel halljuk, mire int bennünket a mindennap felénk kiáltó isteni szózat: „Ma, ha az ő szavát halljátok, meg ne keményítsétek szíveteket!” És ismét: „Akinek füle van a hallásra, hallja meg, mit mond a Lélek az egyháznak!” És mit mond? „Jöjjetek fiaim, hallgassatok rám! Az Úr félelmére tanítalak titeket. Siessetek, míg tiétek az élet világossága, hogy a halál sötétsége meg ne lepjen benneteket!”

Ezeket kiáltja oda az Úr a népsokaságnak, amikor keresi munkását, majd ezt mondja: „Ki az az ember, aki életet óhajt és jó napokat kíván látni?” Ha ennek hallatára azt feleled: „én”, akkor Isten ezt mondja neked: Ha igazi és örök életet akarsz, „tiltsd el nyelvedet a gonosztól és tedd a jót! Keresd a békét és járj utána!” Ha ezt megteszitek, szemem rajtatok lesz, és fülem meghallja könyörgéseteket. És még mielőtt segítségül hívnátok, azt mondom nektek: „Íme, itt vagyok”. Mi lehetne édesebb számunkra, szeretett testvéreim, az Úrnak e minket hívó szavánál? Íme, jóságában megmutatja nekünk az Úr az élet útját. (Prologus 8—20.)

A keresztény közösségi élet alapszabályai

Egymást a tiszteletadásban előzzék meg.

Egymásnak mind testi, mind lelki fogatkozásait a legtürelmesebben viseljék el.

Senki se kövesse azt, amit maga számára hasznosnak ítél, hanem ami másnak az.

Egymást tisztán, testvéri szeretettel szeressék.

A fiatalabbakat szeresd.

Az idősebbeket tiszteld.

A civódást ne szeresd.

Kerüld a felfuvalkodást.

Ne légy irigy.

Mindenki legyen tekintettel a másik szükségleteire. Aki kevesebbre szorul, adjon hálát Istennek és ne szomorkodjék, akinek pedig többre van szüksége, alázza meg magát gyöngeségéért és ne bizakodjék el, hogy könnyorületességből többet kap. Így mindenki békességben lesz.

Különösen a zúgolódás bűnének nem szabad megnyilatkoznia.

A betegekről kell mindenekelőtt és mindenek fölött gondoskodni. De másfelől a betegek is gondolják meg, hogy Isten dicsőségére szolgálnak nekik; és főlősleges kívánságaikkal ne szomorítsák meg a nekik szolgáló testvéreket. De még így is türelemmel kell elviselni őket.

Már az emberi természet is könnyorületre hajlik az öregekkel és a gyermekekkel szemben. Mindig vegyék tekintetbe bennük a gyöngeséget. Legyenek jóságos figyelemmel irántuk.

A gyermekek pedig nagykorukig (15 éves korukig) mindenki részéről gondos fegyelem és felügyelet alatt legyenek, de ez is okos mérséklettel történjék. Aki tehát a felserdültek ellen mer valamit tenni, vagy, aki a gyermekekkel szemben mértéktelen haragra lobbán, azt büntessék meg, mivel írva van: „Amit nem akarsz magadnak, te se tedd másnak.”

A fiatalabbak tehát az öregebbeket tiszteljék, az öregebbek a fiatalabbakat szeressék.

Keresztény életbölcesség

Tisztelj minden embert.

Amit nem akarsz magadnak, te se tedd másnak.

Ne légy haragtartó.

Családságot ne ápolj szívedben.

Szíved és szád mindig igazat mondjon.

A rosszat rosszal ne viszonzod.

Életed tetteire minden órában ügyelj.

Órizd meg ajkadat a rossz és gonosz beszédétől.

Ne szeresd a sok beszédet.

Ne mondj hiábavaló vagy nevetést keltő szavakat.

Senkit se gyűölj.

Ne legyen benned féltékenység.

Haragosoddal még napszállta előtt békülj ki.

Alázatosan, keveset és okosat szólj.

Ne kívánd, hogy szentnek mondjanak, hanem légy azzá.

Mindenben tarts mértéket.

A szeretet gyakorlását el ne hagyod.

HOGY OTTHON LEGYUNK A VILÁGBAN

„Mi végre vagyunk a világon? Hogy valahol otthon legyünk benne” (Tamási Áron) — válaszolja Ábel a katekizmus kérdésére, kimondva az ember, minden kor embere csillapíthatatlan vágyát azok iránt, akiket megért, s akik megértik őt. Ez a kereső, s teremtő szándék valamiképp — öltön bár különböző megvalósulási formát — minden hazai ifjúsági csoportra jellemző. Az aluljárók csövesei az aluljárókban teremtenek maguknak otthont, mivel ott és úgy találják meg azokat, akikkel egy nyelvet beszélnek. Az ifjúság egy másik része a diszkókban leli meg otthonát, s egyazon célú közösségét. Sokan családjukban találnak otthonra; míg mások a családi otthontalanságból menekülve új családot hoznak létre, ebben vágyván megvalósítani a talán soha át nem éltet.

S van egy kisebbség, mely az egyházak különböző ifjúsági mikroközösségeiben akar otthon lenni: akiknek életvitelében, gondolkodásában meghatározó a Jézus-esemény, s egy konkrét gyülekezethez való tartozás. Hogyan segít nekik az egyház otthonra lenni e világban, — minden kiábrándító tény, s riasztó élmény ellenére — bátorítva őket jézusi lelkületű családdal létrehozására.

VÁLTOZÁSOK. — Ma már mindenki számára közhelyek azok a nézet-, s magatartásbeli változások, melyek a családdal kapcsolatban nálunk az utóbbi harminc évben végbementek. (E témában a legújabb, átfogó jellegű mű Cseh-Szombathy László könyve. A szerző a legfontosabb kérdéseket a külföldi és a magyar családszociológiai irodalom kritikai elemzése alapján mutatja be. Családszociológiai problémák és módszerek, Gondolat 1979). Az ideváb-

gó szociológiai, pszichológiai irodalom kimerítően foglalkozik a válságjelenségekkel. Mégis úgy tűnik, hogy a hazai egyházi irodalom, s a háttérben lévő teológiai felfogás nem ismeri fel jelentőségének megfelelően ezeket a mai élet által szüntelenül felvetett kihívásokat. Pedig alapvető szemléletbeli változásra van szükség az ifjúság dolgait illetően is ahhoz, hogy Krisztus evangéliuma valóban elérje őket. Azt, hogy a szemléletváltoztatás éppen nem az evangélium megszegését, hanem hiteles megszólaltatását jelenti, az is bizonyítja, hogy felekezetre való tekintet nélkül azokat a hitközségeket, gyülekezeteket látogatja leg-erősebben az ifjúság, ahol teológiailag jól felkészült lelkészek szolgálnak.

Általában a fiatalok házasságáról, családról alkotott véleményében könnyebben felfedezhetők családjuk működésének objektív következményei, mint valamely hitelesen képviselt személyes állásfoglalás. Mégis van néhány változás, mely az egész generációt jellemzi. (Teljesség igénye nélkül a lépten-nyomon előfordulókat sorolom csak fel:)

— szexualitás kérdése

— házasságkép

— érzelmi „menedékvár” elképzelés

— tekintélyelv-egyenjóság.

— Az alapváltozás mindenképp a szexualitásról vallott nézetekben következett be. Világsan meg lehet különböztetni három csoportot. Az első, mely a szexualitás kizárólagos helyét a házasságban látja, s ez elvet komolyan véve önmegtartóztatóan él; a második csoportba azok tartoznak, akik a fenti elvet hirdetik ugyan, de következetes magatartásra képtelenek; s végül a harmadik csoportot a különböző liberális felfogásúak alkotják. Ez a legnépesebb csoport. Törvényszerűen, hiszen a mai ifjúság eegészére igaz, hogy sokkal előbb érkeznek el a nemi élet élésének helyzetébe, mint ez szüleik generációjánál történt. Közismert a másik tény is: az az időpont, amikor gazdaságilag önállóvá válva házasságot köthetnek és nemi életet a házasság keretében élhetnek, az ellenkező irányba tolódott.

Howy ebből az egyszerű ellentmondásból mennyi kérdés ered, s mennyi érzelmileg dúsan motivált vita, — azt sok-sok ifjúsági bibliáóra, baráti beszélgetés bizonyítja.

— A házasságképük sem a régi már. A népszokássá vált válás nem csökkentette a házasság titokzatos és ígéretes vonzerejét. De ma már nem igaz az, hogy a lányok mindenképpen férjhez akarnak menni. Sőt. Személyes tapasztalataim azt látszanak igazolni, a fiúkban erősebb az institucionalizált kapcsolat iránti készsége. Partnerüktől, leendő, meglevő házastársuktól mindenekelőtt azt várják, hogy legközelebbi bizalmasuk legyen, akivel legbensőbb érzéseiket, s legrajtettebb gondolataikat megoszthatják. De ezen intim interperszonális kapcsolat létrehozásának vágya mellett, az autonóm, független életvezetés igénye is jelen van. Tehát nem „nyitott házasság”-ról, hanem felelős partnerségről van szó. De, hogy valósul ez meg? A modern társadalom körülményei között élő ember belső kényszerétől, intimitás és szabadság utáni vágyától milyen út vezet az igazi, teherbíró kapcsolatig?

— Korunk, társadalmunk számtalan elidegenítő effektusa már a kamaszok jelentős részében kialakít egy irreális igényű házasságképet: az érzelmi „menedékvár” elképzelést. Sokan minden családon kívül elszenvedett sérelmüket, érzelmi deficitüket családjukban próbálják helyrehozni. Majd ezzel a magatartással, igénnyel lépnek házasságra is. Kérdés: amire a szülő képes volt, képes lesz-e majd a partner is? Való igaz, hogy a családnak van feszültség-vezető feladata, de irreális igényekkel lép fel sokszor az, aki családjától, partnerétől várja mindannak pótlását, amitől az élet egyéb területein elesik. Nemzedéki tünet ez is. Elgondolkodtat azonban, mily sok hívő fiatalnál is jelentkezik ez az intimitás iránti hamis várákózs.

— A nők többségének aktív keresővé válása által, s a család termelő funkciójának háttérbe szorulásával az aszimmetrikus családstruktúra, s a tekintélyvelten alapuló házastársi kapcsolatot idejétmúlttá vált. Mit jelent Pál apostol szava — „Az asszonyok úgy engedelmessé-
jenek férjükhöz . . .” (Ef 5,22 sk.) — azon lányok, asszonyok számára, akik ugyanúgy viselik a modern gazdasági élet pszichés és egyéb terheit, mint a férfiak?

De, a mi mai helyzetünkben nemcsak ezek a megváltozott társadalmi viszonyok teremtette kérdések adóttak. Gyakran éppen azok a fiatalok, akik házasságkötésük előtt a minden területen vallott egyenjóság élharcosai voltak, házasságkötésük után tradicionalistább módon élnek, mint szüleik. A romantikus házassági ideológia minden felismert és tudatosan elutasított egyenjogságot gátló, nem őszinte tendenciája ellenére is tovább él, mivel a házassaladók jelentős része valójában csak áhítja az igazi partnerságot, a gyakorlatban a szülői családban tanult sémákhoz nyúl vissza, ha határesetben döntenie kell. Arról van tehát szó, hogy a társadalomban valami új van kialakulóban, amelynek még nincs meg a kodifikált normarendszere, melynek ismeretében az egyén biztosan léphetne.

FELELATOK. — Ennek a vázlatos aktualitásokat előtérbe helyező megközelítésnek akkor van értelme, ha emellett olyan alapkérdéseket is végiggondolunk, mint például: mit jelent a gya-

korlatban a teológiai antropológia és a marxizmus emberképe közötti különbség; milyen következményekkel jár katechetikai, lelkipásztori munkában a tény; oly korban élünk, amikor az emberi lényegről vallott felfogás szinte nemzedékenként változik; s nem utolsó sorban: mit jelent az individualizmus keresztény kritikája egy elembertelenedő, technicizált, s mindent szolgáltatással tevő világban? — Feltételezve e kérdések komolyanvételét, a magam jó, rossz élményeire is hagyatkozva, a főbb feladatokat a következőkben foglalhatom össze.

NYITOTT KOZOSSÉG TEREMTÉS. A valóságot el kell fogadnunk: korunk általános devalvációja a családot sem kímélte meg, s ezen a folyamaton az egyház sem tud változtatni, a közösségek válsága alól ő sem kivétel. Ha segíteni akar, tevékenysége nem korlátozódhat pusztán erre az életmegnyilvánulási területre, az egész embert kell figyelembe vennie, minden relációjával együtt, biológiai, politikai kontextusában.

Ezért igazán fontos olyan szabad, nyitott közösségek létrehozása, melyek a bennük lévőknél felelős és reális világlátást alakítanak ki. Olyan közösségekre van tehát szükség, melyek nem az intézmény hatalmát demonstrálják, hanem az igazi, emberi élet megvalósítását segítik. Lehet, hogy még egy sereg hagyományos forma használható, mégsem takaríthatja meg magának egyetlen gyülekezeti lelkes sem — ha küldetését komolyan veszi — a mindig újat kereső feszültségét, melyből ragyogó ötletek szülehetnek, nagyszerű alkalmak az annyira vágyott, de oly ritkán átélhető evangéliumi életszemléletnek.

Tizenhat évesen kapcsolódtam be az egyik budapesti evangélikus gyülekezet ifjúsági csoportjába. Ennek a közösségnek gondolkodást, s életet formáló hatását számomra semmi sem bizonyítja jobban ennél a két ténynél: ott döntöttem a lelkesi pálya mellett, s ott ismerem meg feleségemet is. Ott éltem át, hogy az ifjúsági bibliaóra nem egy különleges „iskolai óra”; de nem is klubszőrű összejövetel, vagy társadalmi rendezvény, hanem egy olyan „fórum”, amely felekezetre, foglalkozásra, kegyességi jellegre, évek számára való tekintet nélkül nyitott minden odáérkező számára. Ugyanakkor nyitott volt minden új kérdés előtt is. Nem létezett tabu téma, vagy tabu vélemény, valami megfellebbezhetetlen, tévedhetetlen, s egyedül üdvözítő életbölcseesség sem. Talán ezért is tanulhatták meg az odajárók, mit jelent közösségben élni és gondolkodni; elfogadni, hogy a másik másképp vélekedik ugyanarról, s rádöbbenni, hogy a másik emberi értéke éppen azáltal nő, s válik számomra jelentőssé, mert más mint én. Szeretet, tolerancia, ökumenicitás a summája mindannak, ami minket mégis közösséggé tett, s az is, hogy talán mindnyájan komolyan hittünk a jézusi emberkép megvalósíthatóságában.

Ezek a bibliaórák a házasság-család kérdésében is épp azt a fórumot biztosították, amelyet sem a család, sem az iskola nem adhatott. Ezért az évek sok-sok beszélgetése, vitája meghozta azt, ami élet — vagy csak úgy hiteles, és értelmes, ha megélt — a valós keresztény világlátást. Hogy ez további személyes életükben miként gyümölcsozik — Isten titka. Ez a fórum, ezek a fiatalok életük egy adott időszakában, mint vándorok a hegyi forrásnál ösztetelalkoztak, majd mindenki továbbment a maga útján. Hét évre visszatértem úgy tűnik a legfontosabb mégis csak az, hogy „kulacsainkban” az „élet vizét” visszük-e tovább.

GYÜLEKEZETI IDENTITÁS KIALAKÍTÁSA. Évszázadokon keresztül támaszkodhatott az egyház a patriarchális családban szinte automatikusan kialakuló családi identitásra, mint a gyülekezethez tartozás előképére. Az élet azonban úgy hozta, hogy egyre nő azoknak a száma, akik nem lelnek családjukban közösségre, otthonra, így családi identitásuk sem fejlődik ki. Az őket elérni, s otthonteremtésükben segíteni akaró egyház számára két lehetőség kínálkozik. Vagy ragaszkodik a hagyományos patriarchális családstruktúrához, — mely modernizált formáiban sokak számára még ma is életképes — ebben látva a hívővé formálás legbiztosabb helyét, s ettől remélve a társadalmi bajok csökkenését, orvoslását; vagy tevékenysége középpontjába az embert állítja — bizonyos értelemben függetlenítve relációtól —, azt a magatartást igyekeztve kialakítani benne, hogy jó Krisztus népéhez tartozni. Ennek alapja a hit kérdése: képes-e az evangélium az otthonatlan fiatalokban a „valahova tartozás” személytelen indulatát a Jézussal való találkozás által *otthon* teremtő akarattá nemesíteni? És ha igent mondunk erre a kérdésre, akkor a cél elsősorban nem valamely társadalmi igény kielégítése, hanem a rávezetés az ember emberségének, teremtmény-voltának leglényegesebb meghatározottságára, Istennel való szabad, közvetlen kapcsolatára. Az lesz otthon e világban, a minket körülölelő változásokkal terhelt valóságban, aki a hit mindig merész — az éppen adottan túl a szükségesre tekintő — döntésére hagyatkozik, s ezzel vállalja az ellentmondást: „Ez a földi otthon ideiglenes, veszélyeztetett, de Isten atyai házában ígéretét hordozza, annak békéjét elővételezi” (Jelenits I.).

Budapesten születtem és itt élek ma is. Számomra a városi ember kérdései a valóságok, a testmelegek. Azoké, akiknek túlnyomó többsége neutrális családban él, s így leginkább fe-

nyezetet a kapcsolatszegény légkör sivárságától. Ők az igazán kiszolgáltatottak jelenünk kríziseinek; s ők azok, akik egyházhoz, gyülekezethez tartásukban gyakorta nem jutnak túl a szolgáltatásokon. Nincs mivel és nincs hova kötődniük. Nincs gyülekezeti identitásuk, s a legtöbb gyülekezetben hiányoznak azok a közösségek, melyekben otthon éreznék magukat, amely körülvéve magáénak ismerné el őket. Valóban könnyebb egy vélt erkölcsi tökély exkluzív elefántcsont-tornyába, vagy a tehetségtelenség és lustaság önfeledt magabiztosságába húzódni, mint embertől emberig menni, s végezni az egyedül szent szolgálatot: vállalva őket, segíteni nekik életüket hordozni. De remélem egyre többen döbbennek rá e helyzet botrányos voltára, mely abban is megmutatkozik, hogy a keresztyénség aránytalanul több embert veszít el a városokban — par excellence Budapesten —, mint falun.

AZ EMBERSÉG VÉDELME. Marx már a múlt század közepén megjövendölte egy olyan korszak elközeledtét, mely embertelenebb lesz minden eddigénél, mert ebben idegenedik el a legteljesebben az ember lényege lététől, s kerül vele ellentmondásba minden élettevékenységében, miközben az anyagi javak, az áruk termelése óriásira nő, s a tudományos-technikai fejlődés is megsokszorozza eredményeit.

Művészek és tudósok a század elejétől figyelmeztetnek a dehumanizáció terjedésére és veszélyeire: Kaffka vízióitól hosszú a Thomas Mann, Einstein, Schweitzer, Barth, Buber, Brecht nevével jelezhető út Bonhoeffer és M. L. King mártírhaláláig, Ionesco, Becket abszurd drámaíig; vagy Sartre és Camus regényeiig. — Bergman és Marcuse éppúgy küzd e társadalmi pestis ellen, mint Rahner, Küng és Gollwitzer...

És mi vajon mikor riadunk fel arra, hogy a természetlétnek kiszolgáltatott embervilág Jézus szabadító jóhírének valódi munkaterülete? Akik vállalják itt a tanúság szolgálatát, azoknak nem receptekre, agendákra van szükségük, hanem az üzenet radikális megszólaltatására, a valóság komolyanvételére, és ama öncsalás elutasítására is, mely a frontokat felekezetek között láttatja. Mert azok, akik ma minket megkérdéznek a szexualitás, házasság, család kérdésében, megérdemlik, hogy jézusi választ kapjanak. Ennek előfeltétele, hogy legyőzzük magunkban és körülöttünk a különböző kísértéseket, az Élet, az Otthon teremtéséhez nyújtva segédkezet az emberség védelmében.

Luther századok távolából hangzó buzdítása vajha az írottak továbbgondolására, s nem elutasítására készítetne! „Azért hát vigyázzatok, ti gyülekezeti lelkészek és igehirdetők! A mi szolgálatunk most egészen mássá lett (...). Komollyá és üdvösségessé lett, azért jár sok gonddal és munkával, veszéllyel és tusakodással, s ráadásul kevés jutalommal és hálával ezen a világon. De Krisztus maga akar jutalmunk lenni, ha hűségesen munkálkodunk. Erre segítsen minket a minden kegyelem Atyja.”

Donáth László

CSALÁDI BESZÉLGETÉSEK

A család válságáról könyvek, tanulmányok, cikkek sokasága szól; adatok, tények és érvek halmaza áll rendelkezésre a tétel igazolására. S mindnyájunk számára nyilvánvaló, közelről megfigyelt példák is — ismerőseink, barátaink köréből.

Kérdés persze, hogy a válságba jutott családok számának (relatív? abszolút?) növekedése azonos-e a család intézményének válságával? — Találhatók ugyanis ennek ellentmondó tények és vélemények is.

„Ez egy hülyeség. Mostanában mindenre messziről rákiabálják, hogy válságban van...” (Középkolós diák).

„Mondják, de nem igaz az sem, hogy ma nincs családi együttélés. Most bontakozik, egészen újszerűen a fiataloknál. Úgy látom, rendkívül nehéz megvalósítaniok, de csinálják. És nagyon kíváncsi vagyok, hogy ezek a húszegynéhány évesek, akik szerintem nagyszerűen élnek, az együttéléssel nevelnek, hogy ezek meddig fognak kitartani...” (Méri Ferenc pszichológus).

„Az emberi lényeket kimunkáló szocializációs folyamat döntően a család keretében zajlik... ez a legelső, érzelmileg pedig mindvégig legjelentősebb közösség az életünkben, amely a társas viselkedés és tevékenység szokásrendjébe bevezet. Az életünket alakító nagyerejű érzelmek és indítékok nagyrészt ennek a sajátos kiscsoportnak a világában bontakoznak ki, itt tesszük meg az első lépéseket a másik felé. A szülő és gyermek kapcsolata minden későbbi emberi kontaktus alapmintája” (Bagdy Emőke pszichológus).

„Ma van válságban a család? Miben volt akkor, amikor még elsősorban gazdasági egy-ség volt: a föld és a kis vagyon lépett egymással kapcsolatba? A fiatalok meg majd elvise-lik egymást — így mondták... Amikor nem lehetett elválni, az emberek nem váltak el. De ez nem azt jelenti, hogy mindegyik jó házasság volt... Azt nemigen firtatjuk manapság, hogy a lefojtott indulatok miféle mellékutakon vezetődtek le, milyen tragédiákban robban-tak ki...” (53 éves elvált férfi).

„Az utóbbi húsz-harminc évben jobbra általános már, hogy a házasságban egy személy egy másik személlyel lép kapcsolatba — legalábbis ez az első szempont. A válás után az emberek 30—35%-a újabb házasságot köt. Ugy tűnik — ez a tapasztalatom —, a korábbi-nál személyesebb, emberibb, igazabb kapcsolatra törekszik. Válásával konkrét házasságá-nak válságát bizonyítja ugyan, de újraházasodásával mintegy hitet tesz a jobb házasság, a jó családi élet reménye, lehetősége mellett” (válóperes ügyvéd).

A családról olvasva, beszélgetve igen ellentmondásos kép látszik kibontakozni. Szükséges-ségét, helyettesíthető és pótolhatatlan funkcióit, eddigi és ezután várható (remélt, kívánt, vagy elszenvedett) változásait tekintve egymásnak szögesen ellentmondó véleményekkel ta-lálkozhatunk. — A fentiekben csak a család mellett szóló érvekből idéztünk — mert ma-gunk is a család mellett kívánunk érvelni. Ellenkező megnyilatkozásokkal meg úgyis könnyen és túlságosan gyakran találkozhatunk.

Egy nyugdíj előtt álló tanárnő mondta: lehet, hogy nem a család, hanem a családról val-lott tarthatatlan (illetve annak bizonyuló) felfogásunk jutott válságba. — A tanárnőnek iga-zat adva azonban rögtön vitakozhatunk is vele: a családról vallott felfogásunk nagymérték-ben meghatározza — vagy tükrözi és ezáltal visszahat rá — családi életünk gyakorlatát. — Így hát a család probléma-csomója nincs megoldva, még csak átvágva sem ezzel a frap- pánsnak tűnő mondattal.

Család — keresztény család

Hogyan jelentkezik a család válsága — vagyis az így jelölt problematika a keresztény csa-ládok esetében? — a kérdés, ugye, megkerülhetetlen. Am e kérdés felvetésével máris egy tarthatatlan, a gyakorlati élet által igazolhatatlan kettéosztást vezetünk be. Nevezetesen: család — keresztény család. Minek alapján lehet ugyanis egyik vagy másik kategóriába so-rolni egy konkrét, élő családot? Milyen kritériumok a meghatározók? Keresztység? Egyházi esküvő? Egyházi hozzájárulás fizetése? Vasárnapi templombajárás? Gyerekek hittanbeiratá-sa? Vagy ezek mind együtt? Vagy a család belső életének egyes jegyei? Melyek?

A család-kép — vagy maga a család? — válsága, elbizonytalanodása, változása aligha hagyhatta érintetlenül a keresztény, vagyis a magát kereszténynek mondó családot. — Mi-lyen tehát a keresztény család-kép a gyakorlatban? A katolikus egyház családra vonatkozó tanítása ismert, vagy legalábbis megismerhető; bár igaz, hogy ennek *ismertetése*: a teológiai alapvetés, a vonatkozó erkölcsi normák illetve irányelvek (a „kötelező” és a lelkiismereti dön-tésre bízott „ajánlott” magatartásmódok) közötti különbségek feltárása, bemutatása, vagyis a tényleges mai egyházi álláspont közlése mérge ére egy külön vizsgálódást.

Most nézzük csak a befogadás oldaláról. A keresztény családról beszélgettem, akikkel tudtam. Nem mindenkiel sikerült, ugyanis, akivel szerettem volna. Egy jegyesoktatáson részt-vevő fiatal pár határozottan elutasított: „a házasság és család a legteljesebb mértékben magánügy!” — Egyik egyházi gimnáziumunk vezetői pedig nem tették lehetővé, hogy nö- vendékeikkel — igaz: a szerelem kérdésével szoros összefüggésben! — erről a kérdéstről be- szélhessek.

Család-kép

Milyennek kell lennie egy keresztény családnak? — Gimnazista fiúkkal, egy *másik* egyházi középiskola diákjaival beszélgetünk. Hatan ülnek velem szemközt; tavasszal fognak érett-ségizni, egyikük papnak készül. A kérdések nem lepik meg őket — láthatóan nem először kerülnek elő.

— A családról, vagy a házasságról van szó? — kérdez vissza egyikük —, mert nem ugyan- az. Van házasság gyerek nélkül, család nélkül...

— És gyerek akarása nélkül?

— Nem a gyerek a házasság célja.

— Nem csak a gyerek...

Ebben aztán teljes az egyetértés. Ahogy abban a szépen hangzó megfogalmazásban is: „egy keresztény családnak úgy kell nevelnie a gyerekeit, hogy azoknak Krisztus fontos le- gyen”. „Nem élet az, amit annyian élnek mostanában, és amit olyan sokan fognak talán

közülünk is, még ha tudjuk is, hogy az nem élet... Nagyon becsülöm az apámat, aki nem hajt mindenféle kitalált szükségletek után. Sokat dolgozott, de azért maradt ideje ránk, és nagyjából mindenünk megvan, ami tényleg kell. De volt bátorsága azt mondani, hogy nem tud nekem motort venni... Nem félt attól, hogy elveszti a szeretetemet..."

Nem volt teljes az egyetértés abban: hívó, vallásos legyen-e a majdani feleség. „Jobb ha ő is hívő, nagyobb lehet az egyetértés. De két vallásos ember is halálra gyötörheti egymást. Tudok példákat...” — „Fontos, mert a nevelésben így nem okozunk kettősséget. Legalább a családi nevelésben legyen összhang...” — „Nem az a fontos, hogy hívő legyen, de az már igen, hogy érdekeljék ezek a kérdések. Legyen nyitott ember, különben talán én is ‚becsukódom’ mellette...” — „Legyünk őszinték, nem ez az első szempont. Tetsszen, legyen vonzó, érdekes, izgalmas, és én is fontos legyek neki. Itt kezdődik a dolog.” — „Könnyű itt most erről beszélni. Akkor legyünk okosak, amikor dönteni kell, — remélem, magam csinálta kényszerítő körülmények nélkül — hogy elvegyem-e? Összeillünk-e? Akkor döntsünk okosan, ésszel!”

— Ész kell ehhez, nem szeretet?

— Ész nélkül lehet szeretni?!

Ami a szexualitást illeti: „Tudjuk az elvet, házasság előtt ne! De azt hiszem, ezt a szorító problémát mindenki maga kell, hogy megoldja, így, vagy úgy, vagy amúgy. Receptet, használható megoldási sémát nem kaptunk senkitől. A tanárok arról beszélnek, milyen károkat okoz a felelőtlenség mindkét félnek. De ők nem dönthetik el helyettünk, mit tegyünk, meg hát nincs is átadható tapasztalatuk e téren...”

Mi történik a házasságban? „Két ember együtt él. Minél teljesebben együtt. Ha nemcsak szeretik, de akarják is szeretni egymást, akkor nem kérdés, hogy ki alkalmazkodik kihez — bár mit tudom én...”

El lehet válni? „Nem.” „Nem szabad.” — „Nem az a kérdés, hogy szabad-e vagy sem, hanem, hogy mi van akkor, ha egyikük se bírja tovább. Amikor már teljesen mindegy, ki a hibás...”

Tulajdonképpen meglepőnek is mondhatjuk, hogy különösebb tapasztalatok híján is milyen reálisan látják a fölvetett kérdéseket ezek a 17–18 éves fiúk. Válaszaik érettek és élet-szerűek többnyire. Ahogy a tanácsalanságaik is.

Családi mindennapok

Fiatal házások baráti köre, valahol a fővárosban. A barátság igen régi keletű, legtöbbször a házasság megelőző időből datálódik. A házasság révén később bekapcsolódottak szintén otthont, vagyis elfogadó, figyelmes, ám szellemileg igen igényes és inspiráló léggörte találtak itt. Beszélgetéseik természetesen az őket leginkább foglalkoztató kérdések körül járnak: a keresztény család ma.

E beszélgetések summája időnként papírra kerül. Egy ilyen, 32 lapos kis összegzés címe: A fiatal házások különös felelőssége — A szellemi továbbfejlődés fontossága és lehetősége a modern családban. — A túlnyomó többségben értelmiségi foglalkozású fiatal feleségek és férjek döntő fontosságúnak tartják az ember lelki-szellemi továbbfejlődését: a házasság és a család ennek előmozdítója, inspirálója legyen, ne pedig kerékkötője. Hogy olyan családi életformát alakítsunk ki, melyben ez a lehetőség válik: ez a fiatal házások nagy felelőssége.

„Ma is él és virul egy sajnálatra méltó felfogás, mely szerint a megházasodott vagy gyermekkel rendelkező ember csaknem kizárólagos feladata a gyermeknevelés, a család anyagi és technikai szükségleteinek biztosítása... Sajnos, még akik nem így gondolkoznak is, legtöbbször képtelenek kivonni magukat a helytelen gyakorlat alól. Kétségtelen, hogy a gyerek, a háztartás stb. rengeteg időt és munkát igényel, éppen ezért *lelkiismeret-furdalás nélkül* sodródni bele legtöbbször ebbe az állapotba, felmentve magukat minden szellemi vagy más foglalatosság alól. Sőt, kötelező áldozathozatalnak vélik igényeik öntevékeny megnyirbálását. Ők, a gyereknevelés és háztartás rabszolgái, súlyos hibát követnek el — akaratlanul — gyerekeik, saját maguk, házastársuk, egész családjuk ellen.”

Az igényes szellemi foglalkozásról való ilyen lemondás gondolatszegénnyé, sekélyes gondolkodásúvá, „egyoldalúan konyhai szemléletűvé” silányítja a többre hivatott embert.

„A gondolatszegény házastársak egymásra nézve a legveszélyesebbek. Mindketten azt látják csak egy idő után, hogy milyen üres fejű a másik, nem tudnak beszélgetni egymással... A rabszolga szülők gyerekeiket is túlzó módon szolgálják, ezek a gyerekek önállótlanok lesznek, s szülei leköttöttségét még tovább fokozzák... A gondolatszegény szülők a legnagyobb hibát ott követik el, hogy egyéni szellemi fejlődésük feladásakor nem gondolnak arra, hogy majdan értelmesebb gyerekeik milyen hátrányt szenvednek majd el az ősök szülei miatt,

mellett. A gyerek ilyenkor szülőjében nem szellemileg is képzett partnert, okos segítőt lát, hanem pusztán ellátót."

Ésszerű javaslatok sokasága követi az éles hangú „elvi nyilatkozatot”. Praktikus, mindenki által kitalálható, kialakítható egyszerűsítések ötletei az otthon életének jobb megszervezésére. — Igaz, ehhez is elengedhetetlen némi figyelem, bizonyos szellemi készenlét. — Biztosítani kell a feleség számára is a házasság, a család keretein kívülré való kitenkítés lehetőségét — érdeklődésének ébrentartása, szellemi töltekezése érdekében, az egész család javára.

Ezek a vélemények talán nem találkoznak az idősebbek osztatlan helyeslésével. De ezek a fiatal házások a maguk jelenére és majdani öregségükre gondolnak — nem is beszélve gyerekeik lelki-szellemi kibontakozásáról — melyet ilyen módon látnak sikeresen megalapozhatónak. — A szellemi tevékenység, amiről annyi szót ejtenek, hitük, vallásuk, a keresztény élet legapróbb és legnagyobb kérdéseivel való foglalkozást is jelenti természetesen. Számukra egészen természetesen.

Egy lelkipásztor véleménye: „ha a keresztény házasságnak előfeltétele volna, hogy a felek tisztában legyenek annak lényegével (értve ezen a teljes élet-elkötelezettséget!), akkor a ma megkötött házasságoknak körülbelül 10—20%-a volna csak érvényes...”

— A házasság egy elszánt vállalkozás. Nagyfokú bizalommal, egy életre, a végsőkig. Nem addig, amíg jónak látjuk...

Az asszony, Judit harmincöt éves, iparművész, a férj, Gábor negyvenéves, gépészmérnök. Négy gyerekük közül a legidősebb 12, a legkisebb 3 éves. — Aki ma 3—4 gyereket vállal, arra (propaganda ide, propaganda oda) úgy néznek, mint aki valami kimondhatatlanul nagy áldozatot hoz. Ez nagyjából azt jelenti, hogy hülyének nézik. Sokan el nem tudják képzelni, hogy ezt mi így láttuk jónak, s nem azért történt, mert nem hallottunk soha a családtervezésről.

Mitől keresztény család egy keresztény család?

— Végülis a tagjaitól... Mi mind a ketten vallásos családban nőttünk föl, ahol ez nem merült ki a vasárnapi templombajárásban. Láttuk azt az igyekezetet, hogy az embernek tisztán kell élnie. Remélem, a mi gyerekeink is látják ezt rajtunk. De mi is rajtuk: a legkisebb este, ima után elbeszélget még az apjával: „mi volt ma jóság? mi volt ma komizság?” Megdöbbenő az a nyíltság, ahogy a gyerek mindennel előhozakodik. Igaz, sosem lett megbüntetve azért, amit így elmondott. Nem gyóntatás ez, inkább a lelkiismeret-vizsgálat tanulósa. Talán belerögződik, hogy mindennap végignézen önmagán, semmit sem eltakarva...

Mennyiben más a mai család — úgy általában — mint az előző generációk családja?

— Amennyiben a családot körülvevő társadalmi feltételek mások. Az én anyám számára anyának lenni még elismert státust jelentett. Ma ezt az állapotot már úgy mondanák: nem dolgozik, csak otthon van. A gyereket nevelő anya munkája (bár fontosságát tudományosan igazolt) nem igazán elismert és megbecsült tevékenység. A közvélemény azt tartja, beszűkül a szemlélete az asszonynak a főzőkanálra és a pelenkára. Bezzeg a dolgozó nő! Rögtön eszembe jut mondjuk egy szövőnő, aki évtizedeken át rohangál a zakatoló gépek között és kötözi az elszakadt szálakat. Nem merem állítani, hogy közben tágul a látóköre... Viszont együtt élni egy vagy több gyerekkel, segíteni őt kinyílni a világra — ez az anya lelki fejlődését is elősegítheti. Tanítani kellene persze erre a feladatra az anyákat...

Négy gyereket nevelve biztosan vannak már leszűrődött tapasztalatok...

— Leszűrő tapasztalataink talán majd akkor lesznek, ha a legkisebb is nagypa lesz. Addig nemigen érezhetjük igazoltnak egyetlen nevelési elképzelésünket, próbálkozásunkat sem. Szeretettel és következetességgel próbáltunk feljűk fordulni. A következetességet az első gyerek esetében talán kissé el is túloztuk. Talán kicsit szigorúbbak voltunk, mint a többiekkel. Persze rengeteg függ a gyerek egyéniségétől is. Arra kell elsősorban figyelni, nem „nevelési elvekre”. És arra is gondolni kell, mennyi más hatás is éri a gyereket...

Keresztény, vallásos családoknál beszélgetve olykor előkerül a családtervezés érzékeny kérdése is. Hogyan vélekedik erről egy négygyerekes házaspár?

— A családtervezés és a fogamzásgátlás hálózobakérdés! A Humane Vitae megfontolandó, de nem fenntartások nélkül feltétlen követendő előírás. A házastársaknak lelkiismeretük szerint kell dönteniük, vállalva döntésük felelősségét.

(Egy másik házaspár véleménye: Amikor olyan nagyon hangsúlyozzuk a 6. parancsolat eleni bünt, ne feledjük el, hogy vannak esetek, amikor egy újabb gyerek vállalása olyan felelőtlenség volna, amely az 5. parancsolat ellen vétene...)

Mi lehet a keresztény család ma különösen aktuális feladata?

— Tűnődjék el mondjuk a keresztény család aktuális feladatáról. Félek, hogy ez nem

történik meg elég gyakran... És ne zárkózzék el a „vallás magánügy” című hamis elv mögé. Találjon kapcsolatot másokkal, legyen élesztő. Kovász.

Beszélgetésünk az éjszakába nyúlt. Aznap este se én voltam az egyetlen vendég náluk.

A küszöbön

Jegyesoktatás, másfél héttel az esküvő előtt. A fiatal káplán előzőleg így informál: 22, illetve 20 éves fiatal pár. Hívők, vallásukat azonban nem gyakorolják. nagyon keveset tudnak róla. Ez lesz a hatodik beszélgetés, most jönnek utoljára. Esetleg sikerül még egy találkozásra rávenni őket. Amolyan „átlagos” pár ők, abban az értelemben, hogy ilyen felkészültséggel érkeznek legtöbbször a keresztény házasság (?) küszöbére. Nemcsak a szülők, de ők maga is akarják az egyházi esküvőt.

Csak a lány érkezik meg. A vőlegény nem ér rá. Kicsit szabódik, de hajlandó beszélgetni. Mi a legfontosabb a házasságban, a családban?

— Legyen megértés, és jól osszuk be a pénzt. Ez nagyon fontos.

— Úgy képezem, sokáig lakunk még az anyósoméknál, megleszünk valahogy, túlórázunk, gyűjtjük a pénzt bútorra, meg amire kell. Három gyereket szeretnénk, aztán majd csak kapunk lakást. A fizetésünkből aligha vehetnénk, én bolti eladó vagyok, ő meg gépszerező. Persze nem csak azért akarunk gyereket.

— Engem nem neveltek vallásosan, vagyis a keresztapám 8–9 éves koromig el-elvitt magával a templomba. Voltam elsőáldozó, de utána elmaradtam a hittanról. Most itt kaptam olvasni a Hitünk és életünk című könyvet. Érdekes. Elolvastam a Jézus szenvedését, meg a születését, hogyan is születhetett úgy, szóval férfi nélkül... Erre nem emlékeztem.

Hogy tetszett a házasságról szóló fejezet?

— Azt nem olvastam. Jé, észre se vettem. Na, még azt elolvasom.

Mit jelent önöknek az egyházi esküvő?

Szép. Meg hát valahogy komolyabb, mintha csak egy ember úgy összead minket. Amit az ember Isten előtt fogad, azt komolyabban veszi. Azt, hogy hűséges lesz, hogy vele marad élete végéig.

Mennyire fontos a házastársi hűség?

— Nagyon. Azt én el nem bírnám viselni, ha megcsalna engem.

Mit csinálna?

— Nem is tudom. Talán elválnék...

Az előbb mondta, hogy hűségesnek kell maradni, életünk végéig...

— De hát ha ő nem marad hű, én azt eltűrjem?!

Vallásosan fogja nevelni a gyerekeit?

— Valamire megtanítom, amit én tudok, aztán döntsön majd maga, ha nagyobb lesz.

Amit ön tud a hitről, az előbb mondta, az nem sok. Gondolja, hogy ennyi tudással a gyereke egyetlen dőnhet majd a vallás mellett vagy ellen?

— Nem tudom.

A vőlegénye hogyan vélekedik erről?

— Nem tudom.

Felelősség

Ha utolsó beszélgető partnerem a keresztény házasságra lépők (pontosabban a házasság szentségét fölvevők) többségét képviselte, akkor a helyzet igen lehangoló és feltétlen elgondolkodtató. Néhány nappal az esküvő előtt igen kevés fogalma van a kereszténység lényegéről, valamint a keresztény házasság-felfogásról. Akik számára ilyen felkészületlenül szolgáltatja ki az egyház a házasság szentségét, azoktól hogyan várhatná el, hogy keresztény családi életet éljenek, hogyan támaszthat velük szemben komoly erkölcsi elvárásokat? — Kérdés továbbá, hogy érdemes-e összefüggéseiből kiragadott vallási ismeretek kis hatásfokú átadásával próbálkozni a jegyesoktatásokon, mikor erre nem mutatkozik komolyabb igény, s nem jut elég idő és alkalom a házasság és a család legelemibb kérdéseinek megbeszélésére.

Az országszerte beindult családi életre nevelésnek eddig kevés eredménye látszik. Nem lehet eléggé hangsúlyozni az egyház felelősségét, ha a maga részéről elmulasztja megtenni azt, amit megtehetne. A lelki gondozás, a hitoktatás, a szentség kiszolgáltatása terén egyaránt. Állandó figyelmes kapcsolatban a konkrét valósággal, a családokkal. Kapcsolatban és folyamatos párbeszédben, mert a család problémái is megoldhatatlanok fölülről, a családon kívülről.

Kipke Tamás

ÖNÉRTELMEZÉS ÉS KIBONTAKOZÁS A HÁZASSÁGBAN

Az emberi élet „természetes szentségei” — az élet olyan csomópontjai, — amelyeket ösztönösen szertartásokkal vesznek körül, hogy kiemeljék transzcendens jellegüket. Ilyen sűrűsödési „csomópontok”: a születés, a felnőtté válás, az evés-ivás, a házasságkötés, a megbetegedés és a halál. — Ezekben a „teremtés alapszentségeiben” érzi át az ember, hogy *élete egy Transzcendens Valóságtól függ*: itt találkozunk Istennel (vö. Leonardo Boff, *Phänomenologie der Religionen*, 52; K. Langer, *Philosophie auf neuem Wege*, Das Symbolum im Denken, Ritus und Kunst; Berlin, 1956; B. Bro, *Der Mensch und die Sakramente*, Concilium 4/1968/15—24.). Az ún. „természetes szentségek” szimbolikusan ragadják meg a világot, megjelenítik térben és időben a Transzcendenst, az Örökkévalót: az Istent. — Ilyen „természetes szentség” a házasság is. Az emberi szerelemben Isten felé mutató *transzcendens dimenziót* tapasztalunk meg; ez egyúttal *követelmény és felszólítás* is. Megsejtjük benne egyrészt az utat az „*emberi teljesség*” felé, másrészt észrevesszük *veszélyeztetettségét*: a hűtlenség, a válás, a halál állandóan felbomlással fenyegeti. — Az ember pedig mélyes és örök szerelemre vágyódik, a másokban a „*személy titkát*” szereti. — A férfi és a nő átérzi: a házasságban *azért egyesülnek egy mélyebb valóságban, hogy felülemelkedjenek önmagukon* abban a *Titokban, aki ősforrása egyesülésüknek és végső Célja vágyaiknak*. Az ember Istennel van „*eljegyezve*”, — a szerelemben vele egyesülő személy „Isten sz a k r a m e n t u m a”: *Isten szeretete közlésének történeti és személyes „helye”*. A házastárs olyan „szakramentum”, akiben Isten úgy tárul fel előttünk, mint „*bensőnk legbensője*”, és úgy is, mint a szentségi jelek mögé *rejtőző legtávolabb Távoli*. — Isten emberek iránti szeretete teszi lehetővé a férfi és a nő közötti igazi szerelmet. Ezért a beteljesülő szerelem a házasságban — végső begyökerezettségében belefoglalódik Istennel kötött szövetségünkbe, és így lesz szakramentum: tartós szentséggé, amely jelenlévővé teszi és közvetíti Isten szerető kegyelmét. De a „be nem teljesülő” szerelem is mindig Istenre mutat és transzcendenciánk hívó-kínzó jele: a Végtelen iránti vágyódás hevesével sodor a titokzatos, örök Szeretet felé.

Az újabb teológiai megfogalmazás szerint Krisztus arra rendelte egyházát, hogy üdvösséget hozó jelenlétének alapszakramentuma, összetsége legyen a világban, — főleg abban a „*hét rítusban*”, amely a megváltást az emberi lét alapszituációiban aktualizálja. Az egyházban így a házasság — Isten szentsége — „*Krisztus szentségévé*” lett, mivel beleilleszkedik Krisztus üdvözítő tervébe (vö. K. Rahner, *Kirche und Sakramente*, Quaest. Disp. 10. Freiburg, 1960² 11—22; E. Schillebeeckx, *Christus, Sakrament der Gottesbegegnung*, 65—95; L. Boff, *Die Kirche, als Ganzsakrament, und ihre sakramentalen Strukturen*, Die Kirche, als Sakrament im Horizont der Welterfahrung 377—399.).

A férfi és a nő egymás felé való vonzódása és nyitottsága egy még mélyebb feltárultságnak: az Isten iránti transzcendenciának a jele, és azt is jelzi, hogy az ember ké p e s f e l ü l m ű n i ö n m a g á t! — *Szegénységet árul el, de egyben gazdagságot is*: Szegénységet, mert szükségünk van a másokra, — gazdagságot, mert képesek vagyunk gazdagítani, boldogítani egymást. A szerelem élménye engedi megsejtetni az emberrel, *mi az Isten kegyelme?* — *Keresztény házasságot kötni annyit jelent, mint „Az Urban egyesülni”* (vö. 1Kor 7,39). A keresztények házassága jelképe és élményszerű, analóg megélése Krisztus és egyháza egymás iránti szeretetének: „*Férfiak, szeressétek feleségeteket, ahogyan Krisztus is szeretete az egyházat*” (Ef 5,25). „*Egyesülés az Urban*” a keresztény szóhasználatban „*agapé*”, de magában foglalja az „*éroszt*” is. „*Amint a szövetség teremtés nélkül üres, úgy az agapé érosz nélkül embertelen*” — írja J. Ratzinger (*Zur Theologie der Ehe, Theologie der Ehe* 102.).

A házasság is hordozhat kettős értelmet és jelentést, mint a „*bűn terhe alatt*” álló minden emberi élethelyzet: lehet szerelem, de lehet „*uralkodásvágy*” is; lehet „*önátadás*”, de lehet „*hatalmi intézmény*”; lehet ajándékozás, de lehet „*önmagunk keresése*” is. Ezeket a terheket és akadályokat vagy öröklí az ember, vagy az élet helyzetei hozzák magukkal, vagy pedig saját bűneivel halmozza fel. Ezért a házasság is „*Krisztus keresztjének jelében él*”: a férfi és a nő közötti keresztény házasságot is folytonosan tisztogatni kell minden önzéstől, hatalmi törekvéstől, a másik eszközszerű kihasználásának kísértésétől. — Ugyanakkor az „*egyház ölen megkötött házasságban*” az „*én—te*” szerelem közösségi dimenziót is kap.

Az önértelmezés fogalma és fejlődése

Mark van Doran irodalomkritikus mondta, — miután áttekintést adott a világirodalomról a görög költőktől kezdve a modern, amerikai drámaszerzőkig: Ezeket az irodalmi alkotásokat egy kérdés hozza közös nevezőre, — és ez nem az: *Van-e Isten?* — vagy: *Mi az ember lényege? Mi a valóság?* — hanem: „*Hogyan cselekszem én?*” —

Önmagunkkal, saját énünkkel való foglalkozás nem mindig a gyengeség jele. Felnőtt és érett személyiségeknek is szükségük lehet *kívülről jövő megerősítésre*. — Az önértelmezést nehéz meghatározni. Könnyebb konkrét alkalmazását leírni. Az „önértelmezés” — érzékünk az iránt, kicsodák vagyunk? — az önmagunkról való gondoskodás *általános alapirányzata*: Saját személyünkhöz fűződő viszonyokról alkotott képek, vélemények és beállítottságok *összessége*. *Önértelmezésünk sokszor változik*. Az önértelmezés: *lényegi tartalma annak, amit ki-ki gondol magáról*. — Az önértelmezésnek általában véve két összetevője van: — a *maradandó* — a habituális, ez mindig visszatér, illetve megmarad; — a *változó*: helyhez, időhöz, sőt még az időjáráshoz is kötődik; befolyásolja a kedélyállapot, a fáradtság, vagy ki-pihentség, és még seregnyi más tényező: összességében „szituáció”, a mindenkori élethelyzet. — Az ember „önképe” lehet hiányos, vagy negatív. A mai lélektan bíz az emberi személyiség *fejlődési lehetőségeiben és képességeiben* (Carl Rogers szerint ez a „human potential movement” — az emberi potenciális lendület), — *amelyek magasabb síkon is kibontakozhatnak*.

Az ember — fejlődése folyamán — *új öntudatra ébred*. Az „új öntudatot” alkotó tényezők egy része *pozitív, előnyös tulajdonság*, másrészt a „*valósághoz való alkalmazkodás*” — a kompromisszumok kényszere — mely „*valóság-tudatot*” alakít ki az emberben. Kevésbé lesz ábrándozó, megtanul „*gondoskodni magáról*”. Bizonyos „*értékelőtudás*” is figyelhető meg: eltempul a család, a közösség és csoport iránti érdeklődés és etlódik az *én tudata és érdeke* irányába. A „*maga útját járó ember*” lesz a szupersztár, és nem az, aki a közösségért él. Főleg Amerikában — ilyen jelszavak jöttek divatba: „*Gondoskodj csak saját magadról!*” — „*Pénzt keresni: nem a 'födolog', hanem az 'egyetlen dolog'!*” — Az ilyen, önmagába visszahajló, narcisztikus „*én-tükrözés*” — veszélye, hogy elfeledteti a másik embert. — Azonkívül (pl. Amerikában) sokszor éppen olyan emberek csinálnak nagy karriert, akiknek kevés a tudásuk, de nagy az önzésük, tudnak könyökölni. Az önmagukat másokért feláldozó emberek élvezik ugyan egy kis csoport nagyrabecsülését, lelkileg-szellemileg a karrieristák föltt vannak, de — „*a bonbonokat mások kapják*” — ahogyan Amerikában mondják. Sokszor kerülhetünk ilyen döntés elé: „*Én vagy mások?*” — A mai kor egyik jellemzője, hogy nagyon sokan csak önmagukkal törődnek, kevés idejük, erejük és nyitottságuk marad a másokkal való foglalkozásra. Ez kiterjedhet házasságra is, — amely így „*kettesben töltött önzéssé*” válhat, — ha nem vállalnak gyermeket, vagy elhanyagolják gyermekeik nevelését.

Előfordul az is, hogy a *házastársak közül csak az egyik vállalja az áldozatot*. — A feleség — hivatásbeli munkáján túl — vezeti a háztartást, neveli a gyermekeket, — hogy férje tanulhasson és karriert csinálhasson. Fordítottja is lehetséges: a férj „*gürcöl*”, túlórázik, különmunkát vállal, — a feleség csak „*él magának*”, — csak szépségét ápolja, társaságba jár, szórakozik. Csodálkozik, ha munkában fáradt férjének este nincs kedve vele színházba menni. Hasonló *torzulások* fordulhatnak elő: *szülő—gyermek* viszonyban is.

Az önértelmezés *kifejlesztésében pedig a házastársak (szülők és gyermekek) nyújthatják egymásnak a legnagyobb segítséget*. — „*Nem az az igazi szerelem, ha a másiktól megköveteljük önmaga teljes feláldozását, a szeretet törekvése inkább az, hogy (...) segítse a másikat képességei lehető legjobb kibontakoztatásához*. Az ilyen szerelem kész arra, hogy e cél érdekében önző igényeit háttérbe szorítsa, de anélkül, hogy önmagát teljesen feláldozná” — írja *Christa Meves* (Ehe-Alphabet, Herderbücherei, 485¹² 49.). *Karl Hörmann* is vallja, hogy „*a család 'értelmi célja'* (Sinnziel) az, hogy tagjait, — mindenekelőtt a gyermekeket — *segítse alaprendeltetésük eléréséhez, vagyis embermivoltuk kibontakoztatásához*. Ennek a feladatnak a teljesítésével lesz a család minden más emberi közösség életforrásává” (Familie, Lexikon der christlichen Moral, Tyrolia, 1969. 358.). *Marcel Légaut*, korunk nagy keresztény gondolkodója így nyilatkozik saját házasságáról: „*A közös munka (...) adta meg szerelmünknek azt az emberi szilárdságot és állandóságot, hogy a kölcsönös szerelem segítségével önmagunkra találjunk, — hűségben ahhoz, amit kerestünk, amiről gondolkodtunk, amivé válnunk kellett*” (Christ aus Leidenschaft, Herder, 1978. 131.). — Az életben váltakozik az öröm és a bánat, a munka és a gond. Mind az örömök, mind pedig a szenvedések az ember növekedését szolgálhatják. A lelkileg egészséges, valódi kibontakozáshoz és igazi emberi mélységre nem jut el az, aki akarva és tudatosan tönkre teszi egy másik ember életét (vö. i. m. 133—34.). Míg viszont „*ha a házasságot valóban éretten kötötték meg, — akkor kibontakoznak a természetes ösztönök és egymást életre hívják; a szerelem apaságra, anyaságra vágyódik*. Gyermekek jönnek a világra, — olyan gyermekek — akiket *szeretettel fogadnak*. Ezeknek a gyermekeknek — amennyire az adott körülmények között egyáltalán lehetséges, — (a szülők) megadják az *emberi fejlődés és a hivatásbeli kiképzés kedvező lehetőségeit*” (i. m. 143.).

A házastársak kölcsönös egymásra hatása

lényeges tényezője önértékelésük kifejlesztésének. Életüknek legnagyobb részét együtt töltik el, ezért van idejük és alkalmuk egymás megismerésére, eszmecserére, beszélgetésre. Ha a férj felesége szemébe néz, abból olykor kiábrándultságot, bosszúságot vagy közömbösséget olvashat ki és már ez is hatással lehet „önértelmezésére”. Egy mozdulat, egy tekintet után is mondhatja: „Cserben hagytál!” — Nem segítesz, pedig szükségem lenne rád!” — De lehet pozitív hatással is: Milyen jó, hogy te vagy a férjem (feleségem)! — A beszélgetés fontos szerepet játszik önértelmezésük kialakításában. A problémák egymás előtti feltárása hasznos, új szempontokat adhat, visszatéríthet a helytelen gondolkodástól, vagy éppen megerősíthet egy-egy elhatározásban. Ezekben a beszélgetésekben *tudni és merni adni!* — *Legyen türelmük* egymás végighallgatásához. Próbáljanak válaszolni egymásnak a felvetődő problémákra, legjobb belátásuk szerint! Ne restelljék megmondani, ha ellenkező véleményen vannak, vagy valamit helytelenítenek! — A gyermeket sok és különféle hatás éri. Egy idő múltán kezd elszakadni szüleitől, és szeretné önálló egyéniséggé alakítani magát. Ebben az „önálló-válásban” nagy segítséget nyújthatnak a szülők, ha van idejük és türelmük fiaik, lányaik meghallgatásához. A szóbeli közléssel megosztott tapasztalatok és élmények alakító, nevelő hatásúak lehetnek.

Önértelmezését *mindenki maga alakítja ki magának*. A közös élmények elősegítik, hogy az eltérő önértelmezések közelítsenek egymáshoz. A családban őket talán „egymás mellé ültetett különböző fákhoz” lehetne hasonlítani: Mindegyik fa más és más, az egyik fiatalabb, hajlékonyabb, mint a másik, mégis ugyanaz a nap sűti, ugyanaz a vihar éri, ugyanaz a szél fújja őket: hasonló jó és rossz hatásoknak vannak kitéve. — A család „egységé-kovácsolásában” nagy szerepe van a közös viták és megbeszélések utáni „közös elhatározásoknak”. A férj és a feleség „egymás irányában” — a jó irányban változnak és ebbe az irányba befolyásolják gyermekeik önértelmezését is. — Ez nem jelenti saját azonososságuk feladását, nem jelent merőben külsőséges alkalmazkodást, sem elvtelen meghunyászkodást vagy képmutatást.

A házastárstól is függ, hogy *hitvese hogyan gondolkozik önmagáról*. Ilyen értelemben a házastársak *egymás lelki egészségének lényeges tényezői!* Szolidaritásuk néha egészen apró jelekben, jelentéktelennek tűnő tettekben nyilvánul meg: egy mosoly, egy biztató tekintet, gyöngéd hátbaverés, finom figyelmeztetés, ha netán valamelyik rossz útra térne: ilyenekkel is sok erőt, biztatást sugározhat partnere felé. Feleség férjének — férj feleségének lehet „két lábon járó lelkiismerete”. Másrészt viszont az állandó zúgolódás és elégedetlenség, a szüntelen zsörtölődés és szemrehányás, kákán csomót-keresés — a másik fél kigúnyolása vagy éppen az iránta való érdeklődés hiánya nagy kárára lehet a helyes önértelmezésnek és önértékelésnek. — Ha valakit még házastársa sem ismer el, az bizony hajótöröttnek, csödöt mondottnak, kudarcot vallottnak érzi magát. Így sohasem tehet szert *kedvező önképre*. A helyes önkép kialakításában a házastárs lehet a legjobb segítő, vagy a legnagyobb hátráltató. Vannak férfiak, akik — mások társaságában — állandóan csak ugatják, gúnyolják, megalázzák feleségüket; ezzel megzavarják és eltorzítják önértékelésüket. — Vannak olyan feleségek is, akik viszont férjükből üznek gúnyt, vagy olyasmivel dicsekednek, ami nem társalgási téma. — Húsz éves házasság után egy asszony így nyilatkozott férjéről — női társaságban: — „Nelsonnal az ágyban nincs semmi probléma!” — Lehet, hogy ezt a mondást dicsekvésnek szánta, de férje egy év múlva elhagyta őt — egy fiatalabb nő kedvéért.

Az önértelmezés — általában véve, — de a családon belül is *meglehetősen ingadozó*. A maguk számára felvázolt „önkép” nem mindig véd meg minden támadástól. Néha fogékonyabbak vagyunk az *apró megjegyzésekre*. Mindenkinek lehet rossz napja, amikor pl. sok kellemetlensége volt a munkahelyén, főnökével vagy munkatársaival. Vannak olyan házastársak, akik családjukat használják fel „villámhárítóként”, hogy a napközben bennük felgyülemlett, visszafojtott dühöt, haragot, bosszúságot, elkeseredést levezessék. Ilyenkor a legjobb módszer: megállapodni valamilyen jelben, mondásban: Ha ezt tesztem, ha ezt mondom, akkor — nagyon kérek — ne szólj hozzám semmit! — Ma nagyon nehéz napom volt! — A „rossz napok” idején még több türelemre és megértésre van szükség, mint egyébként.

Az önértelmezésben az *ún. „aktív” és a „passzív” én* játszik szerepet. A „passzív én”: ki van téve ítéleteknek, leértékeléseknek, visszautasításoknak, megaláztatásoknak. — Az „aktív én” viszont *segítségért kiált*. Nehéz, idegölő napi robot után fáradtan és lelki feszültséggel, pattanásig telten az emberek semminek se tudnak örülni, úgy érzik: ez a nap is „elrohant fölöttük”, valósággal elgázolta, letaglózta őket. — Semmi mást nem kívánnak, csak *vigaszt, bátorítást, bírálatmentes, elfogadó szeretetet*. — Próbálják az ilyen lelkiállapotot szavakba foglalni: Te, én ma olyan levert, kedvetlen, fásult vagyok. Nem tudnál rajtam segíteni? — Probléma lehet azután az is, hogy egyeseket annyira leköt a saját sérüléseikkel való foglalko-

zás, hogy eszükbe se ötlük: talán a másíknak még nagyobb szüksége lenne éppen az én érdek-
 lődésekre, segítségemre, együttérzésekre! Ebben a válságos helyzetben könnyen kitörhet a
 „családi vihar”, főleg, ha más, külső tényezők is elősegítik: a gyerekek sírása, nyafogása,
 egy kellemetlen vendég, vagy más váratlan probléma felmerülése. — Mit tehetnek ilyenkor
 a házastársak? — *Tárják fel nyíltan és őszintén egymás előtt sebezhető, vagy megsebzett*
pontjaikat: pl. Ma szörnyen kikészültem ebben a taposómalomban! — Kérjenek segítséget:
„Mesélj valami érdekeselet!” — Így megmarad a becsületesség, egyik fél sem sérti meg,
nem neveti ki a másikat, egyik sem színészkedik, — és mindketten megkönnyebbülnek. „Vi-
seljétek el egymást és bocsássatok meg egymásnak!” (Kol 3,13) „Hordozzátok egymás terhét,
így teljesítitek Krisztus törvényét!” (Gal 6,2) — A házastársak legyenek egymást vigasztaló,
erősítő jó barátok!

A házasság dinamikus értelmezése

Érdekes megfigyelni, hogy Jézus a házasságot nem az utódok nemzése, a család fel-
 építése szempontjából hangsúlyozza, hanem beszél a két nem teremtésben megadott
 egymáshoz-rendeltségéről, a házastársak személyes, szerető kapcsolatáról: „Amit Isten egy-
 bekötött, ember el ne válassza!” (Mk 10,9). — Az ilyen *szerelem* nem elragadtatás, nem
 kivetítés, de nem is pontszerű valóság, ami csak egy pillanatra „adva van”, hanem *története*
van, fejlődésben lévő folyamat. A házasság a személyiség dinamikus kifejlődésének a „he-
 lye”. — Ezt az elvet nem szabad individualisztikusan értelmezni! Valódi önmegvalósulás
 a házasságban csak úgy lehetséges, ha a házastársak:

- önmagukat teljesen elkötelezik;
- ha készségesek a szorongásmentes kommunikációra;
- ha van bennük türelem a hosszantartó gyakorláshoz;
- ha van lehetőségük jogos igényeiket elmondani, a másikat végighallgatni, — a segítség
 szándékával. — Ez az „önmegvalósulás” nem tévesztendő össze az egyéni kívánságok
 maximális és önző kielésével! A házasság nem bilincset rak a partnerre, hanem meghagyja
 annak szabadságát és lehetőséget nyújt személyes értékei kamatoztatásához.

A házasság „kötél-közösség”, de „út” is! — Az egymás derekára kötött kötéllal egybe-
 kapcsolt hegymászók egymást viszik, segítik, tartják, megvédik a szakadékba zuhanástól.
 Ugyanígy a házastársak is felelősek egymás boldogságáért és egyéniségük, képességeik ki-
 bontakozásáért. A házaselet folyamán nap nap után bizonyítani kell a megértést, a hű-
 séget, a szerelmet. Ehhez a házastársaknak *szellemileg-lelkileg állandóan fejlődniök kell,*
és a mindennapi élet apró tetteiben kell állandóan „bizonyítani”. — A kölcsönös szerelm,
az önátadás és a hűség nem „birtokolt tulajdon”, nem értelmezhető statikusan, hanem
állandóan mozgásban van: fejlődik, vagy elsatnyul. A házastársi szerelm fejlődése sem
törtetlen és nem is egyenes vonalú. A házasság telve van kísértésekkel, buktatókkal, kudarc-
okkal és válságokkal is. Előfordulhatnak hibák, szeretetlenségek, visszasesékek. „Mindig
újából kell kezdeni!” Minden párnak meg kell találnia a rájuk illő közösségformálást, az
egyre megújuló azonosságot. A házastársak — annak tudatában, — hogy egymás szerelme
tartja-hordozza őket, azt is megsejtik: az emberi szerelm Ősoka: maga a Szeretet! Martin
Buber úgy értelmezte, hogy minden evilágon belüli te-vel találkozza az ember az örök,
isteni „Te”-t érinti meg.

Ma a házasságot inkább *személyes-dinamikus* szemléletben értelmezik, mint *fejlődési fo-*
lyamatot (Werdegang). — Ezért van szükség a házasság előtti *hosszú és alapos felkészü-*
lésre is. Az NSZK püspökeinek közös színódusa a keresztyény módon megélt házasságról és
családról szóló állásfoglalásában a házasság lényegi meghatározójaként említi a szemé-
lyes szerelm embertani feltételeit: „Az ember arra van rendelve, hogy mások elismerjék
(...) Valóban elfogadott ember csak akkor lesz, ha valaki befogadja őt, esendőségével
és gyöngeségeivel együtt, minden teherrel együtt, ami élete folyamán rátapadt. Egy ilyen
elfogadás nem független attól, hogyan bontakozik ki a másik ember vagy mi történik vele.
Ez az elfogadás mindörökre szól (...) A házastársak egész életükön át tartó feladata, hogy
 ezt az elfogadást *átfogóan és sajátos módon megvalósítsák*” (1.2.1.1).

Egy emberhez fűződő szerelmi kapcsolat mindig *esélyekkel, de ugyanakkor kockázatvállal-*
ással is jár. Egyik belesodródik a másik ember életébe, a másik ember élete belefonódik
 a család életébe. A kialakult „mi” hat az alakulásukra. A kockázatvállalás azt is jelenti,
 hogy az ember „csalódhat”. Egyik vagy másik partner „visszautasítása” következtében a
 házasság szentsége elvétheti célját: vagyis nem közvetíti a Krisztussal való találkozást.
 De az isteni Gondviselés útjai kiszámíthatatlanok. Sohasem tudhatjuk, hogy emberileg
 tönkrement házasságok nem lesznek-e elindítói egy magasabb szintű értékvilágba való
 bekapcsolódásnak: ha ti. a keresztre feszített Krisztus követésében vállalja az ember a
 sorsát.

Gyakorlati meglátások

Az önértelmezés kifejlesztéséhez a házasságon belül sem elegendőek általános elvek, konkrét útmutatásokra van szükség. A *Ryan házaspár* (Marylin és Kevin Ryan: *Selbstverständnis und Ehe*, Concilium, 1979/1. 35—42) néhány tanácsát foglaljuk össze:

— **ŐSZINTE DICSÉRET, GYAKORI ELISMERÉS.** Az embernek szüksége van arra, hogy munkáját elismerjék és ezt szóban is kifejezzék. Nem üres és alaptalan bókolásra van szükség, hanem *őszinte elismerésre és nagyrabecsülésre*. Olykor szükségesek egy-egy udvarias bók is: „De csinos ma a frizurád!” — „Jól áll neked ez a nyakkendő.” — „Jaj, de finomat főztél ma!” — és hasonló apróságok.

— **AJÁNDÉKOZD MEG A MÁSIK IDŐVEL.** Sok házasságban azért éleződnek ki az ellentétek, mert a férjnek és feleségnek „nincs idejük” egymás számára, vagy sajnálják az időt arra, hogy egy-egy témát, problémát jól megtárgyaljanak. Mindegyik fél visszahúzódik a maga kis csigaházába és így lassan elidegenednek, elhidegülnek egymástól. A „jó házasság” nem egyszer s mindenkorra kész dolog, hanem naponta építendő feladat. A házastársak nevében elmondhatjuk

— **NE EMLEGESSÜK A RÉGI SEBEKET, BOTLÁSOKAT.** — Felejtsük el, különösen, ha a házastárs már igyekezett azokat jóvátenni.

— **FEJLESSZÜK KI MAGUNKBAN A „BELEÉRZÉS” (EMPÁTIA) KÉPESSÉGÉT!** Próbáljuk magunkat beleélni a másik életébe, lelkivilágába, helyzetébe és körülményeibe. Próbáljuk meg kitalálni: Mit gondolhat, mit érezhet, milyen vágyak, csálódások, gyötrelmek, lelki viharok lehetnek a lelke mélyén? Ha én ilyen állapotban lennék, mit kívánnék magamnak? — Miben tudnék segítségére lenni? — Minek örülne? — Az empátia kifejlesztése sok türelmet igényel, sok munkába, fáradságba kerül, de az újra megtalált lelki összhang boldogsága megéri ezt a fáradozást!

— **VÁLASZOLJUNK A SEGÉLYKÉRÉSRE!** — Néha a házastárs amiatt panaszkodik, hogy egyszerűen képtelen valamit elvégezni. Ilyenkor ne kezdjünk el mi is panaszkodni, hanem segítségünk leküzdeni a partner önmagába vetett kétkedését, ébresszünk benne bizalmat, válaszoljunk a segítségkérésre türelmes meghallgatással, tevékeny szeretettel. — Figyeljünk a rejtetten, burkolt formában leadott „vészjelekre” is, és válaszoljunk!

— **MONDD KI, HOGY HÁZASTÁRSAD SOKAT JELENT NEKED!** — Ne csak szavakkal, hanem a mindennapi élet apró kis tetteivel is. Tanulják meg a személye, munkája, lelkiállapota iránt *őszinte érdeklődést*. *Végezzenek* — kérés nélkül is — valami munkát, amivel könnyebbé, szebbé tehetik a másik életét. Távolítsanak el útból valami akadályt. Engedjenek időt a pihenésre. A nagyrabecsülés nyilvánuljon meg tettekből, figyelmességükben, szavakban is.

— **DOLGOZZUK FEL A KELLEMETLEN ÉRZÉSEKET!** — Előfordul, hogy a házastársak egymással vetélkedő riválisoknak érzik társukat: a családon belül versengenek gyermekeik szeretetéért, barátaik nagyrabecsüléséért; olykor szakmai téren kezdenek irigykedni egymásra. A másik sikerét, előrehaladását saját eredményük csökkenéseként, háttérbe szorulásként élik meg és — talán öntudatlanul is — haragot, neheztelést, irigységet éreznek egymás iránt. Lehet, hogy az ilyen érzések később szorongásba, büntudatba csapnak át. — *El kell fogadni egymást: olyanoknak, amilyenek vagyunk.* Próbáljuk meg a másik sikerét saját sikerünk gyanánt megélni!

— **CSALÁDI ÜNNEPSÉGEK.** — A házasság egyik veszélye lehet a megszokottság, amikor „megunják” egymást és csak úgy „eléldegélnék” egymás mellett. Az egyhangúságot megtöri, ha névnapokon, évfordulókon, születésnapokon, és más ünnepi alkalommal egy kis „meglepetést” készítünk, mosolyt derítünk a másik arcára. Nem az ajándék nagysága számít, hanem maga a figyelmesség, a megemlékezés, a kedvesség.

— **A HÜSÉG MEGÉLÉSE** nyilvánuljon meg hármasságban: hűségben a házassághoz, hűségben a partnerhez és hűségben önmagunkhoz. A házasság tartóssága a „mi” — a „te” és az „én” — három súlypont kiegyensúlyozottságán alapszik. A hűség kölcsönös önátadást

és teljes elfogadást jelent: egész életre szólóan, minden körülmények között. A házastársak „kölcsonös szerelmükkel és hűségükkel láthatóvá teszik Isten szeretetét (Franz Böckle, Ehe und Ehescheidung, Handbuch der christlichen Ethik, 2Bd Herder, 1978. 119.).

— **IMAÉLET A HÁZASSÁGBAN.** A L'anneau d'or című francia nyelvű házassági folyóirat körkérdést intézett a fiatal házasokhoz: — Szoktak-e közösen imádkozni? — és ha igen: hogyan? — Az első meglepetés az volt, hogy a körkérdésre adott válaszokból kiderült: sokkal több fiatal házaspár imádkozik, mint amennyiről feltételezték! — A másik meglepetés: A közös ima változatos módszereit alkalmazzák: —

— Vannak párok, akik csendben, halkán, elmélkedve imádkoznak.

— Mások az elmélkedést közösen végzett közös imával zárják be.

— Egyesek rendszeresen egy-egy részletet olvasnak naponta a Szentírásból, arról elmélkednek, majd kicserélik gondolataikat. — A harmadik meglepetés: Minden imádkozó házaspár vallotta, hogy a KOZOS IMA NAGYON SOK ERŐT AD A KOZOS ÉLETHEZ! — Az imából erőt, bátorítást merítenek házaseletük alakításához. Egyre jobban megértik, hogy egymás iránti szerelmük nemcsak egymással való találkozás, hanem az Istennel, Krisztussal való találkozás „helye” is. A szerelem „külső héja” mögött felfedezik annak lényegi magvát: ISTEN A SZERETET!

Kiss László

SINKOVITS IMRE, SZÍNÉSZ: — Családnak én csak azt tekintem, ami több két ember együttélésénél, ahol gyerek is van... Szerintem az átalakuló társadalmi és életkörülmények változásokat hoznak az emberek mindennapi életébe is. De a családban élők összetartozása, egymásra utaltsága nem változik... Én az ember természetes életformájának a családot tartom. És elégedett vagyok, hogy nem élek az általánostól eltérő formában. A személyes boldogság, a megszerzett tapasztalat sem az egyén, sem a színész számára nem mellesleges. Számomra azt is jelenti, hogy belülről ismerem az ábrázolt figurák, — fiúk, férjek, apák — érzéseit.

GOMBOS KATALIN, SZÍNÉSZ: — És még valamit a tudatosságról. Szerintem a családi harmóniát nem lehet a véletlenre bízni. Én, amióta eszemet tudom, kézbe tartom, sőt tudatosan neveltem önmagamot... Amióta a gyerekeket megszülettem, hasonló tudatossággal határoztam el, hogy derűs légkörben fogom őket nevelni. Ha napközben, amíg távol vagyok, kudarc vagy bosszúság ér, soha nem hozom haza gondjaimat. Hiszen a gyerek — ezt magamról tudtam — végtelenül érzékeny. A legkisebb ingerültséget, kedvetlenséget is megérez. Vallom, hogy a jókedv is szokás, fegyelem dolga... Meggyőződésem, hogy a gyerekkorban „befektetett” nevelés, a rengeteg gond ilyenkor megtérül. Kamaszkorukban az ember attól tart, hogy csak a közös fedél maradt meg, hogy eltávolodtak tőlünk. Azután, ha a szülő elég türelmes, ha kívárja, kiderül, hogy az összetartozás később legalább olyan erős.

MÉREI FERENC, PSZICHOLOGUS: — A család, pontosabban az emberi együttélésnek az a formája, amit általában családnak nevezünk, nincs válságban. Vagy mondhatnám azt is, mindig válságban volt és válságban lesz... Vannak, akik a harmónia hiányából arra a következtetésre jutnak, hogy baj van a családdal, meg kell gyógyítani. Nézetem szerint a társas emberi együttélésre jellemző feszültségekre, összecsapásokra, drámákra, robbanásokra szükség van. Ezáltal válik az élet valóban életté. Sűrűvé, intenzívvé. Így szerzünk tudomást magáról a létezésről, a másik emberről. Válságról általában a változtatás igényével beszélünk. A feszültség viszont — létezési forma. Hozzátartozik az emberi együttéléshez, és lényegét tekintve megváltoztathatatlan. Ugyanúgy, mint maga a család. Ez a társulási forma ugyanis nem kizárólag társadalmi, hanem legalább olyan mértékben természeti jelenség.

GYARMATHY LIVIA, FILMRENDEZŐ: — Ami ma feszültséget okoz (a családban), amit sokan és sokszor válságnak mondanak, az maga a felgyorsult változás... A nők társadalmi szerepének megváltozása, ami, ha lassúbb ütemben és több ellentmondással is, de vég eredményben a családon belül is végbement. Mindaz, amit a mi nemzedékünk a mostanában lezajlott részleges emancipáció révén elért, hosszú távon módosítani fogja a családi struktúrát... Adatok bizonyítják, hogy nemcsak a válások, a szétbomló családok száma emelkedett, hanem az újránházasodóké is. Úgy látszik, az emberek — ha széttörték az egyik kapcsolat kereteit, — viharos gyorsasággal próbálnak újat kovácsolni. Ez is azt bizonyítja, hogy a többség mégis, ma is, a házasságban keresi az érzelmi egyensúlyt. Lehet, sőt, biztos, hogy ez a forma nem tökéletes. De egyelőre mégis a legemberibb. Ma is a család az egyetlen életképes érzelmi, szellemi, gazdasági egység.

Földes Anna: Családi kör '78 könyvéből részletek

TEOLÓGIAI-LELKIPÁSZTORI KÉRDÉSEK

A CSALÁDBAN NEM LEHETSÉGES?

Nem egyszer hangzik el a csodálkozó kérdés: miért találkozunk a keresztény vallásos-aszketikus irodalomban még ma is olykor azzal a szemlélettel, hogy a keresztény tökéletességre való krisztusi meghívás nem a családi élet rögös útjait járókra vonatkozik. Vagy más, kissé sarkítottabb megfogalmazásban: a családi élet ha út is, de kerülő út a keresztény tökéletességre törekvők számára.

A kérdés felvetése valóban indokolt, mivel számos körülmény keltheti annak látszatát, — a szóban forgó írásokon kívül is — hogy e téves felfogás még ma sem a múlté. Csak egy-kettőt említenék: az egyház kanonizált szentjei között csak alig-alig sikerül olyanokat felfedeznünk, akik a családi élet keretei között járták végig a keresztény tökéletesség, az Isten országába vezető utat. A nagyszámú püspök, pap és szerzetes mellett akadnak ugyan szép számmal világi hitvallók, szüzek és özvegyek is, „aktív” családi életet élők azonban csak elvétve. Érthető ezért, hogy a szentek kicsit „idegenek” a családi életben élők és megszentelődni akarók számára. Inkább csak „védőszentek” mintsem „példaképek”. Az utóbbi egy-két évszázad során a sekélyesebb egyházi „művészetben” is éreztette hatását ez az egyoldalú, sőt téves felfogás. Az édeskés Szent Alajos képek, a giccses Szent József ábrázolások, — fiatal női szentek képeiről ne is tegyünk említést — aligha válhattak fiatal, családi életet alapítani kívánó férfiaknak és nőknek, fiatal házastársaknak, családanagyknak és — apáknak vonzó mintaképévé.

Ma már örömmel nyugtázhatjuk el, hogy ez az élettől távol álló szemlélet és annak írásban-képekben rögzített kifejezése jobbára a múlt emléke. Az újabb vallásos könyvek egyre inkább jelennek meg ilyen címmel és tartalommal: a családi élet megszentelése, — Krisztus és a család élete, — úton a családban: Isten felé... Mindezek ellenére — sajnos — a keresztények között még máig is kísért a több évszázados múltra visszatekintő elképzelés: a tökéletességre, szentségre való törekvés a szerzetesek és papok dolga, megvalósítási területe pedig a világtól való félrevonulás, az elzártság, klauzurás élet.

Mindezt látva-tapasztalva napjainkban számos biblikus szakember is az evangéliumok tanulmányozása során egyre inkább „kibontja”, hogy a keresztény tökéletességre való törekvés nem csupán az „evangéliumi tanácsok” követőinek, hanem minden, a keresztény családban élő embernek is egész életre szóló feladata. Ez a szellem élt már az ősegyházban és ezt kell erőteljesen hangsúlyozni napjaink megújuló egyházi életében is. Az ún. evangéliumi tanácsok azoknak az Istentől meghívott embereknek — férfiaknak és nőknek — szólnak, akik élethivatásukká teszik, hogy sajátos életkörülmények között állnak Krisztus szolgálatába. Ugyanakkor azonban a családban élők számára sem lehet távoleső, esetleg idegen feladat a keresztény tökéletességre való törekvés. Az evangélium számukra is kijelöli Krisztus követésének útját. Ez az út olyan rögös, sok áldozatot és lemondást kíván. A bibliai útmutatások közül kiemelkedik és mindent megelőz a szeretet krisztusi parancsa, és annak konkrét életre-váltása.

Az utóbbi néhány évtized egyházi életének talán legjelentősebb eredményei közé tartozik, hogy a családi életet irányító, azt megszentelő kinyilatkoztatott isteni tanítást a keresztény élet gyújtópontjába állította. „A családi élet a legcsodálatosabb és legszorosabb együttműködés Istennel. Az atya és az anya a Teremtőnek magasrangú munkatársai” — mondotta XXIII. János pápa. Korunk pápai nem szűnnek meg buzdítani, hogy a családi életet élőknek saját kereteik és lehetőségeik között kell a tökéletesség felé vezető útra lépniük. Hivatása elől egyetlen férj-feleség, családapa-családanya nem térhet ki. Munkakört, munkahelyet lehet olykor változtatni, egyházi és világi hivatalokat lehet vállalni vagy letenni, számos emberi vállalkozást önként félbe lehet szakítani. Ha azonban egy férfi és egy nő egymásnak sűrű tartó szeretetet és hűséget ígért, ha hitvestársához valóban Isten szeretetében kötötte magát, ha édesanyává és édesapává lett, — mindez életre szóló, sőt az örök életre átvezető

kötelességet és elhivatottságot jelent. S talán egyetlen földi vállalkozás sem ró oly élet-hosszig tartó, szeretetből vállalt kötelességeket az emberekre — Isten ezt természetünkbe írta — mint a szülői szeretet, illetőleg a gyermeki tisztelet és ragaszkodás feladatait. — A mindennapi élet gyakorlatát illetően a családi életben elsősorban nem a természetes javokról, örömről való önkéntes lemondásban áll a megszentelődés felé vezető út. A család életében ún. természetes értékek — egymást gazdagító, megszentelő módon — vezethetnek a teljességhez, a kibontakozáshoz. Ugyanakkor ez a természetes értékmegvalósítás, kibontakoztatás nem jelenthet akadályt a természetfölötti értékvilág felé. Ellenkezőleg: mindent — a természetes szeretetet, az élet szolgálatába és a szeretet elmélyítésére beállított fajfenntartási ösztönt, de még a szórakozást, munkát, ruházkodást is — a mennyei Atya uralma alá lehet rendelni, hogy valóban mindenben Isten jósága, gondoskodása dicsőítessék.

A családi élet nem az egyedül járóknak, nem az egyedül élőknek útja. Közös út, szülők, házastársak, gyermekek közös életútja. Itt közösen *kell* járni, egymás kezét kell — olykor fizikailag is — fogni, a másikat, a többit magával kell vonzani, el nem szabad hagyni. A család minden egyes tagja felelős a másikért, a többiért, hogy jó lelkiismerettel adhasson majd egykor választ Isten kérdésére: Hol vannak a tied? — Hol vannak azok, akiket rád bíztam?

A német egyházmegyék közös szinódusán, amikor a keresztény házasságról tárgyaltak, az egyik felszólaló a papi, szerzetesi lemondást akarta példaképp a házastársak elé állítani, hivatkozva rá, hogy ők — papok és szerzetesek — „a mennyek országáért” mondtak le számos földi örömről. — Egy hétgyermekes családjánya kért szót, s miután megköszönte a jószándékú tanácsot, feltette a kérdést: vajon ő és igen sok keresztény anyja és apa mi másért vállalták volna a gyermekeket, a nevelésükkel járó gondot, olykor kínlódást, vajon mi másért viselnék el az olykor elviselhetetlen házastársat, annak gyarlóságait, vajon mi másért tartanának ki a hűségben és szeretetben: ha nem a mennyek országáért, ha nem Krisztusért? — Valóban, a keresztény „tökéletesség” felé vezető út sokféle, sokszínű lehet. Ki-ki a „maga útját járja” — és egyik életstílus képviselője sem vitathatja el a másiktól, hogy az nem a „mennyek országáért” vállal áldozatot, hűséget és tart ki a szeretetben.

Ha férj és feleség egymást és gyermekeiket valóban szeretik, ha minden természetes odaadásukat, féltésüket, nevelési, segítősi, engedelmességi szándékat Isten törvénye alá rendelik, — kétségtelen, hogy a *keresztény tökéletességnek számukra kijelölt útját járják*. A „mennyek országáért”, a Krisztus iránti hitben mindig új erőre kaphat életükben az egymás iránti szeretet és hűség, a tisztelet és engedelmesség, szebbek, sőt „szentek” lesznek a közös örömek és vállalkozások, könnyebbek a közösen viselt gondok és terhek, kedvesebbek a kölcsönösen vállalt szolgálatok. Férj, feleség és gyermekek családi együttesét minden vállalkozás és törekvés — Szent Péter apostol szavaival élve — „szent nemzetségé” avatják.

Sz. A.

A HÁZASSÁG-GONDOZÁS ÉGETŐ KÉRDÉSEI

G. Antal gimnáziumi osztálytársam volt. Érettségi után azonnal megnősült, két gyermek született, de aztán tovább tanult esti egyetemen, elhidegültek egymástól, elváltak; egyik munkatársát vette másodsorra feleségül. Azelőtt minden vasárnap ott volt a templomban, gyermekeivel együtt. Második házasságából származó gyermekét már nem kereszteltette meg, vasárnaponként kint van családjával együtt nyaralójukban. Nemrég találkoztam vele, érdeklődtem, ismeri-e helységük új plébánosát. Így felelt: „Bennünket, elváltakat kiátkoztok a templomból, hát ugyan miért érdekelne, ki az új pap?”

L. Éva feleségem régi barátnője. Görög katolikus fiúval ismerkedett meg, én eskettem össze őket. Egy év után problémák jelentkeztek náluk. Férje, Tibor eljárt iszogatni régi barátjaival, Éva éjszakai műszakban dolgozott, alig találkoztak. Gyermekek nem volt, válásra gondoltak. Egyszer Tibor, mászor Éva jött fel hozzánk „panasznapot” tartani. Mikor egyiket hallgattuk, neki adtunk igazat, mikor a másikat, annak. Egyszer aztán úgy rendeztük a dolgot, hogy nálunk találkozzanak. Jól kibeszélték magukat, és rájöttek, hol is volt a baj. Hosszú távon egyeztették a programjukat és eszükbe sem jutott aztán a válás.

* * *

Csupán két megtörtént eset. Ezek jutnak most eszembe, amikor a házasság-gondozás kérdésére gondolok. Csak két problémás eset a tengernyiből, de talán érzékeltetik, miről is lesz szó. Az első azt a kérdést indítja útra bennünk, mit tudunk tenni a meglévő jogi, pasztorális örökség mellett is, hogy elvált híveink *ne csak az elutasítást*, kitagadást hallják ki szavainkból, magatartásunkból; sőt esetleg milyen irányban kereshetünk új lehetőségeket. A másik eset még tágabbra nyitja a kérdést: íme, nemcsak a válás jelent problémát. A *házasság védelmé*t, a házasság-gondozást sokkal hamarabb kell kezdenünk: már a házasság előtt és fennállása alatt, minden lehetséges lelki munkával: továbbképzéssel, beszélgetések útján, — s nemcsak a gyóntatászkékben. De még a válás, az újráházasodás sem csak a szentségekhez-engedés kérdését jelenti számunkra. Sokkal többről van szó: mit adhatunk az elváltaknak lelki tanácsadás útján, hogyan segíthetjük őket *önmaguk újra-megtalálásában*.

A HAGYOMÁNYOS HÁZASSÁG-GONDOZÁS. Mindenekelőtt idezzük fel a katolikus házasság-gondozás ma is érvényben lévő elveit. Nagy hiba lenne ugyanis ezeknek figyelmen kívül hagyása. A katolikus egyházjog nem ismeri ezt a szót: válás. Két keresztyény között létrejött, érvényesen megkötött és elhált házasság felbonthatatlan. A házassági perek adott esetben csak azt mondják ki: valamely házasság létre sem jött (semmis), valamilyen, már a kötés előtt meglévő akadály miatt vagy valamilyen lényeges előfeltétel hiánya miatt (pl. nem volt kielégítő szándék). — *A lelkipásztor tevékenységének* — ennek megfelelően — arra kell irányulnia, hogy segítse a fennálló kötelék megtartását. Ha az egység már nem állítható helyre, csak az „ágytól, asztaltól való elválasztásra” — mint szükségmegoldásra — nyílik mód, új házasságkötésre nem. Az időközben létrejött második házasságot érvénytelennek kell tekinteni. Ami a szentségekhez-járuást illeti (gyónás-áldozás), a gyóntató csak abban az esetben oldozhatja fel (halálveszélyen kívül) a kiközösítés alól az újráházasodottakat, ha hajlandók vállalni: testvérként, azaz nem házaselekként élnék egymás mellett. A válás utáni újráházasodás legutóbbi időikig nemcsak a szentségek vételétől, de az egyházi temetés lehetőségétől is elzárt, ez a tilalom azonban 1973 óta nem áll fenn (1,176). — Ez a hagyományos álláspont jól érthető *kialakulásának körülményeiből*. Abban a társadalmi-kulturális környezetben, amelyben létrejött, nagy családok voltak, egyszerűen alig volt válás, egészen természetes volt tehát a közvélemény válás-ellenes magatartása. A házasságban nem annyira a személyes szereteten volt a hangsúly, hanem a fajfenntartás szempontján. A házasságjog is erre a család-képre, a *gyermek védelmére épített*: a házasság feltételei között arról esik szó, az illető biológiailag érett-e, képes-e házasságra (biológiai potencia), elhálták-e a házasságot (2,159). Ebből az alapfeltételből kiindulva nagyonyis érthető, hogy a házasságjog azt tekinti a házasság „teljessé válásának”, ha megtörtént a házasság egyesülés. A hagyományos álláspont tehát igen logikusan épül fel. Még bírálói sem feledkezhetnek meg arról, hogy jól szolgálja ez az alapszempont a felbonthatatlanság követelményét, amelyet a Szentírás állít fel. Mielőtt távolabbi, esetleg irreális lehetőségeket keresnénk, először is azt érdemes összefoglalnunk: milyen lelkipásztori feladatokat követel ez a ma is érvényben lévő egyházjogi keret?

A MEGLÉVŐ HÁZASSÁG VÉDELME. A házasság védelmét — mint már bevezetőben is megjegyeztük — a *jegyesoktatással* kell elkezdenünk. Reálisan fel kell hívnunk a fiatalok figyelmét a kor veszedelmére: a sokakban élő szexuális túlfűtöttségre, a hűséget veszélyeztető csapdákra. El kell mondanunk azt is, milyen eszközök segítik őket a hűség megőrzésében: elsősorban a kiegyensúlyozott, harmonikus házaselet, — ezért nemi kultúra terén is előre kell haladniuk; de nem kevésbé segíti őket az igazi keresztyény lelkiélet: imádság, gyónás (úgy is, mint lelki tanácsadás), áldozás (épp áldozatkészségük felkeltésében). — A megelőzés szempontjának érvényesülnie kell a házasság megkötése után is, mind a gyóntatási praxisban, mind egyéni beszélgetésekben, mind házásoknak tartott beszédek, lelkigyakorlat, kurzus során. Mihelyt problémák merülnek fel, *lelki tanácsadással* kell segítenünk a fiatal házásokat: hogyan tehetik teljesebbé házasságukat, mivel kerülhetik el a fiórt, a házasságon kívüli kapcsolat kérését. Külön figyelmet érdemel a „változás kora” ill. az azt megelőző időszak, amikor sok házasság felborul.

Ahol már a válás is szóba kerül, védenünk kell a meglévő házasságot. Békítenünk kell; kérnünk kell, hogy a felek bocsássanak meg egymásnak — amíg csak lehet. Sokszor apró félreértések juttatják el a házastársakat válságokig. Legfontosabb tehát a párbeszéd, az őszinteség, a problémák kölcsönös feltárása (3,38). A házastársak nem érezhetik úgy: gondjaikban egyedül vannak. Egy házasság kudarca valamennyiünk számára vereséget jelent (1,178). Ezért kell még több gondot fordítanunk a nehézségekkel küzdő házások lelki támogatására, különösen ma, a válás „divattá” válásának korában. — Az összeomlással fenyegető problémák mögött sokszor jól kimutatható *lélektani háttér* lapang: valamilyik fél

visszamaradt a lelki fejlődés útján, a ki nem alakult személyiség-kép mögött pedig gyakran féloldalas szülő-kép bújik: túlzott anyakötődés, erélytelen apa, nem egyszer kellően fel nem dolgozott fiatalkori problémák törnek elő a házasság konfliktusaiban. Ha a fiatalok csak a terheség jelentkezése miatt vállalták sebtiben a házasságot, bár lelkileg még nem értek meg rá, könnyen tehernek látják a házastársat, előbb-utóbb igyekeznek levetni az át nem gondoltan vállalt terhet. Ilyen veszélyhelyzetekben sokat segít a mélyebben fekvő okokat felszínre hozó beszélgetés, a megoldás együttes keresése. — A helyzet még akkor sem könnyű, ha a fiatalok „szerelemből” házasodnak össze s nincs semmilyen terhelő előzmény. A jó alap még kevés, ha nem nyitottak a további fejlődésre (4,31). Az élet — változás. Nem feltétlenül az a jó házasság, amely problémamentes, hanem amely jól alkalmazkodik a változó feltételekhez, a „növekedési krízisekhez”. Igehirdetésünkben, gyóntatószékben, család-csoportokban, felnőtt-oktatási formákban szólnunk kell tehát a „hűség-munkáról”, a hűség megvalósításának lelki előfeltételeiről: csak tanulékony szívvel, alkalmazkodási készséggel, a másik iránt tanúsított hittel őrizhető meg az egység. — S ha most egy kicsit a rosszul sikerült vizsga: a válás oldaláról tekintünk vissza a házasságra, mint előzményre, igazat kell adnunk *Maria Bührernek*: *soha sincs „véltlen fél”* (4,32). Ha egyik fél arra panaszkodik, hogy a másik ki-kirúg a hámból, esetleg hűtlenkedik, akkor mindig önmagába kell tekintenie: nem az ő ridegsége, talán zsarnoki allűrjei, kisebb igazságtalankodásai vagy fölényeskedése taszítja-e házastársát valamilyen szenvedély, netán más partner karjaiba? — Ime, mindig időszerű az önmagunkba-tekintés, az evangéliumi metanoja.

ELVÁLTAK LEIKI SEGÍTÉSE. De mit tehetünk akkor, ha valamelyik házasság végleg zátonyra futott? *Bernhard Häring* szerint (5) az alapszempont: *kitartani a felbonthatatlanság mellett, de nem kiiktatni az elváltakat az egyházból.* Az első tehát, amit tehetünk: mindent elkövetünk azért, hogy az elvált továbbra is otthonra találjon az egyházban, ne érezze a kivetettséget. Az elváltak természetesen rugalmas részt vehetnek az egyház közösségi életmegnyilvánulásain (misén, gyűléseken, lelkiigyekezeteken stb.). Buzdítsuk is őket, hogy ne hanyagolják imaéletüket, kérjék a Szentlélek segítségét, hogy mielőbb tisztázni tudják helyzetüket Isten előtt. Fórumot kell teremtenünk számukra lelki problémáik átbeszélésére — még ha az nem is a gyóntatószék. — Ahhoz viszont, hogy lelki tanácsadásunk sikeres legyen, ismernünk kell ezeket a lelki problémákat. Az egyik ilyen lelki seb, amelyet átélnek az elváltak, az *izolálódás*, a fokozatos elkülönülés a közösség többi tagjaitól, sőt egyáltalán ismerőseiktől (4,29). Ez már a házasság haldoklásával elkezdődik: mielőtt a jóbarátok észreveszik, hogy a házaspár között valami nincs rendben, elhúzódnak, nem akarják elkötelezni magukat egyik fél mellett sem; végül, mire bekövetkezik a válás, gyakorlatilag mindkét fél egyedül marad. Ne rekedjünk meg annál a gondolatnál: „maguknak keresték!” — Valójában *hátrányos megkülönböztetettségről van szó*, már-már embertelen helyzetről, amibe az elváltak belesodródnak. Éppen itt lenne az egyházközösségnek, mint szeretetközösségnek nagy szerepe, mint oly sok egyébben: befogadni az ilyen értelemben kiülődőzötteket, mindenekelőtt a farizeusi ítélkezést odahagyó nyitottsággal. Vagy nem erre indít-e Jézusnak a házasságtörő asszonnyal és a többszörösen elvált számariai asszonnyal szemben tanúsított magatartása? — Másik lelki seb a „ki volt a hibás” kérdésén való rágódás. Pedig — mint az említett *Maria Bührer* svájci pszichoterapeuta megállapítja, aki házasság-gondozás lelki kérdéseivel foglalkozik —, mind a mazochizmusra hajló önvád, mind a másíknak bűnbakká való kikiáltása helytelen (4,32). Az igazság az, hogy kisebb-nagyobb fokban mindig mind a két fél hibás, épp a kölcsönhatás törvényszerűsége alapján. A válás nem következik be előzmények nélkül, hanem fokozatos elhidegülés, kölcsönös okozati láncolat eredménye. A válást követő lélekvesztettség feloldódását éppen ezért csak az indíthatja el, ha az elváltat hozzásegítjük annak belátásához: neki is része volt sikertelenségben, ha vállalja a felelősséget, ezzel már túl is jut az elvakult gyűlöleten, fel tudja magában dolgozni életének ezt a fájdalmas szakaszát.

Mert a valóságban teljesen téves *ábrándnak bizonyul* az, amiben a legtöbb elvált ringatja magát: hogy ti. a válás tökéletes újrakezdés. Ami válásba sodorta, az továbbra is ott hat benne, és akár egyedül, akár más társ oldalán folytatja tovább életútját, újabb krízisekbe viheti. A válás tehát nem megoldás, sőt a problémák továbbtágulása. De éppen ezért meg is fordítható: kíméletlen őszinteségre készítet, nagyítóüvegen át látta a bajok gyökerét. A legnagyobb segítség az lehet egy-egy elvált számára, ha elvezetjük erre az önleleplezésre; így még lesz lehetősége valódi újrakezdésre. — A válás nem szakítás a múlttal olyan értelemben sem, hogy az elvált nem hordozná tovább sok-sok élményét, emlékét, ami első házasságához fűzi. Mint *Bührer* írja, a válás ilyen értelemben *szenvedés-történet*: míg a felek eljutnak a végső tagadásig, a szeretet és a gyűlölet ezernyi árnyalatán mennek át s ez nem múlik el nyomtalanul. Az elvált nem úgy gondol volt házastársára, mint az öz-

vegy az elveszített szeretett hitvesre. Minden emlékébe vád és önmarcangolás is vegyül. A fel-feltörő fájdalmas emlékeket sokan megpróbálják egyszerűen elnyomni, kiszorítani: alkoholba, alkalmi kalandokba, jobb esetben lázas munkába menekülnek. Lassan rájönnek azonban, hogy mindez nem megoldás. Csak a múlt vállalása, a személyiség egészébe való beágyazása segíthet abban, hogy a szenvedés gyümölcsözővé legyen.

A lelkipásztornak gyakran kell válaszolnia arra a kérdésre is: *hogyan tovább?* Van, aki elfogadja egyedüllétét, van, aki világfájdalmas lesz, van aki más oldalán vizsgáztalódik. Lélektani megfigyelés, hogy aki véltlenül érzi magát, először elhessegeti az újrահázasodás gondolatát, később azonban menekülésszerűen keres társat, mert alapvetően társ akar lenni. A tanácsadás igen nehéz: vajon érdemes-e a tanácsot kérőnek új házassággal kísérleteznie? A gyakorlat azt mutatja, hogy a gyors döntés ilyen esetben végzetes lehet. Ha viszont a készülődőben lévő új házasság mindkét oldalról átgondolt, előkészített, ha az újrահázasodó tudatában van: nincs „új” élet számára, csak az addigi, — de okul hibáiból —, reménnyel indulhat.

Külön szót érdemelnek a *kisgyermekes elvált nők*. Hiszen a gyermektelen elvált férfi vagy nő könnyebben kereshet új házastársat, sőt még az elvált apa is (a bíróság rendszerint a feleségnek ítéli oda a gyermeket). A kisgyermekes elvált asszonynak azonban nehezebb a helyzete, és nemcsak az újrահázasodás szempontjából, — ami végülis nem feltétlen cél —, hanem a gyermek, gyermekek szempontjából is. Helyzete a fiatal özvegyekéhez hasonlítható, azonban számos konfliktus-lehetőséggel, amit elsősorban az apa „látogatási joga” jelent. Könnyű a jó szülő látszatát keltetni néhány órára, annál nehezebb azonban a hétköznapi szűrkeségében. Ezt a feszültséget a gyerek sokszor úgy oldja fel, hogy kétszínű lesz: mindkét szülő előtt alakoskodik. S bár épp az anyának nehezebb, mégis főként rajta múlik, hogy egészséges irányba alakuljon a gyermek személyiségfejlődése. Ha maga az anya sem dolgozta fel a válás lelki sérülését, a gyermekben torz apa-kép bontakozik ki és ez kihat a többi emberhez való viszonyának alakulására is. Ha az anya az apai behatásra féltékenyen vagy gyűlölettel reagál, a gyermekben a „gyűlölve szeretni” érzés uralkodik el, vagy épp átáll az apa oldalára. Minderre nemcsak a szülőkkel való beszélgetési során, hanem a katekézisben is ügyelnünk kell: csak a torzítatlan apa-eszmény lehet a hű istenkép előzménye. Még hatványozottabban jelentkezik ez a kérdés a többszörösen elvált szülőknek a gyermekek számára is áttekinthetetlen családi viszonylataiban.

A SZENTSÉG-KISZOLGÁLTATÁS MAI KERETEI. A tudatalakító, megtérésre készítő lelki munka természetesen nem old meg minden kérdést. Továbbra is probléma marad: mit tehetünk az elváltak érdekében szentségek, a gyónás-áldozás tekintetében.

Legproblémamentesebb azoknak az elváltaknak a helyzete, akik *nem kötöttek újabb (polgári) házasságot*. Ha bűnbánatuk őszintének látszik, megkaphatják a feloldozást. Szem előtt kell azonban tartanunk, nincs-e valamilyen kötelezettségük volt házastársukkal szemben, tőle származó gyermekeikkel szemben, sőt nem tehetnek-e még valamit a látszólag szétszakadt kötelék megmentése érdekében (6,125). Aki azután megkapta a feloldozást, áldozhat is. Az isteni jogban semmiféle tilalom nincs arra vonatkozóan, hogy nem áldozhat az újra nem házasodott elvált (uo.). — Már nehezebb probléma a másodházasságúak esete. Hogy milyen álláspontot kövessünk velük szemben, arra vonatkozóan a *Hittani Kongregáció* 1973. április 11.-én kelt, több püspöki karhoz intézett levele lehet számunkra irányadó: „Ami a szentségek kiszolgáltatását illeti, ügyeljenek a helyi püspökök egyrészt az érvényes egyházfegyelem megtartására, másrészt gondoskodjanak arról, hogy a lelkipásztorok különös figyelemmel menjenek utána azoknak is, akik törvénytelen kapcsolatban élnek és más eszközök mellett alkalmazzák az egyháznak a lelkiismeret világában (in foro interno) bevált gyakorlatát” (7,217). Ennek az eligazításnak alapján mindenekelőtt arra kell ráveztünk az elvált újrահázasodottakat, hogy az egyházban ne csupán bürokratikus intézményt lássanak. Meg kell értetnünk velük a felbonthatatlanság igazi tartalmát: *védeni, nem elutasítani akar*. Ha nem is gyónhatnak-áldozhatnak, de Krisztusról sokféleképpen tanúságot tehetnek: bűnbánattal — épp múltjuk „feldolgozásával” —, gyermekneveléssel, karitatív és apostoli tevékenységgel, lelki áldozással (6,186). — Mindig fenn kell tartanunk a párbeszédet az újrահázasodottakkal. Imádkoznunk kell értük, családjukért, sőt *együtt is imádkozhatunk velük* (1,18). Hogy mi is ebben az esetben az imádság rendeltetése, szépen fejezi ki Szent Ágoston (gondolatát a Tridenti zsinat is idézte): „Isten nem kíván lehetetlent. Parancsával arra figyelmeztet: tedd, amit tehetsz, és imádkozz azért, amit még nem tehetsz meg.” — A Hittani Kongregáció jelzett döntése értelmében újrահázasodottak csak abban az esetben járulhatnak *szentségekhez* (gyónás-eukarisztia), ha belső fórumon — a gyónatószékben — feloldozást kaptak. Erre pedig — mint utaltunk rá — csak akkor van

módjuk, ha vállalják a „testvérként élés” kötelezettségét. Áldoztatnunk egyébként még ilyen esetben is csak diszkréten ajánlatos, a botrány veszélye miatt.

A kölcsönösség alapján ugyanezek a szempontok érvényesek azokra is, akiknek ugyan nem volt előző házasságuk, de olyan valakivel élnek, akinek már volt egyházi házassága.

MIT TEHETNE A LELKIPÁSZTOR AZ „IRGALMASSÁG JEGYÉBEN”? A rendelkezésünkre álló lelkipásztori lehetőségek az elvált újrَاهázasodottaknak szentségekhez-engedését illetően eléggé szűkösek. Folyóiratunk már több alkalommal teret szentelt olyan írásoknak, amelyekben a szerzők továbblépési lehetőségeket kerestek (vö. 1—6,10; 14—15). Az elvi elképzelések remények egész sorát vetik fel a praxis szempontjából is — elsősorban a feloldozhatóság szémszögéből. Félreértene ezeket a megfontolásokat az, aki úgy látná: a felbontatlanság alóli kibúvók kereséséről van itt szó. A katolikus egyház számos „főbenjáró” bűnt feloldoz, de ezzel még nem segíti elő a bűnözést. Ugyanígy itt sem a válás „könnyebbé tételéről” van szó, hanem arról a lelkipásztori gondról, amelyről a világegyház több püspöki kara is tanúságot tett már: *hogyan tudnánk még többet segíteni az „irgalmasság jegyében”* (2,160). Nemcsak a szentírás-értelmezésben, hanem pasztorációnkban is alapelv: Krisztus szavát mindig az adott korhoz szólóan kell értelmeznünk. Mivel ma a házasság-esszmény sok tekintetben megváltozott — a tárgyi szempontokról a személyes szempontokra tevődött át a hangsúly s a közvélemény egyre kevésbé szól a válás, újakezdés ellen — nem zárhatjuk ki eleve új megoldások lehetőségét (9,287).

Ami a feloldozás kérdését illeti, számos szakember szerint ez nem lehetetlen még elvált újrَاهázasodottak esetében sem. Ha az új házasság egyházzogilag rendezhető, ez könnyen belátható. A feleknek ugyan ennek érvényesítésére kell főleg törekedniük, de — mivel az eljárás rendszerint hosszadalmas, már az érvényesség (ill. az első házasság semmissége) kimondása előtt, talán már a rendezés szándékának bejelentése után meg lehetne adni a feloldozást (3,40). — Mint sok szakember hangoztatja, akkor sem kellene megtagadni a feloldozást, ha a másodházasságuk megalapozottan meg vannak győződve az első házasság érvénytelenségéről, bár ezt jogilag nem tudják megnyugtatóan bizonyítani. Még akkor is lehetne gondolkodni a feloldozáson, ha a felekben kétség ébred az első házasság érvényét illetően, vagy ha az első érvénytelenségére felhozott érvek nem objektívek, de *meg vannak győződve*, hogy a második házasságot lsten megáldotta (a „bona fides” bizonyos formája lenne, vö. 10,9; 9,287 és 11). — De vegyük azt az esetet, ha biztos, hogy az első házasság *szentségi házasság volt*. Számos teológus szerint a kérdés még ebben az esetben sincs véglegesen kizárva, hogy lehetséges a feloldozás. Biztos, hogy aki válása után második házasságra lép, súlyosan vét lsten akarata (a felbonthatatlanság) ellen. Ám Jézus még főbenjáró bűnök esetén is módot adott megtérésre (jobblator, házasságtörő asszony). Kérdés tehát, helyes-e, ha az újrَاهázasodottat elzárjuk a szentségi feloldozástól, amennyiben bűnét igazán megbánta? — Számos lelkipásztor, teológus, moralista szerint nem helyes (vö. 2). Az utóbbi, legsúlyosabb esetet szem előtt tartva, külön is érdemes megvizsgálnunk, *mik lehetnének az érvénytelen házasságban élők feloldozásának feltételei?* — A hagyományos feltétel, mint láttuk, a házaselet kizárása volt. A Hittani Kongregációnak az érvénytelen házasságban élőkre vonatkozó döntésében azt a kitéltelt, hogy „belső fórumon” kapjanak orvoslást, egyesek úgy értelmezik, nem foglalja magában feltétlenül a testvérkintelés követelését (12). A Francia Püspöki Kar külön bizottságot hozott létre ennek a kérdésnek a vizsgálatára (1,182). A kutatások alapján érdemes végiggondolnunk, *mik lehetnének a feloldozás egyéb feltételei* (hiszen a hagyományos feltétel gyakorlatilag azt követeli, szakítsák meg a kialakult szeretkötélüket). — Lehetne a feloldozás feltétele pl. maga a házasság (az új házastárs felé) vagy a gyermekek keresztény nevelésének vállalása, esetleg valamilyen próbaidő. Mérlegelni kellene azonban, ki és miért kéri a feloldozást: olyan, aki részt vesz, amin csak lehet: misén, katekézisen, lelkigyakorlaton? Csak valamilyen családi ünnepség (elsőáldozás, temetés) végett, vagy igazi lelki szükségletből kér-e feloldozást? A végső kritérium az lehetne: *visszafordíthatatlan-e* már az új család helyzete, — amit eldönthetne az, mióta áll fenn az új közösség, vannak-e gyermekek, stb. A döntést sokak szerint a helyi főpásztor lenne hivatott meghozni, esetleg megfelelő szakemberek (lelkipásztorok, családos hívek, pszichológusok) bevonásával (13,149). Ha az illetékes a feloldozás mellett döntene, kívánatosnak látszanék, hogy az újrَاهázasodottat a szokottnál súlyosabb vezeklésre kötelezze, nehogy úgy tűnjék: az egyház automatikusan szolgáltat mindenkinek kegyelmet, tekintet nélkül arra, mi volt a bűne.

Még a feloldozhatóságnál is fogasabb kérdésnek tűnik *az elvált újrَاهázasultak megáldoztatásának* kérdése. Még olyanok is, akik kétes esetekben nem zárnák ki a feloldozás megadását, figyelmeztetnek: az eukarisztiához-engedés (legalábbis a közösség jelenlétében) nehezebb problémának tűnik, a botrány-okozás miatt, s arra intenek, hogy még ha

új eljárás honosodnék is meg a feloldozás terén, akkor is hosszas türelmi időre lenne szükség ahhoz, hogy a közvélemény átalakuljon (9,2187). Más vélemény is van azonban: a svájci színódus megállapítása szerint pl. a közfelfogás éppen ezen a téren sokat változott; kérdés tehát, egyáltalán fennáll-e a közvélemény merev válásellenessége s az eleve kirekesztés nem az anatómák korának csökevénye-e (vö. 4,40)?! — Az már az egyházjog továbbbi alakulásától függ, hány elvált éri meg azt, amit manapság is átélnek azok, akiknek (legalábbis egyiküknek) első házasságát egyházi bíróság semmisnek mondja s így megkötetik szentségi házasságukat. Amíg erre nem kerül sor, gondolkodni kellene azon, nem lehetne-e — megfelelő felhatalmazással — alkalmazni a helyi viszonyoknak megfelelően a Franciaországban „lugny-i kísérlet” néven ismert kezdeményezést: a helyi közösség — akár megfelelően összeállított szertartás keretében — együtt imádkozik az újraraházasodottakért (*nem-szentségi esketésnek* is nevezik, vö. 1,177). Ilyen együtt-imádkozásra akkor kerülhetne sor, ha a válást nem követi hamarosan a másodházasság, azaz olyan esetekben, ha az első házasság javíthatatlanul felbomlottnak tűnik (évek múltak el; a másik házaspár is másik házasságot kötött stb.), és kizárólag az „egyházi kötelék” az, ami miatt nem lehet szó szentségi házasságról. Hozzá kell fűznünk: még ha ilyen megoldás általánossá válnék, akkor is ügyelni kellene arra (mint ezt a francia püspökök ki is fejezték), hogy ennek a szertartásnak semmiképpen sem lehetne olyan látszata, mintha itt szentségi házasságtörésről lenne szó.

Jegyzetek

1. *Armand-François Le Bourgeois*: Az elvált újraraházasodott hívők problémája, *Mérleg* 1977/2. — 2. *Tomka Ferenc*: Család, válás, magányos élet, *Vigilia* 1972/3. — 3. *Széll Margit*: Az egyház anyai gondja, *Teológia* 1974/1. — 4. *Maria Bührer*: *Geschiedenisepastoral*, *Diakonia* 1980/1. — 5. *Széll Margit*: Az elvált újraraházasodottak lelki gondozása, *Teológia* 1978/3. — 6. *Adam Zirkel*: Gondolatok a házasság felbomthatatlanságáról, *Teológia* 1971/2. — 7. *Mérleg* 1973/3. híryanaga: Időszerű téma: a válás. — 8. *Piet Fransen*: *Das Thema „Ehescheidung nach Ehebruch” auf dem Konzil vom Trient, Concilium* 70/5. — 9. *Mérleg* 1970/3. számának folyóiratszemeleje. — 10. *Bernhard Häring*: Az időszerű házassággondozás kérdései, *Teológia* 1974/1. — 11. *Michael Hornsby-Smith* — *Graham Dann*: Amit a szociológus nyújt a katolikus egyháznak, *Mérleg* 1979/2. — 12. *Paul Hoffmann*: *Jesu Wort von Ehescheidung, Concilium* 70/5. — 13. *Johannes Gründel*: *Aktuelle Themen der Moraltheologie*, München 1971. — 14. *Cselényi István*: A család jövője, *Teológia* 1974/1. — 15. *Joseph Fuchs*: *Vita a felbomthatatlanságról*, *Teológia* 1975/1.

Cselényi István Gábor

GENERÁCIÓK

A modern családi eszmény messze esik a régítől. A lakások zömét maximálisan két gyermekre tervezik. A családot megjelenítő szobrokon is alig találunk egynél többet. Nem akarok itt ennek az életformának helyes, vagy helytelen voltáról vitatkozni. Az azonban keresztény felfogásunkból következik, hogy mi, hívők — még nehézségek árán is, amennyire az erőnköböl telik — ennél nagyobb családokra törekszünk. Ez életünk, egész önmagunk, személyiségünk kiteljesedésének igénye, célja és az Istennel, az emberrel, a társadalommal szemben kötelessége is. Nagyon sok esetben — függetlenül attól, hogy hívőkröl, vagy nem hívőkröl van szó — a mai család sem tud begubózni a maga emelte korlátok zártsága mögé. Természetadta adottságai sok helyütt a patriarkális-nagycsalád életformára szorítják. Kényeszerítik? Nem! Nagyon gyakori esetben ez az életforma bevált, — öregek és fiatalok megelégedésére egyaránt. Mert a három együtt, vagy egymás közelében élő generáció egymásra szorul. A kölcsönös segítés összekapcsolja őket az élet testi, lelki, szellemi viszonylataiban.

A nagyszülök egyre idősebbek lesznek. Nem remélhetik, hogy egészségesebbekké válnak. Megnyugtató számukra annak tudata, hogy betegség, elerőtlenedés esetén közelükben vannak a fiatalok. Hogy a hagyományos mondással éljek: Van, aki egy pohár vizet nyújtson nekik. — A fiatalok számára segítség, hogy míg ők dolgoznak, „vigyáz valaki a házra”. A háztartásban segítö nagymama, ügyes-bajos dolgokat intéző, apró szereléseket eszközlö nagypapa sokat segíthet. A gyerekeket is van kire hagyni, ha este el akarnak valahová menni. Szabadabban mozognak, mint a teljesen a maguk erejére támaszkodó, külső segítséget önértetből el nem fogadó fiatal párok. Persze, ez az önértet olykor tapintat is lehet, mellyel nem akarják az öregeket igénybevenni, fárasztani. — A gyerek nem érkezik

az iskolából üres lakásba. Igényel valakit, akihez szólhat, akinek frissen ömlő iskolai élményeit elmondhatja, akivel gondolatait kicserélheti. Csoda-e, ha némi hideg, vagy felmelegített ételt bekap majd — nem találván helyét — elmegy újra és elcsavarog? Jobbik esetben kiköt egy olyan osztálytársánál, ahol életleltség fogadtatásában, mégha azt öreg nagyszülők szolgáltatják is. Ez a kapcsolat sajnos nem minden esetben hibamentes a családtagok között. Oka lehet, hogy a nagyszülőket elkapatja néha az unokák hozzájuk való nagyon is kimutatott, erős ragaszkodása, amire természetesen egyes szülők féltékenyek. Hibát keresnek, vagy találnak a nagyszülők nevelésében, magatartásában. Ugy látják, — ez gyakran megokolt is —, hogy azok túlzott mértékben ajnározzák a gyereket, mindent megengednek neki, sőt, olykor az egyik, vagy a másik szülő ellen is hangolják. A gyerek vonzalmával sohasem szabad visszaélni, annak melegében sütkérezni. Azt mindig a szülő felé kell elsősorban irányítani. Az a nagyszülő, aki minél inkább igyekszik háttérben maradni, — a gyerek szeretetéből annál többet kap. — Hasonló problémák merülhetnek fel a családközelben élő magányos családtagok viszonylatában. Viszont minél sokrétűbb egy család, annál többet tud magából az egyes tagoknak nyújtani. Színt, fegyelmet, a különféle pályákon való jártasságot sajátíthatnak el a gyermekek az együttélő nagynéniktől, nagybácsiktól is, ami általános áttekintésüket, képzettségüket, műveltségüket, ügyességüket nagymértékben növeli. Jól összeillő ráhatások következtében színes, sokoldalú, mindenre nyitott szemű emberek nevelődnek.

A kényeztetés sokgyermekes családoknál ritkábban előforduló probléma, inkább ott található, ahol kettő van. Mivel a gyermekek merőben más természetűek, adottságúak és külsejűek, — az egyik, vagy a másik könnyen kedvencé lesz. Az apák inkább a sikerültebbet, az anyák a sikertelenebbet, a védelemre jobban szoruló kicsit kényeztetik. De lehet másként is. Nem minden esetben a kisebb a favorit. Gyakran a tehetségesebb és mutatósabb nagyobb. Ez sajnos a másik gyermekben egész életre szóló nyomot hagyhat, alacsonyabbrendűségi érzést válthat ki. — Nem hagyható szó nélkül az a kényeztetés sem, ami napjainkban szembeötlő. A motívum: a gyerek mindent kapjon meg, amit a szülő — akár a háború-adta nehézségek miatt, akár más okból — annakidején nem élvezhetett. Olyanfajta rivalizálás ez, amire a nehezen küszködő sokgyermekesek fizetnek rá. Ha nem gözök, megjegyzéseket hallanak a tehetős szülők gyerekeitől, sőt, még olykor pedagógusoktól is, ha például elmaradnak valami költséges kirándulásról, utazásról. — A teenagerek régen is szerettek öltözködni, — sajnos ma ez az öltözködési láz, divathóbort a belső értékek, szellemiek rovására megy és kiüresedést eredményez. — Ijesztő tapasztalatokra tehet az ember szert, ha az iskolák hulladékos kosarát megnézi. Valahol egy alkalommal 4 kg eldobott sajtot szedtek össze, nem is nagy létszámú iskolában. Másutt eldobták az ebédre kapott csirkét. — Ismeretes, hogy az elmúlt évben 8 millió gyermek halt éhen a világon. Hasznos lenne, ha a tévében, amiről a mai fiatalok zöme egyenesen leválaszthatatlan, ismeretterjesztő filmeket mutatnának be a világon éhezőkrol: India utcán heverő nyomorultjairól, Afrika angolkóros, görbelábú, hústalan karú, pókhasú kis gyerekeiről...

Jó lenne, ha sok szülő elgondolkodnék azon is, hogy hacsak szabadidejét szentelné egészen gyerekeinek (hétvége, esti órák, közös kirándulások, barkácsolások, asztal melletti beszélgetések vacsora után... vasárnapi ebéd mellett... ki-ki elmesélve napi élményeit, aminek mindenki számára érdekesnek kell lennie...) — mily közel tudná vonzani magához azokat, s jobban megnyerné bizalmukat, ragaszkodásukat. Az a világ megszűnt, amikor — mint Kínában sokfelé még ma is fennáll a nagyanyával kapcsolatosan — az öreg szülő a korlátlan családfő és tekintély, aki minden fontos kérdésben dönt, igazságot oszt, pénzt beoszt. Az „uralom” decentralizálódott. A felnőtt családtagok önálló, a maguk szabad életét élő emberek. S alapvetően így kell tekintenünk a gyermeket is. A tisztelet elvárásával egyenrangú fél; egész emberként kell tárgyalnunk vele, megbeszélünk problémáit; úgyesen, de nem parancsuralmi módon kell irányítanunk. A mai gyerekek igenis meg kell magyaráznunk, — életkorának nyelvezetében — hogy mit miért kívánunk meg tőle. Különböző kívánságainkat értelmentlennek látva, egyből elveti azokat.

A keresztné, de minden más mai család harmóniájának is alapfeltétele, hogy a fiatal szülők békében, egyetértésben éljenek egymással. Ők a család gerince. Támaszok fölfelé és lefelé. Rajtuk áll, vagy bukik a nagycsalád lelki egészsége. Vitás kérdéseket sohasem tárgyaljanak meg a gyerekek, de még a nagyszülők előtt sem. Ez akaraterő, fegyelem kérdése csupán. Az apa ne csak újságjával, a sporttal, futballal és tévével, vagy csak az őt érdeklő hobbi-jával foglalkozzék otthon, hanem törődje a feleségével és a gyerekeivel, részt véve a napi munkában is, hogy ezáltal az asszony is hamarabb elvégezhesse a második műszakot s pihenessen egy keveset. — Az anyja ne hajtogassa örökké, hogy agyondolgozza magát a második műszakban, még ha igaz is. Kérjen, de ne követeljen segítséget. Ne hivatkozzék jogokra, közös vállalásra, emancipációra stb. — mert ezzel jobban taszít,

mint vonz. Ne rázza le a kérdező gyereket, hogy: — Hagyj! Nincs időm, idegem hozzád! — Ugyanez vonatkozik az apákra, bár általában kevesebb kisgyereket rángató, unott és türelmetlenül pörlekedő apa látható az utcán is, mint anya. Az anya ne akarjon erőszakkal behatolni gyereke lábába; csak, mert kíváncsi, vagy mert félti. Hasson odáig, vagy várja ki, míg a gyerek magától táruul ki. Ha a gyerek érzi, hogy megértésre, ha nem is mindig helyeslésre talál, ez feltétlen bekövetkezik. A szülők ne kívánják feltétlenül saját elképzeléseiket ráerőszakolni gyerekeikre. A pályaválasztást illetően kétféle tendenciával találkozunk: vagy generációkon át választják ki, illetve jelölik ki ugyanazt a foglalkozást: orvos-, mérnök-, fodrász-generációk vannak; vagy belefáradva pályájuk hátrányaiba, buktatóiba, mindenáron mást, elképzelésük szerint könnyebb, jövedelmezőbb, sikeresebb munkát akarnak gyermekükre erőltetni. Persze, tekintve egyes pályák zsúfoltságát, nem mindig az lesz valaki, amihez eleinte kedvet érez. Ezért ajánlatos már a serdülőkorban engedni, sőt, elősegíteni a gyerek különféle, még nem megállapodott hajlamainak a kibontakozását. Amit megtanult, sohasem lehet később sem kárára. Valami csak „beugrik” idővel.

A nagyszülők egymáshoz való viszonya idős korukra többnyire megállapodik. Vagy mindig is szerettek, vagy úgy megszokták egymást, hogy az már igen közel áll a szeretethez. Azonos korosztályhoz tartoznak, ezért a vitás kérdésekben többnyire egy véleményen vannak. — Ha egy nagyapa nem szokta meg ifjúkorában az otthoni semmittevést, remekül el tudja magát foglalni. Öröm látni a nyugodni nem tudó, vidám nagyapákat, ahogy vásárolnak, intézkednek, gyereket kísérnek óvodába, sétálnak velük, állatkertbe viszik őket, madarakat etetnek együtt stb.

Após-anyós: meny-vő. Az idősebbek — sajnos — többször értetlenek és türelmetlenek a háztartásban járatlan, vagy egyéb hiányokkal rendelkező fiatalokkal szemben. Az anyósok gyakran féltékenyek menyükre és az apósok kérés nélkül beleszólnak a fiatalok dolgaiba. — Viszont ahol özvegy nagyszülő, ritkán dédszülő és fiatal unokaházások laknak együtt, többnyire megkülönböztetett ragaszkodással, figyelemmel veszik körül az öregeket. Érdek nélkül, mert abban a korban már kevesen tudnak konkrét hasznot hajtani. Kegyensúlyozott csendes derűjükkal, nyugalmukkal jó hatással vannak a munkában kimerült fiatalokra. Az öregek zöme nem dédelgetést igényel, hanem megbecsülést és támaszt.

Kétségtelen, hogy az ember a családját kapja és a barátait választja. Az is biztos, hogy az evangélium elsőbbséget ad a házastársnak a szülővel szemben. Az is igaz, hogy az Úr Jézus is előnyben részesítette a népsokaságot az őt kereső rokonaival szemben. Mégis... van IV. parancsolat, és van főparancsolat. Nem tudok egyetérteni azzal a felfogással, amely — mintegy sokallván a szeretet állandó hangoztatását — nem érzi át annak egész jelentőségét. Mintha nem éreznék olykor, hogy a krisztusi parancs a szülőkre, hozzátartozókra is vonatkozik. Nem hanyagolhatjuk el őket, nem vonhatjuk meg tőlük szeretetünket, mégha nem is ugyanolyan felfogásúak, mint barátaink. Nem anyagi gondoskodásra gondolok, amit a legtöbb keresztény megtesz. Inkább az öregek elmagányosodására. Éreztesük velük, hogy értjük őket, együttérzünk betegségükben, néha naivan ható problémáikban! Szeressük a másfelfogású emberben is Isten teremtményét, aki talán kevesebb erőt, kegyelmet kapott nálunk, vagy egyáltalán nem volt alkalma megismerni Isten. Talán éppen ránk vár a feladat, hogy kegyelmét közvetítsük. — Suenens bíboros idézi egy helyen Fulgentius régi szép szövegét: „Mindazok a hívek, akik szeretik Isten és testvéreiket, ha nem is isszák a testi szenvedés kelyhét, isszák az Úr szeretetének kelyhét.”

A sokrétű, számos problémát görgető generációs kérdés megoldását azzal látom megközelíthetőnek, hogy ennek a mindent átfogó szeretetnek az erejével mindenki igyekezzék kiteljesedni a Lélek szeretetében, hogy így mindenkinek mindenévé tudjon válni.

Paleta Éva

KERESZTÉNY JOVÓ — JELEN NÉLKUL?

Sokat és sokszor írtak már arról, hogy egy-egy szentnek vagy nagy embernek milyen sokat jelentett, mennyit segített kibontakozásához a család, az a családi légkör, amelyben nevelkedett. Voltak akik visszaemlékezéseikben maguk is írtak erről. Ha elolvassuk például Lisieuxi Szent Teréz életrajzát, csak csodálattal adózhatunk egy olyan házaspárnak, amely őt szerzetes-nővért adott az Isten szolgálatára és ezek közül egy az egész világon ismert és tisztelt szentté lett. — A „szent családok” megszentelhetik a világot. I. János Pál pápa mondta, hogy „a családokban közösen végzett ima a világ átalakulását eredményezheti. Ko-

runk leghatásosabb apostoli tevékenységét a szülők végezhetik, amikor gyermekeik szívébe oltják Isten szeretetét és életük példájával mutatják be az evangéliumot".

Vajon az élet, a keresztény valóság ezt mutatja-e? Sajnos, mindebből csak nagyon keveset tapasztalhatunk. Sok keresztényként számon tartott családapa és családanya teheti fel önmagának a kérdést: mi lesz azoknak a gyermekeknek későbbi és örök sorsa, akik a szülői otthonban nem kapnak ösztönzést, útmutatást, az istenhit felé? Van-e ily körülmények között remény arra, hogy megtalálják boldogságukat és végső céljukat? Ki és kik ezért a felelősök? Vajon hány fiatal lett szerencsétlenné, sőt öngyilkossá azért, mert egyszerűen nem találta meg élete értelmét és célját, nem volt, aki utat mutasson számára, erőt öntsön belé, amikor kilátástalannak látta az életet? — Természetesen a családi otthon egyértelműen nem „predesztinál”. Számos modern filmet nézve, könyvet olvasva az a vélemény alakulhat ki a nézőben vagy olvasóban, hogy egy-egy fiatal eltévedt bűnöző tetteiért mindenki felelős, de legkevésbé az, aki elkövette. Nehéz gyermekkor, részeges apa, veszekedő szülők stb. Pedig arról is hallhatnánk-olvashatnánk, hogy sok embernek hasonló körülmények között telt el ifjúsága, mégsem lett utánzójává családi környezetének. Mintha elfeledkeznénk róla, hogy az embernek van szabad akarata. Mintha nem vennénk tudomásul, hogy választhat jó és rossz között. Kétségtelen, hogy környezete hat az emberre, befolyásolhatja cselekedeteit, de *eleve meghatározni* sohasem fogja. Isten nagy ajándéka a szabadakat, mellyel az ember élhet, — és visszaélhet. A kegyelem minden ember számára segítséget nyújt, hogy természetfölötti erővel úrrá legyen a természetes nehézségeken.

Az élet gazdag példatárral szolgál. Nem egyszer tapasztalható, például olyan házaspárnál, ahol gyermekkorukban mindketten „egykek” voltak, hogy amikor saját döntésükre kerül sor, több, sőt nagyszámú gyermeket vállaltak, — mert gyermekkorukban nagyon átérezték, milyen nehéz egyedül lenni. Arra is lehetne jónéhány példát felhozni, hogy részeges apának józan fiai vannak, — mert a rossz példa nem vonzóan, hanem intőn, sőt taszítóan hatott. — Az „öröklött hajlamok”-kal való magyarázkodás sem áll gyakran helyt. Árpádházi Szent Erzsébet például nagyon rossz természetet örökölhettett volna anyjától, Merániai Gertrúdtól: féktelenül pazarló természetet. S amíg Gertrúdnak „hajlama” egy ország elszegényedésének lett okozója, addig Erzsébet „öröklött” tulajdonsága — a kegyelem hatására — egy egész tartomány számára lett ajándékot osztó áldássá. Pedig Erzsébetnek minden „természetes oka” meg lett volna rá, hogy önzővé váljon, befelé forduljon, magába zárkózzék. Mai szóhasználattal talán „sérült” gyermeknek nevezhetnénk, hiszen négy esztendő korában kiszakították a családi környezetből és így nem kapta meg azt a szeretetet, amellyel egészséges, harmonikus emberré válhatott volna. Tudjuk, nem így történt. A kegyelem pótolta, sőt jóra fordította az emberi mulasztást.

Lisieuxi „kis” Teréz is alig múlt hároméves, amikor elveszítette édesanyját. Hamarosan sírós, nyűgös gyermekké vált. És: tizenöt éves korában már mint erős jellemű, akaratú fiatalal találkoznak vele. Céltudatosá vált, küzdött elhatározásáért, majd türelemmel, sőt mosolyogva vállalta élete keresztjét, áldozatát. — Féltre ne értsük: a kegyelem által Isten nem pótolja azt, amit magunknak kell elvégeznünk, az isteni támogatás nem ment föl mulasztásaink alól. Voltak, vannak és lesznek olyanok, akik sem a családban, sem máshol nem kapják meg a szükséges támaszt, eligazítást életük nehéz problémáihoz. Szükség van ezért olyan keresztényekre, akik megtalálják az utat az ilyen magára maradtakhoz is. A vallásos család nem „lezárt világ”. És amint a „kis egyház”, a család nem az, épp úgy a nagy egyház is olyan családi közösség, melyben mindenkinek mindenki felé nyitottá kell lennie. Minden egyházközség ezt a lelkiületet ápolja. Minden templom otthona lehet és legyen annak, aki oda belép. Amit ott mondanak, az neki is szól, az oltár asztala mindenki számára terítve van. Jézus asztalánál azok is hivatalosok, akik úgy érzik, hogy nincs máshol otthonuk, akikre sehol senki sem vár. Semmiféle engedélyre nem volt és nincs is szükség ahhoz, hogy az egyház — a nagy család — tagjai a testvéri szeretetet gyakorolják. Jónak lenni és jót tenni — ez mindenki számára lehetőség. Teréz anya nevét ismeri az egész világ. Azért — és valószínűen csakis azért, — mert akik már senkinek sem kellene, akikkel senki sem akar vagy tud bármit is kezdeni, ott ő még lehetőséget lát: ott meglátja Krisztust.

Választhatjuk a könnyebb részt és kijelenthetjük: ezzel már nincs mit kezdeni, ezen már nem lehet segíteni. De tudjuk — és ez nyugtalanítson és joggal — hogy nem ez a „nagy család” szelleme, nem ez az egyház lelke és lelkiülete, nem ez a kereszténység. Amit a segítség, a testvéri szolgálat útján akadálynak látunk, valójában csak akkor válik azzá, ha mi magunk választfalat építünk belőle. Jobb lenne, ha lépcsőnek használnánk, hogy szeretet-szolgálatunkkal elvezethessünk mást is, eljuthassunk mi magunk is Istenhez. Mert „tudjuk, hogy az Istent szeretőknek minden javukra szolgál” (Róm 8,28).

Kéri Jolán

AZ EMBER-JÉZUSSAL találkozom a hitben. Ebben a találkozásban a világ Értelmét és Igazságát egy Személyben ismerem fel. A világ értelme az emberekért adott létében jelenül meg. Szeretéként nyújtja magát, engem is szeret, és ez szeretet ajándékában az életet érdemessé teszi arra, hogy éljem. Az Értelem tehát a „Te”, aki semmi más megalapozást nem igénylő Alapja mindennek. Találkozás a „Te”-vel, — ez az Értelem, szeret engem, ezért Őrá bízhatom magam. — A Szó lényegileg „valakitől kiinduló” és „valaki más felé irányuló” Valóság, amely teljes egészében út és élet. Mondhatjuk tehát, hogy Benne áll fenn az igazi dialógus Isten és ember között; ez életet közvetít (Jn 11,25). Továbbá azt jelenti, hogy Krisztusba-avatottságunk belépés abba a létbe, aminek alapja az Isten irántunk való szeretetteljes ismerete: „Aki hisz a Fiúban, annak örök élete van” (vö.: Jn 3,15; 5,24; 20,31). Aki hisz, az párbeszédet folytat Istennel — és ez az élet. Ez a dialógus Krisztusban él; Benne egyúttal rátalálunk a másokkal való közösségre, kiknek útja ugyanúgy Rajta keresztül vezet Istenhez és egymáshoz. Az Istenhez fordulás Őbenne egyszersmind ennek a másokkal való életközösségnek az elfogadása.

Tóta Benedek

MIKOR KEZDTEM elhagyni a gyermek szokásait, már tudatosan, odafigyelve, itt-ott kritikus szemmel olvastam a Bibliát, s mégis azt kell hogy mondjam: nem ekkor értettem meg igazi üzenetét, nem ekkor fogtam föl teljesen a benne rejlő igazságok mélységét, hanem akkor, amikor egyedül maradtam a Könyvvel, amikor egyetlen támaszom maradt hitem erősítésében. Erre a honvédségnél eltöltött évek adták meg a lehetőséget. — Egy szentbeszédben hangzott el a következő: „Háromban él köztünk Krisztus: a Kenyérben, a Könyvben és az embertestvérben”. Szent János apostol evangéliumában pedig ezt olvashatjuk: „Vizsgáljátok az írásokat...” (Jn 5,39). — Ezek az idézetek egyről tanúskodnak: A Bibliában Isten és Krisztus szól hozzám. Ez az első, amit a Biblia jelent nekem: Istent és Krisztust. És ez a Könyv most már így van fogalmazva: Isten és Krisztus sohasem hagyott cserben, hanem segített. Mikor bánatos voltam: együtt bánkódtam velem és megvigasztalt; mikor öröm ért: együtt örült velem; mikor elhagyatott voltam: fölemelt; mikor szeretet-éhségem volt: elárasztott szeretettel; mikor gőgös voltam: alázatra intett; mikor megbántottam valakit: bocsánatkérésre ösztönzött; mikor bajok és megpróbáltatások értek: visszaadta lelkem derűjét, és még folytathatnám tovább. — Nagy szükségét éreztem, hogy olvassam, mert szükségem volt az állandó dialógusra és találkozásra Istennel és Krisztussal.

Berkes Árpád

A SZENTÍRÁS olvasása „Istennel való társalgás”. Ha ezt egyszerűbben fogalmazom, akkor azt mondom, hogy imádság. Az írás biztosít egyféle kapcsolatteremtési, fenntartási lehetőséget, amikor szöveget ad. Olyan szöveget, amelyből Isten szól hozzám, de nem csak szól, hanem választ is vár. Erre a válasz-adásra is megtalálhatjuk a példát, hiszen az Írás beszél Isten által szólított és meghívott emberekről, akiknek válasza számomra is válaszadási lehetőség. A legfőbb példát pedig maga Jézus adta számunkra. Benne teljesedik be az Öszövétség és ő nyitja meg az utat számunkra az Élet, a teljesebb Élet felé az Újszövetségben. — Mivel pedig az Írás ilyen forrást, ilyen „Élet”-teret nyit meg számunkra, ezért vele szemben kötelességeink vannak. Csakis tisztelettel közeledhetünk hozzá, azt teljes egészében tisztelnünk kell, vagy Tertullianus szavaival: „Tisztelem az Írások teljességét, mivel kinyilvánítja előttem Alkotóját és annak tetteit.” — Nem szabad elfeledkeznünk arról, hogy a Szentírással szembeni magatartásunknak mindig bizalommal teli, hívő magatartásnak kell lenni, amely kizár minden tudóskodást, de tág teret nyit az igazi tudományosság, és még inkább az elmélyülés számára. Soha nem szabad elfeledkeznünk arról sem, hogy az Írást igazán megismerni csak abban az életközösségekben lehet, amelyben keletkezett, vagyis az Írás lényegét senki sem ismeri jobban Krisztus iskolájánál.

Balogh Szilárd

„Aki helyesen szeret, kétségkívül helyesen hisz és remél is. Aki pedig nem szeret, hiába hisz, mégha igaz is, amit hisz; hiába remél, mégha valóban tanítják is, hogy az igazi boldogsághoz tartozik mindaz, amiben remél.”

Szent Ágoston

Számunk írói:

Boda László, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — Csanád Béla, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest — Cselényi István Gábor gk. lelkész, Újfehértó — Donáth László ev. lelkész, Budapest — Fekete Gyula író, szociográfus, Budapest — Kéri Jolán, Szeged — Kipke Tamás, az Új Ember munkatársa, Budapest — Kiss László lelkész, Budapest — Paleta Éva, Budapest — Roth, Gottfried orvos, a bécsi teológiai fakultás docense, Bécs — Széll Margit tanár, szerk. munkatárs, Budapest — Tarjányi Béla, a Hittudományi Akadémia professzora, Budapest —

INHALT

AUFSATZE

BÉLA TARJÁNYI: Die Familie in der Bibel

LÁSZLÓ BODA: Die verschiedenen juristischen und theologischen Auslegungen der Unauflösbarkeit der Ehe

BÉLA CSANÁD: Die christliche Familie als Heilsgemeinschaft

GOTTFRIED ROTH: Die christliche Familie der Zukunft aus pastoralmedizinischer Sicht

GESPRÄCH DER „TEOLÓGIA“ MIT GYULA FEKETE

Unsere gemeinsame Sorge: die Familie! (M. Sz.)

DURCHBLICKE

Die Familie: ein Versprechen zur Liebe und Treue (Margit Széll)

UMSCHAU

Die Botschaft des hl. Benedikt: Lebensprogram für Europe

Aus der Regel des heiligen Benedikt

Um in der Welt ein Heim zu finden (László Donáth)

Gespräche mit Familien (Tamás Kipke)

Selbstverständnis und Selbstentwicklung in der Ehe (László Kiss)

TEOLOGISCH-SEELSORGLICHE FRAGEN

Ist die christliche Vollkommenheit in der Familie ausführbar? (A. Sz.)

Brennende Fragen der Ehepastoral (István Gábor Cselényi)

Generationen (Éva Paleta)

Hat die christliche Ehe eine Zukunft – ohne Gegenwart? (Jolán Kéri)

SOMMAIRE

ETUDES

BÉLA TARJÁNYI: La famille vue par la Bible

LÁSZLÓ BODA: Les interprétations juridiques et théologiques de l'indissolubilité du mariage

BÉLA CSANÁD: La communauté familiale chrétienne — une communion de salut

GOTTFRIED ROTH: La famille chrétienne de demain à la lumière de la médecine pastorale

ENTRETIEN DE „TEOLÓGIA” AVEC GYULA FEKETE

Notre souci commun: l'avenir de la famille (M. Sz.)

TOUR D'HORIZON

La famille, gage de l'amour et de la fidélité (Margit Széll)

PERSPECTIVES

Le Message de saint Benoit: programme de vie pour l'Europe

La règle de saint Benoit — Extraite

„Pour que le monde soit notre foyer” (László Donáth)

Echange de vues entre familles (Tamás Kipke)

La propre estime de soi et l'épanouissement de la personnalité dans le mariage (László Kiss)

QUESTIONS THÉOLOGICO-PASTORALES

L'état de mariage permet-il d'atteindre à la perfection chrétienne? (A. Sz.)

Les questions d'urgence de la pastorale conjugale (István Gábor Cselényi)

Génération et vie familiale (Éva Paleta)

Les temps présents sont-ils une promesse d'avenir pour le foyer chrétien? (Jolán Kéri)

TEOLÓGIA negyedévi folyóirat, megjelenik március, június, szeptember és december közepén. — Laptulajdonos: Actio Catholica Országos Elnöksége. — Szerkesztőség és kiadóhivatal: 1053 Budapest, Károlyi M. u. 4—8. III. lépcső 1. 8. (A kéziratot kizárólag ide kell küldeni) — Felelős szerkesztő: dr. Szennay András — Főmunkatárs: dr. Gál Ferenc — Felelős kiadó: dr. Várkonyi Imre — Egyházi jóváhagyással — Előfizetési díj 1 évre 100,— Ft. Egyes szám ára 25,— Ft. Belföldi előfizetés: Actio Catholica Országos Elnöksége TEOLÓGIA folyóirat, Budapest 62. 511—324 számú csekk számláján. — Külföldön előfizethető a Kultúra Könyv és Hírlap Külkereskedelmi Vállalat útján. Külföldi előfizetési díj 1 évre 10.50 USA dollár, vagy ennek megfelelő összegű más pénznem. Átutalható a Magyar Nemzeti Bankhoz (Budapest 54), a Kultúra 024/2 számú számlájára az összeg rendelkezésének (Teológia előfizetés) a feltüntetésével. — Terjeszti a Magyar Posta. — Minden jog fenntartva. —

80-1465 Pécsi Szikra Nyomda — F. v.: Szendrői György

Index szám

25 821

ISSN 0133—1779